

T. C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

TUNCELİ İSYANI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer Faruk GÖKTEPE

TEZ YÖNETİCİSİ

Prof. Dr. Selçuk URAL

KARS-2013

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Ömer Faruk GÖKTEPE'ye ait "Tunceli İsyanı" konulu tez çalışması, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesinin Unvanı, Adı ve Soyadı

İmza

Prof. Dr. Selçuk URAL (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Nebahat ARSLAN

Yrd. Doç. Dr. Savaş Durmuş

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/....../200 tarih ve
...../..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

UYGUNDUR

...../...../.....

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZDEMİR

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “**Tunceli İsyanı**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

04/07/2013

Adı Soyadı: Ömer Faruk GÖKTEPE

İmza:

PLAGIARISM

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

04/07/2013

Name Surname: Ömer Faruk GÖKTEPE

Signature:

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR	V
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

A. TUNCELİ'NİN TARİHİ, COĞRAFYASI VE SOSYO-EKONOMİK YAPISI

1. Bölgenin Coğrafyası ve Dersim Adı	3
2. Tunceli'nin Tarihi	6
3. Tunceli'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı	10
a. Aşiretler	10
b. İnanç yapısı	14
c. Nüfus ve Ekonomi	17

II. BÖLÜM

TUNCELİ İSYANI

A. TUNCELİ İSYANI ÖNCESİ GELİŞMELER

1. İsyanın İç Nedenleri	21
2. İsyanın Dış Nedenleri	29

B. İSYAN, TENKİL VE TEDİP HAREKÂTI

1. 1937 Olayları ve Tenkil	34
2. 1938 Olayları ve Tedip	40
3. İsyanın Sonuçları	46

III. BÖLÜM

A. BÖLGEDE ALINAN ÖNLEMLER VE GENEL DURUM

1. Siyasi ve Sosyo-Kültürel Önlemler	50
a. İsyân Öncesi Alınan Önlemler	50
b. İsyân Sonrası Alınan Önlemler	52
2. Tunceli'den Batı Vilayetlerine Nakiller	54
a. Tenkil ve Tedip Öncesi Nakiller	54

b. Tenkil ve Tedip Sonrası Nakiller	57
3. Tunceli'ye Geri Dönüş Yasası	60
SONUÇ	63
KAYNAKLAR	68
EKLER, HARİTALAR VE GAZETELER	73

ÖZET

Tunceli İsyanı diye tabir edilen, 1937 Tenkil ve 1938 Tedip hareketiyle sonuçlanan olaylar üç aşamayı arz etmektedir. Birinci aşama bölge için hazırlanan raporlar, ikinci aşama askeri hareket ve son aşama da ıslaha yönelik önlemlerdir. Batı vilayetlerine yapılan nakiller ise ıslahın içinde yer alan bir husustur. İsyanın temelinde siyasi, iktisadi ve kültürel gerçekler vardır.

Tunceli; feodalitenin, asayişsizliğin ve kültürel farklılığın tam manasıyla kendisini gösterdiği bir coğrafyadır. Askeri hareketin en önemli gerekçelerini oluşturan bu unsurlar, aynı zamanda otoritenin de reddi anlamını taşımaktadır. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşturmaya çalıştığı Ulusal Birlik için farklılık taşıması ve geçmişten beri isyancıların sığınak noktası olması müdahale için zeminin de oluşmasına neden olmuştur.

Yaşam şartlarının insanı ciddi şekilde zorladığı bu coğrafya iktisadi sıkıntıların kol gezdiği bir yerdir. İklimin ve yeryüzü şekillerinin tarım için pek elverişli olmadığı ve az da olsa tarımın feodalitenin güdümünde taksim edilmesi; yağma ve hayvan çalınma vakalarını tetiklemiştir. Bu asayişsizliğin ıslah olmamasındaki gerekçelerden bir tanesi de halkın merkezlerde toplu olarak yaşamamasıdır. Mezralarda ve köylerde yaşayan halk dağınık ve kontrol edilmesi güçtür.

Hatay meselesi öncesinde ortaya çıkan hareket, Fransa ve İngiltere tarafından dikkatli bir şekilde takip olunmuş ve desteklenmiştir. Kürtçülük propagandası, İngiltere ve Fransa tarafından desteklenmiş, bağımsız bir Kürdistan kurulması için fikirsel bir lobi yapılmıştır. Kürdistan Teali Cemiyeti ve Hoybun Örgütü vasıtasıyla yapılan bu çalışmalar ise Türkiye Cumhuriyeti tarafından rapor edilmiş ve tedbirler alınmıştır.

Ciddi bir askeri hareketin gerçekleştiği bölge, aşiret reislerinden, şeyh ve seyitten arındırılmıştır. Elebaşları idam edilmiş, çoğunun da batıya nakilleri yapılmıştır. Yaklaşık 10 yıl boyunca batı illerine ve ilçelerine nakilleri yapılanlar geri dönememiş ve dönüş ancak 1947'de 5098 sayılı kanunda yapılan değişikliklerle gerçekleşebilmiştir.

ABSTRACT

Tunceli Revolt happened in three phases which resulted with 1937 Banishment and 1938 Disciplinary Operations. In the first phase reports were made for the region, second phase is military operation and last phase is precautions aimed at reforms. Settlement of the people living in Tunceli western cities is another case . Political economic and cultural realities play important role in the revolt.

In Tunceli feodality, insecurity and cultural differences aware dominant. These factors consisting the justification for the military operation also mean the refusal of the authority. Different characteristic of the refusal opposes to the National Vrity which in Turkish Republic wanted to establish region's being shelter for rebels caused iraens for intervantion.

Living conditions were very diffucult and there were many economics problems in the region. Climate and land forms were notavaliable for the farming and even if just a hint farming was under guidance of feodality. All these factors stimulated lloting and stealing of livestock. One of the reasons why insecurtity cannot be solved is that majority of tthe people did not live in the centre collectively. It was diffucult to take under control the people in avaiable fields and villages.

The operation before Hatay Problem was carefully followed and supported by England and France. Kurdishm propaganda was supported England , France and ideological pressure group was established to found an independent Kurdistan. The efforts made by Kurdistan Cemiyeti and organization were reported by Turkish Republic and necessary precautions were taken.

After a serious militay operationn the region was cleaned from clan leaders, Sheik and Seyit. Revolt leaders were executed, and many people were sent to western cities. For about 10 years the people sent to western cities and disricts could not return and the return comes trues with 5098 number lam in 1947.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile Cumhuriyetin ilk dönemleri Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu birçok isyanın vuku bulduğu coğrafyadır. Özellikle bölge için en önemli isyanlar Şeyh Sait İsyanı ve Tunceli İsyanıdır. İki isyanın ortak özelliklerinden bir tanesi Lozan'da neticeye varılmayan konulardır. Şeyh Sait İsyanı öncesinde Musul meselesinde yaşanan çıkmazlar ve Tunceli İsyanı öncesi ve esnasında Hatay meselesinin gündemde olmasıdır. Dış etkenleri göz ardı edemeyeceğimiz isyanın iç nedenleri daha belirleyici rol oynamıştır. Feodalite, iktisadi sorunlar, asayiş problemi, idari yönetim ve kültürel farklılıklar bütün bu isyanda rol alan etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu tez Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, TBMM Arşivi, dönemin gazeteleri, Resmi Gazete, kaynak kitaplar ve birkaç anı olarak karşımıza çıkan kitaplar neticesinde hazırlanmıştır. CHP Milletvekili Onur Öymen'in "Dersimde analar ağlamadı mı?" çıkışıyla başlayan polemik sonrasında, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın, "arşivleri açacağız" karşılığı neticesinde, gizlenen belgelerin açıklanmasıyla, belgeleri esas alan bir çalışma yapılmıştır. Başbakanlık Cumhuriyet arşivinden alınan belgelerin tamamına yakını "Gizliliği Kaldırıldı" şeklinde ibareler bulunmaktadır. Bu arşiv belgelerinin yanı sıra Genelkurmay arşivleri henüz açıklanmamıştır. Yapılan açıklama ise belgelerin tasnif sürecinin birkaç yıl süreceği yönünde olmuştur. Kesin olmamakla beraber tahmin edilen daha fazla ve ayrıntılı belgelerin Genelkurmay arşivlerinde olduğu yönündedir.

Tunceli ile ilgili çıkartılan kanunlar Resmi Gazete ve TBMM konuşmalarından alınmıştır. Kaynak kitap noktasında ciddi bir problem söz konusudur. Özellikle tenkil ve tedip hareketiyle ilgili kaynak çok az ve yanlış olup belgelere dayanmamaktadır. Resmi kaynak kitap noktasında 1972 yılında Genelkurmay Basımevi'nden çıkan Reşat Hallı'ya ait "Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)" adlı eser bulunmaktadır. Bunun dışında Tunceli İsyanı ile ilgili tezler ise arşivler açılmadan önce yazılmıştır. Bu tezler ise tenkil ve tedip hareketini daha çok basın ve görgü tanıkları üzerinden anlatmıştır. Belgeler açıklanmadan evvel yakın dönemde kaleme alınan kaynaklar Alevilik ve Kürtçülük ekseninde taraflı ele alınan kaynaklardır. Bunlar da objektif bir bakış açısı sunmaktan uzaktır.

Tezin birinci bölümünde, Tunceli'nin; iktisadi, kültürel ve tarihsel yapısı ele alınmıştır. Bölgenin demografik yapısı, etnik kökeni, dili, ekonomisi anlatılmıştır. İkinci bölümde isyanın gerekçeleri; iç ve dış etkenler üzerinde durulmuş, akabinde askeri hareket anlatılmıştır. Daha sonra askeri hareketin neticeleri belgelerle belirtilmiştir. Son bölümde ise alınan tedbirler, batıya nakiller ve Tunceli'ye geri dönüş anlatılmıştır.

Tezin hazırlanmasında yardımcı olan, yol-yöntem gösterme konusunda bilgilerini paylaşan, izlenmesi gereken metotlar bağlamında yetiştiren, her türlü destek konusunda kapsını açan, değerli danışman hocam sayın Prof. Dr. Selçuk URAL'a ve Tarih Bölümü öğretim üye ve elemanlarına teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

KISALTMALAR

B.C.A: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.

C: Cilt.

Çev: Çeviren.

No: Numara.

s: Sayfa.

S: Sayı.

GİRİŞ

Doğu ve Güneydoğu Anadolu coğrafyası yer altı ve yer üstü zenginliklerinin yanı sıra jeopolitik konumu bölgeyi tarih boyunca önemli kılmıştır. İran, Irak ve Anadolu üçgeninde konumlanan bölge, Ortadoğu'nun zengin petrol yataklarına yakın olması bölgenin egemen güçler tarafından kontrol edilmesi fikrine neden olmuştur. Bu nedenle birçok ulus ve medeniyetin izlerini ihtiva eden bir yapıya sahiptir. Zor bir coğrafya olduğu için ele geçirmekten ziyade elde tutabilmek daha fazla çabayı mecbur kılmıştır.¹

Birinci Dünya Savaşının ağır şartlarından sonra İtilaf Devletleri'nin Anadolu'ya büyük çapta askeri kuvvet göndermesi pek mümkün değildi. Fakat İmparatorluktan geriye kalan farklı etnisitelerin birbirlerine düşeceğini beklentisi ve Türk, Kürt ve Alevi ayrımı yapılarak Türkiye'nin milli bütünlüğünü tehlikeye sokabilecekleri bir ortam hazırlamak istiyorlardı.²

Tunceli; batısında Malatya, doğusunda Bingöl, güneyinde Elazığ, kuzeyinde ise Erzincan illeriyle çevrili küçük bir vilayettir. Yeryüzü şekilleri engebeli ve yükseltisi Türkiye ortalamasının üzerinde bir coğrafyadır. Karasal iklim şartları ve ekilebilir tarım alanlarının kısıtlı oluşu yaşam şartlarını zorlaştıran iki temel unsurdur.

2 Ocak 1936 tarihinde yürürlüğe giren Tunceli Vilayeti idaresi hakkında 2884 sayılı kanunla, diğer vilayetlerden farklı hukuksal bir yapıyla idare edilmiştir. Kanunun 37. maddesi "*Bu kanun neşri tarihinden 1 Kanunusani 1940 tarihine kadar mer'i olacaktır*"³ şeklindedir. Fakat kanun uzatılmış ve yaklaşık 10 yıl bu şekilde idare edilmiştir.

Tunceli Alevi ve Kürt nüfusunun yoğun yaşadığı bir vilayettir. Türkiye'nin genelinden farklılık arz eden birçok hususu muhtevasında bulundurmaktadır. Alevilik ve feodalite bağlamında kendine özgü hukuksal ve idari yapılanması söz konusudur. Dış dünyaya kapalı daha çok inancın ağır bastığı hükümler ve feodalitenin güdümüyle şekillenen sosyal yapı böylelikle kendine has özellikleri de beraberinde getirmiştir.

Tunceli İsyanı kamuoyunda fazla bilinmeyen ya da yansıtılmamaya çalışılan bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun farklı birçok gerekçesi vardır. İmparatorluktan geriye kalan bakiye üzerinde yeni bir Cumhuriyet kurulmuş ve birlik beraberliğin teşkil edilmesi için problemlerin çözümünde radikal yaklaşımlar sergilenmiştir.

¹ Mehmet Halit Özsoy, **1919-1938 Doğu Ve Güney Doğu Anadolu'da Çıkan İsyenların Siyasi, Sosyal Ve İktisadi Sebepleri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007, s.1.

² Özsoy, **1919-1938 Doğu Ve Güney Doğu Anadolu'da Çıkan İsyenların Siyasi, Sosyal Ve İktisadi Sebepleri**, s.8.

³ **Resmi Gazete**, 2 Ocak 1936, Sayı: 3195.

Basın ve belgeler üzerinden baktığımızda isyancılar “eşkıya, şaki, çapulcu ve sergerde” nitelendirmeleriyle ifade edilmiştir. Kullanılan dil üzerinden bir yaklaşımda bulunmaktan öte, otoritenin ve kamunun bölgede meydana gelen isyana karşı ortaya koyduğu yaklaşımı ifade etmesi anlamında önemlidir.

Tunceli İsyanı zarfında İsmet İnönü ve Celal Bayar Başbakanlık görevini icra etmiştir. 1937 tenkil hareketinde İsmet İnönü Hükümeti, 1938 tedip hareketinde ise Celal Bayar Hükümeti bulunmaktaydı. Dördüncü Umum Müfettişliği emrinde idare olunan askeri hareket neticeleri hemen hemen her gün Başvekalete gönderilen raporlarla hükümet ve Genelkurmay bilgilendirilmiştir. Neticeler raporlarla takip edilmiş ve gerekli tedbirler öngörülmüştür.

1937-1938 olayları öncesinde doğuda birçok isyan baş göstermiş ve birbirlerini etkilemiştir. Koçgiri İsyanı, Şeyh Sait İsyanı, Koç Uşağı Tedibi, Pülümür Harekatı gibi olaylar meydana gelmiştir. İç ve dış dinamikleri bulunan olaylarında, imparatorluktan geriye kalan bakiyenin farklı etnik, dil ve mezheplere sahip olması ve bu farklılıkların dış güçler tarafından tasnif edilerek desteklenmesi söz konusudur.

Tunceli, coğrafi yapısı nedeniyle, tarih boyunca, Anadolu'nun tamamına ya da doğusuna sahip yönetimlere muhalif olanların yerleşim merkezi olmuştur. Sarp dağları, derin vadileri, aşılması güç akarsuları sebebiyle buraya yerleşen topluluklar ya da aşiretler asırlarca hükümet gücünden habersiz, bir kısım vergi ödeme dışında nerdeyse bağımsız yaşayabilmişlerdir.

I. BÖLÜM

A. TUNCELİ’NİN TARİHİ, COĞRAFYASI VE SOSYO-EKONOMİK YAPISI

1. Bölgenin Coğrafyası ve Dersim Adı

Doğu Anadolu bölgesinde Fırat havzasında kalan Tunceli ili doğal sınırlarla etrafı çevrilmiş yüksek bir bölgedir. Doğusunda Bingöl, batısında Malatya, güneyinde Elazığ, kuzeyinde Erzincan illeri arasında kalan 7774 km² yüz ölçüme sahip küçük bir ildir. Kuzeyinde Munzur Dağları ve kısmen Karasu Nehri, doğusunda Peri-Büyüksu, güneyinde Murat suyu, batıda Karasu ile çevrili sınırlara sahiptir.⁴ İl merkezinin deniz seviyesinden yüksekliği 1050 metredir.⁵

Bölgeye Tunceli ismi verilmeden önce yani 25 Aralık 1935 öncesi Dersim ismi ile ifade edilen bölge Batı Dersim ve Doğu Dersim diye ikiye ayrılıyordu.⁶ Naşit Hakkı Uluğ, Derebeyi ve Dersim adlı eserinde, Doğu-Batı ayrımını Munzur Çayı ile yapar ve Doğu Dersim, Mazgirt ile Nazımiye’dir; Batı Dersim ise Hozat, Çemişgezek, Pertek ile Ovacıktır.⁷

Tunceli’nin Çemişgezek, Hozat, Mazgirt, Nazımiye, Ovacık, Pertek ve Pülümür olmak üzere yedi ilçesi vardır.⁸ Tunceli Doğu Anadolu Bölgesi’nin İç Anadolu Bölgesi ile birleştiği yerde oldukça aşılması zor sınırlarla çevrilmiştir.⁹ 2 Haziran 1939 tarihli Başvekalet yazılmış bir belgede “*Dersim namı diğerle Büyüksu ile Murat ve Fırat suları arasında yüksek dağ vasfının en haşin, en çetin ve en derin manialarını tamamen taşıyan vatan parçasıdır*”¹⁰ şeklinde betimlenmiştir.

Tunceli’nin kuzey batı ve kuzey doğusu 20-30 km genişliğinde, 130 km uzunluğunda ve yüksekliği 3000 metreye varan Karasu Aras Dağları’nın batı bölümünü oluşturan Munzur Dağları bulunmaktadır. Munzur Dağları’nın yüksek yerleri ilin doğal sınırlarını oluşturmaktadır. Bölgenin en yüksek dağı 3293 m ile Bağırbaşı Dağı’dır. Başlıca önemli dağları ise şöyledir; Eğri Pınar Dağı, Koçgölbaşı Dağı, Kırklar Dağı, Karaoğlan Dağı, Katırtepe Dağı, Bağırpas Dağı, Mahmut Dağı, Hıdır Dağları, Zel Dağı, Akdağ, Gürgür Dağı, Mirik Dağları Tunceli’nin önemli dağları arasında yer almaktadır. İlin 2/3’ünü dağlar

⁴ Necmi Günel, **Dersim İsyanı**, Paraf yayınları, İstanbul 2010, s.39.

⁵ Tunceli Valiliği, **Bir Tutam Tunceli**, Tunceli 2012, s.22.

⁶ Nuri Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, Zel Yayınları, İstanbul 1994, s.35.

⁷ Naşit Hakkı, **Derebeyi Ve Dersim**, Ankara 1932, s.22.

⁸ Tunceli Valiliği, **Bir Tutam Tunceli**, s.22.

⁹ Cafer Solgun, **Dersim... Dersim...**, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s.20.

¹⁰ **B.C.A** 030.01.0.0.40.238.6.

kapsamaktadır.¹¹ 1600-1700 metreye kadar ormanla kaplı olan dağları genellikle gür meşe orman örtüsü olup bol kar yağışı alan bir ilimizdir.¹² Karasal iklimin özellikleri belirgin olarak görmekteyiz. Yazları kısa ve sıcak, kışları ise uzun ve soğuktur.¹³

Tunceli'nin ovaları; Zeranik Ovası ve Yeşilyazı Ovasıdır.¹⁴ Platoları; Merk Yaylası ve Kepir Yaylasıdır. Vadileri; Pülümür Vadisi, Munzur Vadisi, Peri Vadisi, Tahar Vadisi ve Mercan Vadisidir.¹⁵

Yeryüzü şekillerini coğrafi olarak şekillenmesinde akarsuların etkisi yadsınamaz. Bölge akarsu bakımından zengindir. Munzur Suyu, Mercan Deresi, Pülümür Çayı, Peri Suyu ve Tahar Çayı Tunceli'nin en önemli akarsularıdır. Akarsuların bölgede derin vadiler oluşturması ulaşımı ve otoritenin tesisinin engelleyici doğal bir surdur.¹⁶ *“mağaralar binlerce koyunu ve yüzlerce nüfustan ibaret aşiret halkını barındırabilecek haldedir. Tunçelili (Dersimli) işte bu tabii mağaralardan, sığınaklardan her devirde istifade etmiş ve dik yamaçlar, uçurumlar, birbirini takip eden boğazlar, onun kuvveti ve cesareti olmuştur.”*¹⁷

Oldukça engebeli yeryüzü şekillerine sahip bölge, doğal güzelliklerinin yanı sıra, sarp dağlardan ve geçit vermeyen vadilerden oluşması hemen her dönem asayiş sağlanması için yapılan operasyonları güçleştirmiştir. Sert tabiat şartları icra edilmek istenen hareketin iç bölgelere nüfuz etmesini engellemiştir.¹⁸ Tunceli tarihin her döneminde coğrafi şartlarından dolayı hep zor bir bölge olmuştur.¹⁹ Uzun bir geçmişten beri, otoriteye karşı isyan edenlerin doğal bir sığınağı olmuştur.

Tunceli'nin yapısı hakkında fikir sahibi olmak adına hazırlanan raporlardan “Dersim Raporu”nda yine coğrafya ile isyan arasında bağlantı kurulmuştur. *“Pülümer suyunun yatağını teşkil eden darboğazlar ve bu boğaz ile Munzur suyu arasında Küçükgöl dağı – Bobyezbaba dağı–, Kaçgezzebaba dağı hattının şimal tarafı ve Pülümer suyunun Munzur’la birleştiği noktaya kadar cenup hattını teşkil eden bu muntika, Dersim’in en sarp, hayatiyeti en az, ilk insanlara sığınak olan küçük büyük yüzlerce inleri ve en derin ve dik yamaçları, vadileri ve dar boğazları ihtiva eden bir muntikasıdır. Bu muntika Dersimliler için öteden beri*

¹¹ Ali Kaya, **Dersim Tarihi**, Demos Yayınları, İstanbul 2010, s. 646-647.

¹² Kemal Burkay, **Herkesin Bildiği Sır Dersim(Dersim-Tarih, Doğa, İnsan)**, İletişim yayınları, İstanbul 2010, s.22.

¹³ Tunceli Valiliği, **Bir Tutam Tunceli**, s.47.

¹⁴ Tunceli Valiliği, **Bir Tutam Tunceli**, s.32.

¹⁵ Tunceli Valiliği, **Bir Tutam Tunceli**, s.35-36.

¹⁶ Rıza Zelyurt, **Dersim İsyancıları ve Seyit Rıza Gerçeği**, Kripto Yayınları, Ankara 2010, s.39.

¹⁷ Ömer Kemal Ağar, **Tunceli-Dersim Coğrafyası**, Türkiye Basımevi, İstanbul 1940, s.9.

¹⁸ Mahmut Akyürekli, **Dersim Sorunu (1937-1938)**, Ankara Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılapları Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2010, s.10.

¹⁹ Suat Akgül, **Dersim**, Yaba Yayınları, İstanbul 2009, s.118.

kuruluş yeri olarak tanınmıştır. Yine bu muntıkadır ki, Dersimlilerde öteden beri devlete karşı kafa tutma cesaretini uyandırmıştır.”²⁰

Şevket Süreyya Aydemir, “Suyu Arayan Adam” adlı eserinde, I. Dünya Savaşında Kafkas cephesine giderken karşılaştığı durumu şöyle ifade etmektedir. “*Munzur sıradağları aşılmaz bir duvar halinde Dersim’i çeviriyordu. Dersim, Türkiye’nin içinde, fakat Türkiye’den ayrı bir parçaydı. Haritalarda bizim görünürde. Fakat hiçbir zaman bizim olmamıştı. Ne yol verir, ne kervan geçirirdi. O da kendi ağalarının, kendi şeyhlerinin elinde, kendi adetleri, kendi kanunları ile dilediği gibi yaşardı. Etrafını haraca keserdi. Etrafındaki köyler, kasabalar, hem devlete, hem Dersim’e vergi verirlerdi.”²¹*

Mağaralar ve platolarla kaplı olan Tunceli, bitki örtüsü bakımından zengin değildir. Munzur ve Bağırpaşa Dağı hemen hemen çıplaktır. Genel olarak dağların güney yamaçlarında meşe, ardıç, gürgen, dişbudak, kavak ve çınar yer yer bulunmaktadır. Platolarda ise hayvancılık için mera önemlidir. Platoların bitki örtüsü ise bu kısa boylu çayır otlarıdır. Tunceli’nin güney kesimleri, kuzeyine göre bitki örtüsü daha zengindir. Ovacık, Hozat, Çemişgezek, Mazgirt, Nazımiye ve Pülümür sınırlı da olsa meşe ormanları bulunmaktadır.²²

25 Aralık 1935 tarihinde Dersim ili, Tunceli olarak değiştirilmiştir. Dersim adının kökenine gelince, Hazar Denizi’nin güneyindeki Pers öncesi halklardan biri olan ve Deylem Bölgesinde yaşamış olan Deylemlilerle ilişkilendirilmektedir. Moğol işgaline kadar yurtlarını koruyan Deylemliler, 1256 yılında Moğol işgalinden kaçarak bugünkü Tunceli’ye yerleştikleri varsayımlar arasındadır.²³

Dersim adını ayrıca Darsim şeklinde de telaffuz edenler vardır. Antropolojik açıdan doktorasında, Dersim coğrafyasında inancı işleyen Dilşa Deniz, bölgede ağaca tapınma olayını Dersim ismiyle şöyle ilişkilendirmektedir. Kürtçe ağaç anlamına gelen “Dar” ile gümüş anlamına gelen “Sim” kelimelerinden hareketle “Gümüşağaç” olarak zikretmektedir.²⁴ Bir farklı görüş ise bölgeye daha önce hakim olan ‘Dersimen’ adlı kabileden geldiğidir.²⁵

Araştırmacı-yazar Ali Kaya ise, M.Ö 4. Yüzyıldan evvel Yunan coğrafyacılar ve tarihçiler tarafından bölgeye “Daranis” adını verdiklerini ifade etmektedir. Ayrıca bu ismin başka bir geliş nedeni ise, M.Ö 519 yılında Pers Kralı Dara (Darius) Dersim’i ele geçirir. Bu ismin Pers Kralı Dara’dan geldiği bir farklı görüştür.²⁶ Ali Kaya, Tunceli’ye yerleşen halkın

²⁰ İzzeddin Çalışlar, **Dersim Raporu**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s.24.

²¹ Şevket Süreyya Aydemir, **Suyu Arayan Adam**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2010, s. 75.

²² Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.669.

²³ Tunceli Valiliği, **Bir Tutam Tunceli**, s.10.

²⁴ Dilşa Deniz, **Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s.46.

²⁵ Tunceli Valiliği İl Çevre Ve Orman Müdürlüğü, **Tunceli İl Çevre Durum Raporu**, Tunceli 2005, s.12.

²⁶ Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.19.

Hazar Denizi'nin güneyindeki Deylem bölgesinde yaşayan, Deylemlilere köken olarak dayandırmaktadır. Deylem halkı, Pers öncesi bir halk olduğu iddiası vardır. Bu bölgede yaşayan halkın ise 1256 Moğol işgali ile bugünkü Tunceli'ye yerleştikleri ihtimaller arasındadır.²⁷ Deylem ile Dersim arasında etimolojik bir bağ ise söz konusu değildir.

Kaynaklarda geçen daha yaygın görüş ise; Farsça bir kelime olan, Der 'kapı' anlamındadır. Sim ise 'gümüş' anlamındadır. Birleşik bir kelime olup 'Gümüşkapı' anlamında kullanılmaktadır.²⁸

Dersim adının, resmi yazışmalarda kullanılması ise 16. yüzyılın ikinci yarısına rastlamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu resmi yazışmalarda Dersim adını zikretmiştir. 1847'de Erzurum Eyaleti'ne bağlı olan Dersim Sancağı, 1859'da Harput'a bağlanmıştır. Bu tarihlerde Dersim Sancağı olarak haritalarda geçmektedir. Bugünkü Tunceli sınırları, Osmanlı İmparatorluğu'nun Dersim Sancağı'na kıyasla sınırları daha dardır.²⁹

Geçmişteki Dersim Sancağı ile şimdiki Tunceli'nin bugünkü sınırlarla aynı değildir. Tarihi kaynaklarda Tunceli bölgesindeki en eski yerleşim merkezleri Çemişgezek, Pertek, Hozat ve Mazgirt'tir. Çemişgezek adı Bizans dönemine kadar gitmektedir. Osmanlı döneminde Erzincan ve Malatya'nın bir kısmını içine alan Çemişgezek Sancağı vardır. Bu sancak 1848'de Dersim sancağına dahil edilmiştir.³⁰

2. Tunceli Tarihi

Dersim Anadolu'nun doğusunda bir coğrafyayı anlatmaktan ziyade, neredeyse tarih boyunca ama özellikle 1930'lu yıllar itibarıyla yaşanan askeri ve siyasi müdahalenin sonucunda belleklere yer edinmiş kültürel ve toplumsal yapıyı ifade eder.³¹

Tunceli Tarih'ine baktığımızda ise eski bir yerleşim yeridir, fakat coğrafi yapısı itibarıyla pek merkezi bir konuma haiz değildir. Keban Projesi sırasında Pulur kazısında elde edilen bulgular M.Ö 3000 yıla, yani Son Neolitik döneme kadar gittiği bilinmektedir. M.Ö 2500-2000 zarfında Anadolu'da Hattiler, Luwiler, ve Hurriler vardır. Hattilerin egemenliği sırasında Tunceli bu dönemde 'İzuva' olarak isimlendirilmiştir. M.Ö 2200'lerde ise Hurrilerin

²⁷ Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.22.

²⁸ Günel, **Dersim İsyanı**, s16.

²⁹ Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.23.

³⁰ Kibar Taş, **Tunceli (Dersim) Çevresindeki Aşiretler Ve Sosyo-Kültürel Yapıları**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2012, s.13.

³¹ Şükrü Aslan, **Herkesin Bildiği Sır: Dersim**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010,s.9.

egemenliğine geçen Tunceli, Pulur kazısında çıkan çivi yazılı tabletlerde 'İşuva' olarak geçmektedir.³²

Bölge hakkında bilgiler Selçuklulardan önce pek fazla bilgi yoktur. Bölgeye Sümerler ve daha sonra Asurlular da hakim olmuştur. Anadolu birliğini sağlamış olan Hititler de Tunceli'yi topraklarına katmıştır. Hurriler, Babil ve Asur İmparatorlukları bölgeye uzun süre hakim olmuştur. M.Ö 7. yüzyılda Tunceli İran egemenliğine geçmiştir. Akabinde Büyük Roma İmparatorluğu ve 395'te imparatorluğun ikiye ayrılması ile Doğu Roma İmparatorluğu'nun sınırları içerisine girmiş, fakat Bizans'a bağlanmamıştır. Bölge Bizans döneminde doğudan gelecek tehlikelere karşı tampon bölge olarak kullanmıştır.³³

1071 Malazgirt Savaşından sonra bölgeye kısmen de olsa Mengücekoğulları hakim olmuştur. Anadolu Selçukluları 1228 yılında Mengücekoğullarını topraklarını tamamen ele geçirmiş ve bölgeye hakim olmuştur. Sonrasında Moğollar ile 1243 Köseadağ Savaşını kaybeden Anadolu Selçukluları bölgede nüfuzunu yitirmiş ve 1250 yılında Moğollar bölgeyi etkisi altına almıştır.³⁴

Anadolu'da kurulan beylikler döneminde Tunceli sık sık el değiştirmiş Eretna Bey, Kadı Burhanettin bölgeyi kendilerine bağlamış ve 1387'de Timur'un Anadolu'da boy göstermesi ile bölgede Moğol etkisi söz konusu olup, 1402 Ankara Savaşında Osmanlı Devletinin mağlup olması, bölgede Osmanlı hakimiyetini bir süre daha geciktirmiştir. Bu süre akabinde bölgeye Akkoyunlular egemen olmuştur. 1473 Otlubeli Savaşında Osmanlı Devletinin Akkoyunluları mağlup etmesiyle artık bölge uzun süren Osmanlı hakimiyetine girmiştir.³⁵

1514 Çaldıran Savaşıyla Osmanlı Devleti hakimiyetini tam olarak sağlamıştır. Bu tarihten sonra Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı idare edilen Dersim, Erzurum Eyaleti'nin kurulmasıyla bir kısmı da Erzurum Eyaleti'ne bağlanmıştır. Fakat eyaletlere bağlı bulunan sancakların statüleri Tanzimat'a kadar sık sık değişmiştir.³⁶ Tanzimat ile idari yapılanmada değişiklik olmuş ve Harput, Diyarbakır eyaletinden 1846 yılında ayrılınca Tunceli Harput'a sancak olarak bağlanmıştır. Sonrasında bölge merkezi Hozat olmak üzere 1880 yılında vilayet olarak teşkil edildi ve ilk vali olarak da Fikri Paşa atanmıştır. İdari olarak taksimi şu şekildedir: Dersim (Hozat), vilayet merkezidir. Mazgirt Sancağı, Kızılkilise (Nazmiye) Kazası, Pah Kazası, Çarsancak Kazası, Çemişgezek Kazası, Ovacık Kazası'dır.

³² Taş, **Tunceli (Dersim) Çevresindeki Aşiretler Ve Sosyo-Kültürel Yapıları**, s.18.

³³ Günel, **Dersim İsyanı**, s.40-41.

³⁴ Kaya, **Dersim Tarihi**, s. 229-231.

³⁵ Akgül, **Dersim**, s.16-17.

³⁶ İbrahim Yılmazçelik, **Osmanlı Devleti Döneminde Dersim Sancağı İdari, İktisadi Ve Sosyal Hayat**, Kripto Yayınları, Ankara 2011, s.60-61.

Bu idari teşkilatlanma 10 yıl boyunca devam etmiş ve akabinde varidatın teşkilatın bile masrafını karşılamadığı için lağv edilmiştir. Tekrar mutasarrıflık olarak Harput'a bağlanmıştır. Harput'a bağlı olarak Dersim'in idari taksimi ise şöyle olmuştur: Çarsancak, Mazgirt, Kızılkilise (Nazmiye), Kuzican (Pülümür), Ovacık, Hozat, Pertek, Çemişgezek, Pah'tır. Dersim bu tarihten sonra Osmanlı Devletinin yıkılışına kadar mutasarrıflık olarak Mamurat'ül Aziz Vilayeti'ne bağlı idare edilmiştir.³⁷

Cumhuriyet döneminde ise vilayetin ismi ve idaresinde değişiklikler yapılmıştır. TBMM'de 25 Aralık 1935 tarihinde, Tunceli Vilayetinin idaresinde 2884 No'lu kanunla değişikliğe gidildi. Kanun 2 Ocak 1936'da yürürlüğe girdi. Kanuna göre Tunceli adında vilayet kurulmuştur. Artık Dersim adı Tunceli olarak değiştirilmiştir.³⁸

Tunceli kanununun gerekçesi olarak 7 Kasım 1935 tarihinde Başbakan İsmet İnönü, Başbakan imzasıyla TBMM başkanlığına gönderdiği yazıda şöyle diyordu:

“Kanunun esbabı mucibesi, en iyi usul kanunu, tatbik edildiği muhitin hususiyet ve ihtiyaçlarına en uyanı olduğu şüphesizdir. İctimai hayatları diğer vatan parçasındaki vatandaşlara göre dün aşağı seviyede olan vatandaşlarla meskun ve çevresi ilişik haritada gösterilen vatan topraklarında, gerek idari gerek adli bakımdan çok güzel semereler veren Cumhuriyet kanunlarımızın tecrübeler neticesinde arzu edilen faydaları temin etmediği görülmüştür. Kendilerini bir takım ağaların, mütegalibelerin nüfuz tesirlerinden korumaya muktedir olmayan hatta cehaletleri yüzünden bu gibi kimselerin içlerinde meydana gelmesinde bilmeyerek, istemeyerek, dolayısıyla sebep olan bu zavallı halkı hükümet daha yakından vesayeti altına almaya ve olgun vatandaşların kanunları anlayarak onlara müteakabilin riayet ederek kendilerine koruyabildikleri haklarını burada Hükümet cihazlarıyla kesin, kati ve yakından koruyacak tedbirler almaya lüzum vardır. Mahallin ihtiyacını yakından görerek aldığı tedbirler derhal orada tatbik edilebilecek ve vekillerin haiz oldukları selahiyetlerle mücehhez yüksek bir hükümet mümessillerinin orada vali olması ve bu zatın askeri bakımdan da vaziyeti idare edebilmesi için komutan sıfatını üzerinde birleştirmiş bulunması gerekli görülmüştür.

“Kanunun ilk dokuz maddesi esasen mevcut ve meri kanunlarla Vekiller Heyetine verilmiş olan selahiyetlerin daha kısa bir yoldan mahalline tatbik edilebilmesi için valiye verilen selahiyetleri göstermektedir. 4'üncü Umum Müfettişlik muntıkası esasen bu kanun ile teşkil edilen vilayeti de ihtiva edecektir. Vilayetten yapılacak ıslah ve idare tedbirlerinin ve imar hareketlerinin Elaziz Vilayeti gibi demir yolu üzerinde bulunan ve merkezle irtibatı

³⁷ Akyürekli, **Dersim Sorunu (1937-1938)**, s.13-15.

³⁸ Günel, **Dersim İsyanı**, s.17.

kolay olan, istenilen malzemenin tedariki müşkül bulunmayan emin bir yere istinat edilmesi gerekli görülmüştür. İşte bu suretle Elaziz'de oturacak olan 4'üncü Umumi Müfettiş arzedilen hususi vaziyet dolayısıyla teşkili bu kanun ile istenilen Munzur vilayetinin de valisi olması işlerin iyi gitmesi ve neticenin verimli olması bakımından zaruri görülmüştür.

“Adli hususlara ait olan diğer maddelere gelince, onlar da aynı ihtiyaçlardan mülhem olarak kaleme alınmıştır. Elimizdeki ceza muhakemeleri usulü, takip vazifesiyle mükellef olan müddeiumumîlik muamelatına ve gerek mahkemelerin verecekleri kararlara karşı kanun yollarına tevessül etmek hususunda Cumhuriyet Müddeiumumîsinin haiz olduğu salahiyetleri tanımıştır.

“Bu suretle alakadarların hukuku arasında hakiki bir muvazene tesis edilmiştir, ilmi ve tetkik mahsulü olan bu kanun, yanı başında nüfusu kesif, vatandaşları münevver olan vatan parçalarında yapılan tamamlayıcı teşkilat ile iyi neticeler verdiği halde yeni teklif mevzu olan yerlerde istenilen faydaları vermemektedir.

“İşte mahallin ihtiyaçları göz önüne getirilerek haklıya kısa, basit yollarla derhal hakkını vermek ve suçluyu da süratle fiilinin akibetine uğratmak için muhtasar ve yine teminatlı usul kaideleri konulmuştur”³⁹

Tunceli Vilayeti'nin idaresi hakkındaki 2884 numaralı kanun 25 Aralık 1935'te kabul edilmiş ve 2 Ocak 1936'da resmi gazetede yayınlandı.⁴⁰ Kanunun birinci maddesi “*Tunceli vilayetine ordu ile irtibat baki kalmak ve rütbesinin selahiyetine haiz bulunmak üzere Korkomutan rütbesinde bir zat vali ve kumandan seçilir*”.⁴¹ Bu valilik görevini üstlenen aynı zamanda Dördüncü Umum Müfettişliği'nde Umum Müfettişi'dir. Bu göreve Hüseyin Abdullah Alpdoğan getirilmiştir. Alpdoğan, valilik görevine 1 Şubat 1936'da başlamış ve 14 Haziran 1943 yılında sona ermiştir.⁴²

Bu kanunla, Vali ve Komutan rütbesiyle görevi sürdüren Alpdoğan'a, Tunceli Vilayeti sınırları içerisinde İcra Vekilleri Heyeti'nin yetkileri devredilmiştir. Sürgüne gönderme, bölge içinde yer değiştirme gibi kararları alabilme yetkisi tanınmıştır. Tutuklama emri çıkarma, verilen cezaların teciline karar verebilmektedir. Genel olarak güvenlik, asayiş ve sükunet noktasında alınması gereken tüm tedbirlerin, hızlı ve yerinden takibi için çözüm sunabilecek imkanlara sahip bir makam meydana getirilmiştir.

Kanun 38 maddeden ibaret olup, amaç bölgede sükunetin, normalleşmenin sağlanması ve nüfusa kayıt olmak istemeyenleri kayıt altına alınmak istenmesidir. Kanunun

³⁹ Nurer Uğurlu, **Dersim 1937 Seyit Rıza İsyanı**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2011, s.90-92.

⁴⁰ **Resmi Gazete**, 2 Kânunusani 1936 Sayı:3195. (Ek-1)

⁴¹ Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.582.

⁴² Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.577.

37. maddesinde göre 1 Ocak 1940'da yürürlükten kalkacaktı. Fakat beklenen normalleşme sağlanamadığı düşünülerek iki kez uzatılan Tunceli Vilayeti'nin idaresi hakkındaki kanun, 1 Ocak 1946 tarihine kadar varlığını sürdürmüştür.⁴³

3. Tunceli'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı

a. Aşiretler

Araştırmacı-yazar Ali Kaya “Deylem'den Dersime” adlı eserinde, Dersim halkının İran-Horasan-Gilan (Deylem)'dan geldiklerini iddia etmektedir. M.S 700-1258 yılları arasında Deylem bölgesinden siyasi anlaşmazlıklar, dış baskılar, iklim şartları, inanç farklılıkları gibi nedenlerden Dersim'e göç yaşandığını söylemektedir. Bu tezini Deylem ile Dersim halkı arasındaki dil, din, sosyal yaşantı, fiziksel benzerlikler gibi yakınlıklara dayandırmaktadır. Deylemistan olarak tabir edilen bölge ise; İran'ın kuzeyi, Kuzey Horasan, Mazdaran, Gilan, Rast, Ramsar, Chalus, Kalar, Enzel, Varemın, Gibal, Taberistan ve Hazar Denizi arasında kalan bölgedir.⁴⁴ Deylem dönemin bir vilayeti sayılır. Bölgede Taliş, Cihangir, Geşkeri, Eşkeruri, Emerlük, aşiretleri yaşamaktadır. Aşiretler 642 Kadisiye Savaşı'ndan sonra Müslümanlaşmaya başlamıştır. İslam öncesi inançları Zerdüştlüktü. Aşiretler 825-1058 yıllarında Alevi önderler tarafından idare edilmişlerdir.⁴⁵ Kürtlerin lisanına göre Ari ırkına mensup olduğu söylenebilir.⁴⁶

Naşit Hakkı Uluğ, “Derebeyi ve Dersim” adlı eserinde ise Dersim halkının kökenini Horasan Türklerine dayandırmaktadır. Horasan'dan gelen Ahmet Yesevi'nin Malatya'ya yerleştiğini ve oğullarının Dersim'de neslini sürdürdüğünü iddia etmektedir. Ahmet Yesevi'nin iki oğlu Şeyh Hasan ve Seyit Ali'dir. Şeyh Hasan'dan Karabal, Abbas, Ferhat uşakları; Seyit Ali'den de Koç, Şam ve Resik uşakları meydana gelmiştir. 12 asır zarfında bölgede 50 bin kişinin bölge halkını oluşturduğunu iddia etmektedir.⁴⁷

Tunceli İsyanı öncesinde ayrıntılı bir rapor halinde yazılan “Dersim Raporu” adlı kaynak “*Dersimlilerin ırki vaziyetini tespit hayli müşkül bir iştir. Bugünün Dersim halkından garbi Dersim'i işgal edenler, kendilerinin Horasan'dan gelmiş olduklarını müttefikan beyan ederler. Şarki Dersim'de böyle bir iddia henüz görülmemiştir. Garbi Dersimlilerin iddiaları*

⁴³ Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.600-601.

⁴⁴ Ali Kaya, **Deylem'den Dersim'e**, Can Yayınları, İstanbul 2001, s.31.

⁴⁵ Kaya, **Deylem'den Dersim'e**, s.51-53.

⁴⁶ Faik Bulut, **Belgelerle Dersim Raporları**, Yön Yayıncılık, İstanbul 1991, s.50.

⁴⁷ Naşit Hakkı, **Derebeyi Ve Dersim**, s.24-25.

yakın bir tarihe ait olduğundan, Dersim'in bunlara tekaddüm eden hakiki sakinleri olmak lazım gelir. Bu hakiki sakinler tespit olunduktan sonradır ki, Dersim'in ve Dersimlilerin ırki vaziyetini tespit, bir dereceye kadar mümkün olur."⁴⁸ diyerek, gerek etnik köken olsun gerek geldikleri yer olsun tam manasıyla açıklığa kavuşmuş bir konu değildir. Bu durum konu hakkında farklı politik görüşleri de beraberinde getirmiştir.

Tunceli'de meydana gelen isyanlarda sosyal yapının ve aşiret yapısının büyük önemi vardır. Tunceli'de aşiret hayatında seyitler, şeyhler ve ağalar ön planda olduğunu görmekteyiz. Ön plana çıkan bu önderler feodal yapı içerisinde idare etmeleri nedeniyle isyanların çıkışını ve bölgenin tamamına yayılmalarını kolaylaştırmıştır.

Bütün bu feodal yönetimin kendi içerisindeki anlaşmazlıkları toprak meselesi, hayvancılık ve göçer kültür etkenleri tetiklemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda toprak tamamen devletin tasarrufunda olup, halk topraktan tımar, zeamet ve has olarak kullanılmaktadır. Doğuda bazı aşiret reisleri, savaşlardaki başarılarından dolayı Tımar olarak bir kısım topraklara sahip olmuşlardı. Bir kısım beylere yurtluk ve ocaklık adı altında veriliyordu. Diğer topraklar ise aşiretlerin ortak malı olarak kullanılmaktaydı. Bu toprak yapısı bölgede feodal yapıyı meydana getirmiş ve bu yapı cumhuriyet döneminden sonra da devam etmiştir.⁴⁹

Aynı soydan, aynı asıldan gelen kişilerin oluşturduğu kabile⁵⁰ anlamına gelen aşiret, İsmail Beşikçi'ye göre, evlenmeler sonucunda akrabalık ilişkisine dayalı olup, zamanla artan nicelikle siyasi birliktir.⁵¹ Aşiretler, birbirine kan ve akrabalık bağı ile bağlı insanların oluşturduğu topluluk zamanla siyasi bir güç haline gelmiştir. Ortak ataya dayalı akrabalık temelinde örgütlenmiş bu yapı, ekonomik bir toprak bütünlüğüne sahiptir. Sınırları tam anlamıyla belirgin olmayan fakat merkez denilebilecek belli sülaleler mevcuttur. Aşiretlerde hiyerarşik bir yapının keskinliği göze çarpmaktadır. Aşiretin liderine bağlılık önem arz eden bir husustur. Kendi içinde yakın akraba ile yapılan evlilik ile soy devam etmektedir.⁵²

Aşirete mensup kişiler, aşiretin liderliğini üstlenmiş kişilerin yönetimi dahilinde ancak sosyal hayatta yer alabilirler. Aşiret lideri, Devlet ile aşirete mensup kişiler arasında üstenci bir bağ tavrı içerisinde. Kendilerini yücelterek, Peygamber soyundan geldiğini iddia ederler ve liderliğini sağlamlaştırmak isterler. Aşiret reisliği, ruhani bir liderlikle pekiştirildiğinde

⁴⁸ Çalışlar, **Dersim Raporu**, s.41.

⁴⁹ Akgül, **Dersim**, s.56-57.

⁵⁰ Sevgi Çırbın, **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, Gündüz Yayınları, İstanbul 1988, s.29.

⁵¹ İsmail Beşikçi, **Doğu Anadolu'nun Düzeni**, E Yayınları, Ankara 1969, s.36.

⁵² Mehmet Halit Özsoy, **1919-1938 Doğu Ve Güney Doğu Anadolu'da Çıkan İsyânların Siyasi, Sosyal Ve İktisadi Sebepleri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007, s.91-92.

halk üzerindeki tesiri de perçinlenmektedir. Aşiretlerdeki ağalık, şeyhlik, seyitlik babadan oğla geçen bir silsileyi takip etmiştir.⁵³

Bölgede aşiretlerin sayısı kimi tespitlere göre 126'yı bulmaktadır. Bu sayı dönem dönem artmış ve azalmıştır. Bizim tespit ettiğimiz ve bölgeyi bilen aynı zamanda isyanı destekleyen birisi olarak Nuri Dersimi aşiret sayısını 46 vermektedir. Fakat bu aşiretlerden altısı isyana katılmıştır. Bu aşiretler; Yukarı Abbaslı, Haydaran, Bahtiyar, Kureyşan, Yusufhan, Demanlıdır.

Başlıca aşiretler ve konuştukları diller ise şunlardır:

<u>Aşiret adı</u>	<u>Dili</u>
Abbasan	Zazaca
Ağuçanan	Kurmanç
Arslanan	Zazaca
Aşuran	Kurmanç
Bahtiyaran	Zazaca
Balan	Zazaca
Beytan	Zazaca
Briman	Zazaca
Deman	Kurmanç
Derikan	Zazaca
Derviş Cemalan	Zazaca
Feratan	Zazaca
Ferhadan	Zazaca
Fından	Zazaca
Fından	Zazaca
Halifan	Kurmanç
Holikan	Zazaca
Hoşan	Zazaca
Karabalan	Zazaca
Keçelan	Zazaca
Keşkehoran	Kurmanç
Kırgan	Zazaca
Koçan	Zazaca

⁵³ Özsoy, 1919-1938 Doğu Ve Güney Doğu Anadolu'da Çıkan İsyânların Siyasi, Sosyal Ve İktisadi Sebepleri, s.94-95.

Koçan	Zazaca
Kulikan	Zazaca
Kurmeşan	Kurmanç
Laçinan	Zazaca
Maksudan	Zazaca
Mıstan	Zazaca
Mirzan	Kurmanç
Nenikan	Zazaca
Pezkevrana	Zazaca
Pilvankan	Kurmanç
Piran	Kurmanç
Resikan	Zazaca
Resikan	Zazaca
Rutan	Zazaca
Sarısaltıkan	Kurmanç
Seyit Kemalettin	Zazaca
Surkican	Kurmanç
Şekakan	Kurmanç
Şemkan	Zazaca
Şemkan	Zazaca
Şırtıkan	Zazaca
Titenikan	Kurmanç
Zekeran	Zazaca ⁵⁴

Tunceli, Kürtlerin yanı sıra Türklerin ve Ermenilerin birlikte yaşadığı bir coğrafyadır.⁵⁵ Yukarıda zikredilen aşiretlerin Türk, Kürt ve Ermeni kökenli olduğunu görmekteyiz. Tunceli’de genel olarak konuşulan dil aslında Zazacadır. Kurmanç ve Zazaca arasındaki fark kesin olarak ortaya konmuş değildir. Kimi iddialara göre Zazaca ayrı bir dildir, kimi iddialara göre de Kürtçenin bir lehçesidir. Bir iddiaya göre de Tunceli’ye yerleşen Türklerin, yerlilerden ve konargöçer aşiretlerden bazı kelimeleri alarak farklı bir dil

⁵⁴Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.37-41.

⁵⁵ Solgun, **Dersim... Dersim...**, s.26.

oluşturmuştur. Bu iddianın gerekçesini ise birçok eski Türkçe kelime ile Zazaca arasındaki benzeşmelere dayandırmaktadırlar.⁵⁶

Nuri Dersimi, “Kürdistan Tarihinde Dersim” adlı eserinde, Tunceli halkının kullandığı Zazaca’nın Kürtçenin en eski lehçesi olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Tunceli Kürtçesi ile Horasan Kürtçesi arasında yakınlık olduğunu belirtmektedir.⁵⁷ Ayrıca aşiretlere mensup olmayanları ifade eden bir kelime olarak Kurmanç tabirinin kullanıldığını bilinmektedir.⁵⁸

Daha kabul ve yaygın şekliyle söylenirse; Zazaca Hint-Avrupa dil ailesinin, Kuzeybatı koluna ait olup İrani diller grubundandır.⁵⁹ Ayrıca bu dil Farsça ve Gilekçeye daha yakın bir dildir. Hint-Avrupa dilbilimcileri Zazacanın tarihi çok eskilerde olan ve kendi başına ayrı bir dil olduğunu belirtmektedir. Anadolu coğrafyasında konuşulan Kurmanç Kürtçesi ile Zazaca, birlikte yaşamının sonucu olarak etkileşim içerisine girmiştir.⁶⁰

b. İnanç Yapısı

Hız. Ali’nin hilafeti noktasında ayrılan, Alevilik ile Şiilik ve buna karşı farklı noktadan yaklaşan Sünnilik yorumunun ayrışmasıyla ortaya çıkan mezhepler vardır. Hız. Peygamber’den sonra halifeye biat etme konusundaki farklı bakış açıları, beraberinde mezhepsel temelde görüş ayrılıklarını oluşturmuştur. Hız. Ali’nin halife olması gerektiğine dair görüş ‘Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır’ hadisi ve Hız. Peygamberin halife olarak Hız. Ali’yi işaret ettiğine dair rivayetler temelindedir. Hız. Peygamber’in Veda Hacci’ndan dönerken Gadir-Hum denilen yerde söylediği, bazı Sünni hadislerde de bulunan bu hadis etrafında çıkan tartışmalar vardır. Siyasi firkalaşmalar ise bu durumu daha keskin ve ayrılıkçı hale getirerek, mezhepsel yaklaşımları da radikalleştirmiştir.⁶¹

Aleviliğin benimsendiği Tunceli’de ise durum daha çok daha karışıktır. Yavuz Sultan Selim’in tahta çıkışıyla beraber Alevilik bir baskı altına alınmıştır. Özellikle Aleviler üzerindeki baskılardan kaçarak sığınma bölgesi Tunceli olmuştur. Bu kaçış, bölgenin sarp ve korunaklı oluşuyla Alevilerin buralara yerleşmesine, nesillerini sürdürmeye imkan

⁵⁶ Taş, **Tunceli (Dersim) Çevresindeki Aşiretler Ve Sosyo-Kültürel Yapıları**, s.157.

⁵⁷ Nuri Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, Doz Yayınları, İstanbul 2004, s.65.

⁵⁸ Solgun, **Dersim... Dersim...**,s.38.

⁵⁹ Mesut Keskin, “Zazaca Üzerine Notlar”, **Herkesin Bildiği Sır: Dersim**, Derleyen: Şükrü Arslan, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s.225.

⁶⁰ Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.57.

⁶¹ Adem Apak, **Tarihteki Hız. Ali Kimdi?**, Derin Tarih, Mayıs 2013, S: 14, s.77.

sağlamıştır. Aşiretlerin meydana gelişi ise bu sığınmalar ve burada nesillerini sürdürmeleri sonucu meydana gelmiştir.⁶²

Alevilik, Hz. Ali'ye olan muhabbet ve ona yapılan zulümlere karşı duruş şeklinde ifade edilir. İslam içerisinde ameli pratikler olarak farklılık arz eden hususlar yine tarihte yaşanan olaylarla alakalıdır.⁶³ Tunceli'deki Alevilik ise daha farklı kodlara sahiptir. Tunceli Aleviliği'nde birçok mekana atfedilen kutsallık bir nevi "Doğa Tapınımı" olarak karşımıza çıkmaktadır. Ocaklarla soya bağlı Ata kültü söz konusudur. En etkin olarak da İslam inancı ve buna bağlı ameli pratiklerden müteşekkil Alevilik temelli bir inanç vardır. Bu üç ana unsur birbirlerini dışlamadan, karışmadan belli noktalarda temas ederek süre gelmiştir.⁶⁴

Tunceli Aleviliğinde inancın dört yönü vardır. Bunlar; Siriyat(Musahiplik), Tarikat(Rehberlik), Marifet(Pirlik), Sırhaket(Mürşitlik)'dir. Musahiplik temelinde bir inançtır. Musahiplik bir nevi yolun kendisini ifade eder. Musahip nasıl olunur? Öncelikle iki kişi birbirini sever ve "Pir" in huzuruna çıkarlar. "Kemeribest" olurlar, yani anlamı şudur: kemer, bir kuşaktır; best ise kuşağın üzerine vurulan üç düğümdür. Bu üç düğümün anlamı; eline, beline, diline hakim ol manasındadır. Daha açıklayıcı bir ifade ile elini harama uzatma, yalan söyleme ve zina yapma anlamındadır. Bu minvalde "Pir", taliplere bunları anlatır, musahiplik duasını yapar ve onlar da yemin ederler.⁶⁵ Musahip olunduktan sonra her iki taraf birbirlerini kardeş ilan eder, birbirlerinin eşlerini kız kardeşleri olarak görür, çocuklarını da kendi çocukları olarak görmek zorundadır. Tunceli'de gerçek hayatta karşılığı olan bir uygulama olarak, toplumsal birliğin ve kardeşliğin önemli unsurları arasındadır. Ayrıca belirmemiz gerekir ki Musahiplik zorunludur ve evlilik öncesi kurulması gerektiği gibi erkeğe has bir kurumdur.⁶⁶

Musahip olunmaksızın dinsel törene katılmak yasaktır. Yani yol kardeşliği olarak ifade edebileceğimiz Musahiplik olmazsa olmazdır. Pir Sultan Abdal'ın deyişiyle:

Musahipsiz kişi ceme gelir mi?

Ettiği niyazlar kabul olur mu?

Muhammed-Ali yolunda derman bulur mu?

Yine farz içinde farzdır musahiplik.

⁶² Hüseyin Aygün, **Dersim 1938 ve Hacı Hıdır Ataç'ın Defteri**, Dipnot Yayınları, Ankara 2012, s.90-91.

⁶³ Aygün, **Dersim 1938 ve Hacı Hıdır Ataç'ın Defteri**, s. 97.

⁶⁴ Deniz, **Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmi**, s.53.

⁶⁵ Ali Kaya, **Tunceli Kültürü**, Aydınlar Matbaacılık, İstanbul 1995, s.63-64.

⁶⁶ Deniz, **Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmi**, s.86.

Birbiriyle Musahip olanlar evliliklerinde, sıkıntılarında ve ölümleri halinde hazır bulunmalıdırlar. Ayrıca Musahiplik sınırlı da olsa ekonomik anlamda da bir yardımlaşma kurumudur. Maddi sıkıntı çeken birisinin yardımına, ilk olarak Musahip'i tarafından yardım edilmesi beklenen bir durumdur.⁶⁷

Dersim halkının “Yol” olarak tanımladığı sistem içinde, bütün kurallar bu “Yol” içinde tanımlanır. Bu kavram daha çok toplumsal işleyiş, ahlak, adalet ve sosyal dayanışma olarak iç içe geçmiştir.⁶⁸ “Yol” içinde yola talip olanla ilk münasebeti sağlayan “Rehber”dir. Ona yol gösteren, kuralları öğreten kişi olup, bu makam kan bağı ile erkek üzerinden devreden bir sistemdir. “Rehber”in üzerinde “Pir” onun üzerinde de “Mürşit” vardır. “Pir” yılda bir kez, Talip dediğimiz tarikata mensup kişileri (Sünni bir ifade ile talip=mürit) sonbaharda ziyarete çıkar ve onları dinleyip sorunlarına çözüm üretmeye çalışır. Bu ziyaretler geniş bir bölgeyi kapsadığı için bir nevi seyahat diyebiliriz. Bu seyahat sırasında “Pir”e refakat edenin sağlıklı, güçlü ve maddi imkanları kısıtlı kişilerden seçilmesine dikkat edilirdi. Bu refakat eden kişiye “Koçek” adı verilir.

Köy köy yapılan bu ziyaretler mümkünse önceden köye haber verilir ve köy istekli olan kişinin evinde toplanırdı. “Pir” tarafsız kişilerden problemleri dinler çözüm üretirdi. Özellikle aşiretler arasında anlaşmazlıkları giderebilmek adına önemli bir sosyal rol üstlendiğini görmekteyiz. Ayrıca bu toplantılarda “Cıvat”⁶⁹ (Cem) yapılır, fakat dargınlık, küskünlük ve adaletsizlik varsa Cıvat yapılmaz. Çünkü bu saydığımız durumlar bir kirlilik olarak addedilir. Bütün bunların yanı sıra “Pir”in kararı kesin ve yerine getirilmesi zorunludur. Karara uymayanlar cezalandırılır. Örneğin; birkaç gün tecrit edilmesi, para cezasına çarptırılması gibi cezalardır.⁷⁰ Cezalar fiziksel şiddet içermemektedir, en son nokta olarak verilen ceza, uymayan kişinin “Yol”dan çıkarılmasıdır yani “düşkün” ilan edilmesidir. Bu kişinin ise toplumda yaşaması imkansızdır. Ayrıca verilen cezaya itiraz da yapılabilir. Bu bir üst makam olarak “Mürşit”e yapılır, ancak “Pir”in verdiği cezayı “Mürşit” kaldırabilir.

Bunların dışında “Pir” kız isteme, nikah kıyma, cenaze kaldırma gibi sosyal görevleri de vardır. Cıvat/Cem inancın temel ritüeli olup, uygulayıcısı “Pir”dir. “Rehber” de yapabilir fakat asıl “Pir”e verilmiş bir yetki alanıdır. Cıvat/Cem’in son ve önemli kısmı “Semah”tır.⁷¹

⁶⁷ Fuat Bozkurt, **Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik**, Kapı Yayınları, İstanbul 2005, s.108-109.

⁶⁸ Deniz, **Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmi**, s.54

⁶⁹ **Cıvat**: Dersim bölgesinde Cem’e verilen isimdir. Özellikle Kurmanç lehçesinin kullanıldığı bölgelerde bu isim yakın döneme kadar kullanılmamıştır.

⁷⁰ Deniz, **Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmi**, s.59-61.

⁷¹ Deniz, **Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmi**, s.62-63.

“Pir” Alevilikte din görevlisinin genel adıdır. Onlara ayrıca Seyit/ Dede/Şeyh gibi çeşitli isimler de verilir. “Pir” “Talip”lerin dualarını zikreden kişidir. “Pir”ler kendilerinin Ehl-i Beyt soyundan geldiğini iddia ederler.⁷²

“Mürşitlik” ise Tunceli’deki Alevilik inancında “Pir”in ve “Rehber”in yetkilerini ihtiva eden bir makamdır. “Pir”in “Pir”i kimse o mürşittir. Karıştırılmaması açısından şöyle diyebiliriz. Öncelikle “Mürşit”lik makamını bünyesinde bulunduran aşiretler zaten belli ve kan bağı ile geçen bir sistem içerisinde işleyiş göstermektedir. Bu bilgiler doğrultusunda bir kişinin “Pir”i kim ise onun da “Pir”i, o kişinin “Mürşit”i oluyor.

“Mürşit” aynı zamanda Seyit Ocağından geldiği için zaten bir “Pir” olup, “Pir”in yaptığı her şeyi yapar. “Pir”in verdiği kararları bozma yetkisine sahip olduğu için bir bakıma “Temyiz” makamı gibidir. Sosyal ilişkileri, hukuk sistemini inanç üzerinden idare eden bir makam niteliğindedir.⁷³

İnancın işleyişi, aşiretlerdeki soya dayanmaktadır. Tunceli’de herkes zaten aşiret mensubudur. Her aşiret üyesi dünyaya geldikten sonra, tabii olması gerektiği alanlarda sorumluluklarını üzerine getirmek zorundadır. Coğrafi şartların beraberinde getirdiği birçok ayrıcalık ve farklılık Tunceli için geçerlidir. İnanç noktasında kendine özgü dinamikleri söz konusudur. Aşirete olan aidiyet kaçınılmaz bir zorunludur. Aşirete aidiyet ve inanç noktasında dengeler belli ihtiyaçlarla karşılık gelmektedir. Hiyerarşik yapı, soya dayalı dini önderlik birlikte gitmektedir.⁷⁴

Bölge, coğrafi olarak savunulması kolay ve bölgeye dışarıdan nüfuz etmek zordur. Dış dünyadan yalıtılmış olması kendi içinde homojen bir yapıyı beraberinde getirmiştir. Başka inançlardan etkilenmiş olsa da kendine özgülüğü ağır basmaktadır. Tek Tanrılı inanç ve geçmişin Totemizmi kaynaşmıştır. Zerdüştlüğün izlerini taşıyan bir Alevilik vardır. Kısaca Alevilik temelinde Ata Kültü ve Doğa Tapınımı’nın da birlikte olduğu inançsal bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁵

c. Nüfus ve Ekonomi

Tunceli, merkez ilçeler dahil olmak üzere 8 ilçe, 422 köy, 1057 köy altı yerleşimden oluşan bir idari yapıdır. Tunceli’yi ikiye bölen Munzur Çayı ve ili Erzincan ile Elazığ’a

⁷² Mamo Boran, **Koçgiri**, Saresur-Kızılbaş Yayınevi, Ankara 2011, s.144.

⁷³ Deniz, Yol/Re: **Dersim İnanç Sembolizmi**, s.79-80.

⁷⁴ Dilşa Deniz, **Dersim İnanç Sembolizmi**, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2011, s.48.

⁷⁵ Deniz, **Dersim İnanç Sembolizmi**, s.35.

bağlayan karayolu şehrin genel görünümünde göze çarpmaktadır. Tunceli il merkezi ise sonradan kurulmuş bir yerleşim alanıdır.⁷⁶

Elimize geçen ilk demografik bilgiler Vitali Genet'in 1885 yılında verdiği rakamlardır. Vitali Genet, Dersim Sancağında 63.460 kişinin yaşadığını tespit etmiştir.1929 yılında I. Umumi Genel Müfettişliğinin tespit ettiği nüfus 65.000 civarında olup, % 10 oranında asker kaçaklarıyla birlikte 71.500 olduğunu bildirmektedir.⁷⁷ 1935 yılı nüfus sayımında ise Tunceli sınırları içerisinde 107.732 vatandaşın yaşadığı tespit edilmiştir. Bu nüfusun 9.551'i kasabalarda 98.172 kişi de köylerde yaşıyordu.⁷⁸

Tunceli'nin 1945'ten itibaren nüfus rakamları şöyledir:

<u>Yıllar</u>	<u>Nüfus</u>
1945	90.446
1950	105.759
1955	121.743
1960	140.068
1965	154.175
1970	157.293
1975	161.591
1980	157.974
1990	133.143
1997	86.040
2000	93.584
2008	86.449 ⁷⁹

2011 yılı adrese dayalı nüfus sayımında Tunceli'nin toplam nüfusu 85.062'dir. Nüfus yoğunluğu Türkiye ortalamasının gerisindedir. Bu sayımlarda nüfusun % 35'i köy ve beldelede, % 65'i ise il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır.⁸⁰

Pertek, Çemişgezek ve Mazgirt'in nüfusu; Ovacık, Nazimiye ve Hozat'a nispeten daha yükündür.⁸¹ Tunceli, ülke geneline göre nüfusu daha yavaş artış göstermiştir. Ortalamaya göre yüksek bir doğurganlık olmasına rağmen, yetersiz ekonomik şartlar yüzünden, nüfusun artışına katkı sağlamamıştır. Nüfus yoğunluğu olarak ise kilometrekareye düşen insan sayısı,

⁷⁶ Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.681.

⁷⁷ Naşit Hakkı Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007, s.90.

⁷⁸ Zelyurt, **Dersim İsyanları ve Seyit Rıza Gerçeği**, s.28-29.

⁷⁹ Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.674.

⁸⁰ Tunceli Valiliği, **Bir Tutam Tunceli**, s.7.

⁸¹ Naşit Hakkı Uluğ, **Derebeyi Ve Dersim**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2009, s.24.

Tunceli genelinde 13, il merkezinde 34, ilçeler 3 ve 24 kişi arasında değişmektedir. Tunceli'nin hemen hemen tüm köyleri 500'ün altında nüfusu vardır.⁸²

Halkın 2/3'ü kırsal kesimde yaşayan Tunceli'nin temel geçim kaynağı hayvancılıktır. Yaylacılık yöntemi ile sığır, koyun ve kıl keçisi besiciliği yapılır. Kısıtlı bir arıcılığın yanı sıra sınırlı bir tarım söz konusudur. Buğday, arpa, şeker pancarı, patates, soğan, elma, armut yetiştirilen başlıca sebze ve meyvelerdir.⁸³

Tunceli'nin % 86' sını tarıma elverişli olmayıp, ilde 79 yayla ve mera bulunmaktadır. Bu da gösteriyor ki insanlar tarımdan daha çok hayvancılığa yönelmişlerdir.⁸⁴ Bölgenin dağlık olması, kış mevsiminin uzun sürmesi, ziraatın bir geçim kaynağı olmasını engellemiştir. Tarımın yapılması için arazi şartları uygun değildir. Hayvancılık ise bir geçim kaynağıdır. Özellikle dağların meşe ormanları ile kaplı oluşu, keçi yetiştirilmesi için elverişli bir ortam sağlamıştır. Koyun yetiştirme istisnadır. Büyükbaş olarak ise sınırlı bir sığır besiciliği söz konusudur. Binek hayvan için at ve katır yetiştirilirdi. Tunceli'de ekonomi 1937 öncesi, özellikle sonbaharda yapılan yağma ve talandan besleniyordu. Gıda ve hayvan ele geçirebilmek için baskınlar yapılırdı.⁸⁵

Halkın çoğu darı ekerken, buğday ekimine dönemin derebeylik şartları müsaade etmemiştir. Buğday ağalara özgü bir ziraat olmuş, halk ise daha çok darı ekmiştir. Tunceli'de geçim oldukça zor ve sınırlı kaynaklara dayalıdır. Tarım yapılabilir arazinin az olması, sınırlı sayıda hayvan, iklimin elverişsizliği hayatta kalmayı zorlaştırmış ve bölge halkının silahlanmasına bir zemin hazırlamıştır. Bütün bunların yanı sıra derebeylerinin kıt kanat geçinen halkın gelirinden pay alması hayatı büsbütün sıkıntıya sokmuştur.⁸⁶

Tunceli isyan'ı öncesinde arazi şartlarının tekerlekli araçların kullanımına müsait olmayışı, bölgede ticari faaliyetlerin gelişimine de imkan vermemiştir. İsyân öncesi dönemde, keçi kılı, deri, yün, peynir ve kilim Elazığ ile Erzincan bölgesine götürülmek suretiyle sınırlı bir ticari faaliyet söz konusudur. Tunceli dışından bir tüccarın bölgeye gelerek ticari faaliyeti söz konusu değildir. Çünkü ticaretin gerçekleşebileceği bir güvenlik yoktur.⁸⁷

Birinci Umum Müfettişi İbrahim Tali'nin 1929 yılının Temmuz ayında Tunceli'yi baştan sona gezdiğini ve özellikle 1929 yılında ciddi bir kuraklık yaşandığı ve o yıl ciddi bir geçim sıkıntısı yaşandığı ifade edilmektedir. Aynı zamanda 1929 yılında çekirge istilası olmuştur. Bu iki etken birkaç yıl Tunceli'nin tarımsal olarak kendi kendine yeterliliğini

⁸² Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.678-679.

⁸³ Nurer Uğurlu, **Dersim 1937 Seyit Rıza İsyanı**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2011, s.60.

⁸⁴ Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.709-710.

⁸⁵ Mahmut Akyürekli, **Kürt Tedibi (1937-1938)**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s.32-33.

⁸⁶ **Jandarma Umum Komutanlığı Raporu, Dersim (1932)**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012, s.84-85.

⁸⁷ İzzeddin Çalışlar, **Dersim Raporu**, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s.65.

sekteye uğratmıştır. Bu sıkıntıların yaşanmaması halinde bölge nüfusuna yetebilecek toprak, orman ve yaylanın mevcut olduğundan bahsetmektedir.⁸⁸

Aşiret sisteminin bölgede hüküm sürmesi, ağa ile köylü ilişkisini beraber getirmiştir. Köylü toprak sahibi olmayıp, ağanın bir malı sayılmasıyla üretimin miktarı ve paylaşımında sosyal bir adalet de söz konusu değildir. Tarım alanında gerçekleştirilmesi hedeflenen yenilikler kararnameler ve kanunlarla çözüme kavuşturulamamıştır.⁸⁹ İsmet İnönü, Son Telgraf Gazetesi'ne verdiği beyanda “*Dersimde normal bir durumda iki milyon dönümlük tarla ve mera, altmış-yetmiş bin insanı kolayca geçindirebilir. Hâlbuki tekerlek denilen en iptidai vasitanın bile girmediği bu yerlerde ağalar şimdiye kadar bir yol bile yaptırmamışlardır*”⁹⁰ diyerek, ağalığın bölgede sosyo-ekonomiyi olumsuz etkilediğini vurgulamıştır.

Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu'nda “*Çarsancak, Çemişkezek, Pertek, ve hatta Hozat köylerinden bilhassa Elaziz vilayeti merkezine odun ve kömür sevkiyatı yapılır ve bu yüzden Dersime hayli de para girer*”⁹¹denilmektedir. Çevre illerde gerçekleştirilen kısıtlı da olsa bir ticari bir faaliyet söz konusudur. Tunceli'de kömürün yanı sıra krom ve alçı taşı madenleri bulunmaktadır. İlde henüz rezerv tespiti yapılmamış bakır, demir kurşun, kaya tuzu ve manganez bulunmaktadır.⁹²

⁸⁸ Çalışlar, **Dersim Raporu**, s.67-68.

⁸⁹ Yahya Sezai Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, s.146.

⁹⁰ **Son Telgraf**, 15 Haziran 1937, Sayı: 413-100.

⁹¹ **Jandarma Umum Komutanlığı Raporu, Dersim (1932)**, s.81.

⁹² Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.661.

II. BÖLÜM

A. TUNCELİ İSYANI ÖNCESİ YAŞANAN GELİŞMELER

1. İsyanın İç Nedenleri

1789 Fransız İhtilal'ı ile Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yaşayan hemen hemen tüm azınlıklar kendi kendilerini yönetebilecekleri ulusal bir devlet kurma girişimine teşebbüs etmişlerdir. Ulusalılık farklı din, etnik ve mezhepleri; coğrafyayı da göz önüne aldığımızda kısmi farklılıklarla etkilemiştir. Fransız İhtilali sonrası özellikle Ulusçuluğa karşı Osmanlılık hakim kılınmaya çalışılmıştır. Özellikle balkan ulusçuluğunun sonucunda ortaya çıkan devletler birçok uluslara da örnek teşkil etmiştir.⁹³

İslam dünyasının neredeyse tamamını temsil eden Osmanlı İmparatorluğu, milliyetçilikten etkilenmekten kurtulamamıştır. Etnik temele dayalı yapılanmalardan yana olan milliyetçilik, farklı milletlerden ve kültürlerden müteşekkil imparatorlukları kısa sürede dağılma noktasına getirmiştir. Milliyetçilik akımı ilk etapta özellikle Hıristiyan nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde baş göstermiştir.⁹⁴

Cumhuriyet döneminde ulus kavramı ile millet kavramı arasında fark vardır. Millet Arapçada aynı dine inanan insanların oluşturduğu topluluktur. Fakat Türk etnisi içerisinde, ona entegre olmuş farklı etnileri de barındırmaktadır.⁹⁵ Fakat eklenmemiş farklı etnisiteler, tek ulus olarak telakki edilmeye, karşı bir tavır söz konusudur. Geneli kapsamayan bir tavır olarak ifade edebiliriz. Halkın okuma ve yazma oranını göz önüne aldığımızda, elite sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bu elitin, Tunceli gibi feodalitenin etkin olduğu yerlerde daha farklı bir tepkiye dönüşeceği tahmin edilebilir.

*“Kurumsal olarak ulus devlet, sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde, yönetimi altındaki toplulukları ve bunlara ait kimlikleri, gelenek ve tarihi dokularını canlandırarak ortak kültür, semboller ve değerler çerçevesinde türdeşleştirmeye çabalayan ve böylece tek bir bütün olarak genelleştirilmiş üstün kimlik içinde onları örgütleyen siyasi yapılardır.”*⁹⁶ Ulus devletlerin ortaya çıkışındaki müşterek noktalar nazara alındığında, Osmanlı

⁹³ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2006, s.61.

⁹⁴ Ömer Turan, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**, Acar Matbaa, İstanbul 2003, s.250-251.

⁹⁵ İsmail Küçükkaya, **Cumhuriyetimize Dair**, Aşina Kitaplar, Ankara 2008, s.42.

⁹⁶ Haktan Birsnel, **Lozan'dan AB Sürecine Türkiye'nin Azınlık Politikaları**, IQ Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 44.

İmparatorluğu'ndan geriye kalan azınlıklar, Ulus Devlet'in oluşturulmaya çalışılmasında sancılı bir durumu beraberinde getirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunda ulusalcılığın temelleri İttihat Terakki ile başlar. Turancılık İttihat Terakki'nin iktidarı kaybetmesiyle anlamını yitirmemiştir. Türkçülüğün en önemli kalemlerinden birisi olan Ziya Gökalp, yeni Cumhuriyetin Türkçülük fikrini etkilemiş ve Türkçülük, ilerleyen dönemlerde daha da kırmızı çizgilerine bürünmüştür. Türkçülüğün şekillenmesinde Yusuf Akçura, Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Ağaoğlu, Nihal Atsız gibi isimler etkilidir.⁹⁷

Kültür, dil ve tarih merkezli yaklaşımlarıyla, Türkçülüğün mimarlarından Yusuf Akçura, 'Üç Tarz-ı Siyaset' adlı eserinde "*İslamın menfaati, Osmanlı Devletinin ve Türklüğün menfaatlarına tamamen uymaz. Zira, İslamın kuvvet kazanması, Osmanlı tebaasından bir kısmının (gayrimüslim olanların) sonunda kaybını ve bu cihetle Osmanlı Devletinin günümüzdeki topluluğundaki bir parçasının yok olmasına mucip olacağı gibi, Türklüğün müslim ve gayrimüslim dini anlaşmazlığıyla bölünmesine ve binaenaleyh kuvvetsizlenmesine sebep olur*"⁹⁸ diyerek, dinin birleştirici boyutu sadece, İslamiyet'e inananlarla gerçekleşebileceğini, fakat gayrimüslimlerin bu durumda hem İslamiyet'in hem de Türklüğün aleyhinde olacağını iddia etmektedir.

1924-1935 yılları arasında Kars Milletvekilliği yapan Yusuf Akçura, yalnız Türklüğün birleştirici bir unsur kabul edilmesi halinde, müspet neticeler vereceğine dair tezler geliştirdiği makalesinde "*İslam, mümin olan kimselerin cinsiyet ve milliyetini bitirir; lisanlarını kaldırmaya çalışır, mazilerini, annelerini unutturmak ister: İslam, kuvvetli bir değirmendir ki, farklı cins ve din müntesiplerini öğütüp, dinen, cinsen bir, aynı haklara sahip, yekdiğerinden hiç farksız Müslümanlar çıkartır*"⁹⁹ diyerek İslamiyet'in bir birleştirici unsur olarak ifade edilmesini reddetmektedir.

Tanzimat'la birlikte Türkçülük, farklı boyutlarda anlam kazanmıştı. Türklük ve Türkçe üzerine yapılan kültürel düzeyde çalışmalar devam etmekteydi. Tanzimat'tan sonra, Osmanlı İmparatorluğunun daha çok Türk olmayan kesimin elden çıkması, geriye kalan topraklarda, Türk nüfusunun daha fazla olmasıyla, Osmanlılık fikri nüfuzunu kaybetmiştir. Bütün bunların neticesinde geriye kalan topraklarda çoğunluğun Türk oluşu, çağdaş hedefler için Türkçüğü bir temel bir fikir olarak benimsemiştir.¹⁰⁰

⁹⁷Turan, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**, s.252-253.

⁹⁸ Yusuf Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Kilit Yayınları, Ankara 2011, s.22.

⁹⁹ Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, s.33.

¹⁰⁰ Büşra Ersanlı, **İktidar ve Tarih Türkiye'de "Resmî Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s.73.

Milli Mücadele döneminde, Müslüman Türkiye halkı, farklı etnik kökenlere sahip olmasına rağmen, İslamiyet noktasında ortak bilince sahipti. Henüz laikliğin söz konusu olmadığı bu dönemde, farklı kavimler inanç çevresinde toplanmışlardı. İslamiyet'te cihat anlayışı ile Türkiye topraklarının gayri Müslimlere karşı savunulması dini bir vecibe olarak, halk tarafından üstlenilmiştir. Milli Mücadele dönemindeki ortak nokta olarak karşımıza çıkan ümmet anlayışı daha sonra laikliğe evrilmiştir. Laiklik ile Türk Ulusu'na dayalı ortak zemin oluşturulmaya çalışılması, farklı etnik kökenli kavimleri dışlamıştır.¹⁰¹

Mustafa Kemal Atatürk, birinci mecliste yaptığı konuşmada “*Meclis-i âlinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkez değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir. Fakat hepsinden mürekkep anasır-ı islamiyedir*”¹⁰² şeklindeki anlayışı zamanla değiştirmiştir. Etnik kökene dayalı sorunların aşılabilmesi adına söylenen sözler, çıkan ayrılıkları ve isyanları engelleyememiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün, farklı etnik unsurların İslam'ın unsurları olduğu, ifadelerini 1925 yılına kadar söylemiştir. 1925 yılıyla beraber patlak veren Şeyh Sait İsyanı, bir yönüyle Cumhuriyetin yeniliklerine karşı bir ayaklanma olup, diğer yönüyle de Kürt milliyetçiliğinin bir ayaklanmasıdır. Şeyh Sait İsyanı bir dönüm noktası olmuş ve bu tarihten sonra, Türk vurgusu ve tanımı yapılmaya başlanmıştır. İslam'ın unsurları olarak ifade edilen etnik gruplar, bundan sonra, Türkiye'de yaşayan insanlar Türk Milleti ve Türk'tür tanımlarıyla ifade edilecektir.¹⁰³

1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, ertesini yıl kapatılmıştı. Partinin önde gelen kadroları İstiklal Mahkemesinde yargılandı. Art arda gelen muhalif hareketler inkılapların ve yeni rejimin kolayca kabul edilmeyeceğine işaret etti. 1925'te hilafet gerekçesiyle Şeyh Sait isyanı baş gösterdi. İsyana bastırıldıktan sonra Tevhidi Tedrisat Kanunu, kılık kıyafet kanunu çıkarıldı. Toplum tarafından İslami naslarla şekillenmiş yaşama biçimi ve kuralları yeni kurulan rejim tarafından değiştirilmeye çalışıldı. İnkılapların hızlı şekilde icrası aynı zamanda, Cumhuriyetin ilk kadroları arasında görüş ayrılıklarına neden oldu.¹⁰⁴

Nuri Dersimi, Kürt İstiklal Cemiyeti adında kurulan cemiyetle işbirliği yapan Kürtlerin, Kürdistan'ı kapsayan bir kurtuluş amaçladığını ifade etmektedir. Bu hedefin gerekçesini ise; Türklerin, Kürtlerin kendilerine, kültürüne ve törelerine karşı gösterdikleri

¹⁰¹ Hüseyin Sadoğlu, **Türkiye'de Ulusçuluk Ve Dil Politikaları**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s.205.

¹⁰² **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1.5.1336, Devre: 1, Cilt:1, İçtima: 8, s.165.

¹⁰³ Neşe Düzel, **Hesaplaşma**, Doğan Kitap Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul 2008, s.178.

¹⁰⁴ Akyürekli, **Dersim Sorunu (1937-1938)**, s.58.

saygısızlık olarak sıralamaktadır. Ayrıca bu cemiyete birçok Kürt subay da katılmış ve faaliyetlerde bulunmuştur.¹⁰⁵

1925'ten sonra doğuda en çok Tunceli'de hareketlilik yaşanmıştır. Bunun neticesinde Tunceli üzerinde raporlar ve tetkikler hazırlanmıştır. 1926'de Müfettiş Hamdi Bey ilk kapsamlı bir rapor hazırlamıştır. Bu tarihten sonra hazırlanan birçok şark raporunda Tunceli bir merkez olarak telakki edilmiştir.¹⁰⁶

Raporlarda bölgede ortaya çıkan isyanların cevabı aranmış ve ıslahı için tedbirler sıralanmıştır. 1899 yılında hazırlanan Şakir Paşa'nın Mütalaası, adlı raporda "*Fikrime göre, evvela marazın sebebini tahlil lazım. Sebebi şekavet, fakır ve zarurettir. Ceraimin takipsiz kalması, cehaleti umumiye, itikadı batıla ve mazannenin icrayı şekaveti derececi ibahada göstermesi ve şu suretle şekavetin nazarı halkta mevaddı adiyeden olduğu telakkisinin uyanması Dersim derdinin başlıca sebepleridir*"¹⁰⁷ diyerek, bölgedeki durumun daha çok ekonomik kaygıların temelde isyana teşvik ettiğini belirtmiştir.

1903-1906 yılları arasında, Dersim Mutasarrıflığı görevini yürüten Celal Bey de ekonomiye dayalı nedenler sıralamaktadır. Çevre illere ve ilçelere Dersim halkının tecavüzde bulunmasını geçim sıkıntısından kaynaklandığını ifade etmektedir. Ayrıca bölge halkının silahlanmasını da Celal Bey, emniyetin olmamasından kaynaklandığını ve hayvanların muhafaza edilebilmesi için silahlanmanın gerçekleştiğini söylemektedir.¹⁰⁸

1926 yılında Diyarbakır Valisi Cemal Bardakçı'nın hazırladığı raporda ise "*Dersimliler, Cumhuriyet'in çok sadık ve fedakar hamileri olabilirler, üç-beş şahıs müstesna, ağalar ve reisler de dahil bütün Dersimliler son derece fakirlik ve zaruret içinde çırpınmaktadır. Soygunculuk hareketlerinin sebebi yaşamak hissi ve endişesidir.(...) Her Dersimli hayatını, malını korumak kaygusu ile silahlı bulunmak zorunluluğunda kalmıştır.*"¹⁰⁹ diyerek diğer raporlardaki ortak nokta olarak ekonomik nedenleri gerekçe göstermiştir. Aynı zamanda bu ekonomik yaşam kaygıları silahlanmayı beraberinde getirmiştir.

Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ise hazırladığı raporda; Tunceli'nin kendine has durumunu ve bu durumun çevre il ve ilçelere verdiği rahatsızlığı dile getirmektedir. "*Dersim'i ihata eden kazaların 150.000 nüfusluk halkı Dersimlilerin mütevali ve mütemadi taarruz ve tecavüzlerinden gittikçe daha ziyade mutazarrır olmaktadır. Dersim'e yakın olan muhitlerin*

¹⁰⁵ Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, s.181.

¹⁰⁶ Reşat Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1972, s.375.

¹⁰⁷ **Jandarmanın Umum Kumandanlığı Raporu, Dersim (1932)**, s.166.

¹⁰⁸ Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.360.

¹⁰⁹ Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.401.

*kazanç ve hayatları Dersimlilerin ayakları altında her gün çiğnenmektedir. Toplu, büyük çetelerin köy basması, sürüleri götürmesi, mukavemet edenleri öldürmesi, yol kesmesi son aylarda adi vakalar sırasına geçmiştir. Dersim'e yakın yerlerdeki halk, malından ve canından emin olmadığı gibi*¹¹⁰ diye devam eden raporunda ciddi bir asayişsizliği ifade etmekte ve buna müdahale etmenin elzem olduğunu söylemektedir.

Birinci Umumi Müfettişi İbrahim Tali Bey'in 1931'de hazırladığı 3316 numaralı raporunda; *"Şeyh Sait kıyamının bastırılmasından sonra halkta büyük bir yılgınlık vardır. Dahilde umumi kıyاملar beklenemez. Tehlike; hudut haricinden gelen Müsellah tecavüzlerle evvela hudut ahalisini ayaklandırarak kendisine iltihak ettirip yakın hükümet merkezlerini işgal ve umumi bir isyan ihdas etmektedir"*¹¹¹. Şeyh Sait olayının bastırılması daha çok Sünni olan Kürtleri tenkil ve tedip etmiştir. Bu tarihten sonra Tunceli üzerine raporlar hazırlanıp yoğunlaşma başlamıştır.

Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey'in yazdığı raporda *"Dersim gittikçe Kürtleşiyor, mefkûreleşiyor, tehlike büyüyor"*¹¹² diyerek Kürtleşmeyi bir tehlike olarak telakki etmiş ve yakın bir zamanda ayaklanmanın gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Hamdi Bey raporunda ayaklanmanın önüne geçilebilmesi için alınacak tedbirler kapsamında *"sürüleceklerin arazisine Türkleri iskan etmek olmazsa bu ahali mutiaya bir nisbeti mümkün dahilinde bu araziye bila bedel temlik etmek lazımdır"*¹¹³ diyerek bölge halkının sürülebilir arazilerine Türk nüfusunun yerleştirilmesini önermiştir. Hamdi Bey raporunda sunduğu tedbirlerden sonuç alınabilmesi için *"Bu ıslahatın icrasından sonra 25 sene devam etmek şartile mefkureci unsurları memur göndermek ve bunlara misyonerlik yaptırarak havalı kürtlerini Türkleştirmek"*¹¹⁴ diyerek netice alınacağını söylemektedir. Seyitliğin ve ağalığın halk üzerindeki nüfuzu kaldırma ilk amaçtır. Sonrasında bir kısım Kürt nüfusu Anadolu'nun iç kesimlerine gönderilerek Türkleşmesi amaçlanıyordu.¹¹⁵

Ailelerin parçalanması ve memleketlerinden uzaklaştırılması halk tarafından kabul edilecek bir durum değildi. Ayrıca Aleviliğin bu yolla zayıflayacağı inancı toplumun önemli hassasiyetiydi.¹¹⁶ Bütün bunlar 1937 ve 1938 olaylarına giden sürecin gerekçelerinden olmuştur.

¹¹⁰ B. C. A 030.10.110.740.17.

¹¹¹ Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu, Dersim (1932), s.232.

¹¹² Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu, Dersim (1932), s.224.

¹¹³ Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu, Dersim (1932), s.225.

¹¹⁴ Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu, Dersim (1932), s.226.

¹¹⁵ Akyürekli, Dersim Sorunu (1937-1938), s.59.

¹¹⁶ Akyürekli, Dersim Sorunu (1937-1938), s.86.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslim ve gayrimüslim ayrımı, Cumhuriyetle kısa bir süre devam etmiştir. Daha sonra kendisini Müslüman olarak tanımlayan fakat Türk olmayan unsurlar, Türklüğün ortak payda olacağı ulus devlet içerisinde homojen hale getirilmek isteniyordu.¹¹⁷ Ulusalçılık, farklı etnik grupları ve kültürlerini, tek dil ve kavim olarak tanımlaması farklı tepkilerin doğmasına da zemin hazırlamıştır.

Hamdi Bey'in raporu ve istihbaratlar neticesinde Birinci Umumi Müfettişlik kuruldu. Ayrıca 1097 sayılı İskan Kanunu çıkarıldı. Birinci Umumi Müfettişliğe İbrahim Tali atandı. Bu tedbirler ile doğuda özellikle Tunceli'de kalıcı çözümler üretmek için çıkarıldı. Birinci Umumi Müfettişi İbrahim Tali döneminde Elazığ Valisi Cemal Bardakçı'dır. Vali Cemal Bardakçı Seyit Rıza başta olmak üzere, belli başlı ağa ve seyitlere Elazığ'da ev ve arazi vererek iskanlarını sağladı. Fakat bu iskanlar noktasında Birinci Umumi Müfettişi İbrahim Tali ile Vali Cemal Bardakçı'nın arası açıldı. Bunun akabinde Cemal Bardakçı Çorum Valiliği'ne tayin edildi. Sonrasında bu iskanlar iptal edilerek, ağa ve seyitlere verilen ev ve araziler ellerinden alındı. Başta Seyit Rıza olmak üzere, Elazığ'a iskan edilenler Tunceli'ye geri dönmüşlerdir. Bu durum devlete karşı bir hassasiyet de oluşturmuştur.¹¹⁸

Seyitlerin ve ağaların Tunceli coğrafyasında rakipsiz bir dini ve siyasi otoriteyi temsil ediyor olması, devletin gerçekleştirmek istediği inkılapların önündeki en büyük engeldi. Halkın sorgusuz sualsiz feodaliteye tabii olması, öncelikle seyitliği ve ağalığı ortadan kaldırma ihtiyacını doğurmuştur. Halk seyit veya ağanın yönlendirmesiyle birçok eylemde bulunmak zorunda kalmıştır. Birisi eşkıyalık hadisesi içerisinde rol almayı istemese bile, seyitin ya da ağanın iradesiyle, vukuatı gerçekleştirmek zorunda kalabilirdi. Aynı zamanda feodalite, Türkçe bilmeyen insanlarla Devlet arasında köprü görevi üstlenerek kendi hükümlerini perçinlemiştir.¹¹⁹ Feodalitenin bu denli güçlü olması, inkılapların gerçekleşmesine engel teşkil etmiş ve çıkan isyanda halkın silahlı direnişe geçmesini kolaylaştırmıştır.

Devlet, Tanzimat'tan beri bölgeyi kontrol altına almaya çalışıyordu. Bu kontrol altına alma çabası, Cumhuriyet döneminde askeri müdahaleye dönmüştür. Feodalitenin uzun süren hükümlerini, yeni Cumhuriyet ortadan kaldırmak istiyordu.¹²⁰ Buna karşılık, aşiret reisi olarak siyasi nüfuzu ağa, en üst mertebede dini nüfuzu seyit temsil etmektedir. Seyit ve ağa bu kontrol altına alınma çabasına karşı halkı isyana teşvik ederek cevap vermiştir.

¹¹⁷ Birsnel, *Lozan'dan AB Sürecine Türkiye'nin Azınlık Politikaları*, s. 181.

¹¹⁸ Akyürekli, *Dersim Sorunu (1937-1938)*, s.60-61.

¹¹⁹ Akyürekli, *Dersim Sorunu (1937-1938)*, s.70.

¹²⁰ Hallı, *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar*, s.377.

Milli Mücadele döneminde, Kürtlerin Anadolu'nun savunmasına katılmaları, Kürtlere karşı dostane politikaları beraberinde getirmiştir. Mustafa Kemal Atatürk 1923'te İzmit'te yaptığı bir toplantı esnasında, Kürtlere kısmi ölçüde özerklik verileceğini söylüyordu. Ancak 1924'te bu düşünceden vazgeçilmesinin ardından, 1925 Şeyh Sait isyanı ortaya çıktı. Akabinde ayaklanmayı takip eden yıllarda Kürt politikası değişikliğe uğradı. Özellikle ayaklanmaların politika üzerinde etkisi giderek Kürtlerin askeri müdahaleler yoluyla tedip edilmesi sonucunu doğurdu. Askeri çözümler, sorunların halledilmesinde öne çıktı.¹²¹

Tunceli'nin inanç yapısı ve inkılaplara direnç isyana giden yolun bir parçasıdır. 30 Kasım 1925 tarihinde kabul edilen Tekke ve Zaviyelerin Seddi Kanunu ile Alevi tarikatlar kapatılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı eliyle Devlet artık din hizmeti vermektedir. Bu yolla dinsel faaliyetleri kontrol altında tutabilecek otorite temin edildi. Diyanet İşleri Başkanlığının, Sünni gelenek olarak öne çıkması, resmi din algısını da beraber getirmiştir. Bu durum Aleviliğin oluşturulmaya çalışılan din algısı dışında kalmasına da neden olmuştur.¹²²

13 Aralık 1925 tarihinde yürürlüğe giren Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun, dini önderlerin lakaplarını ortadan kaldırmıştır. Pir ve Mürşit'in görevlerini yerine getirmesi zorlaşmıştır. Özellikle Pir, Talip ziyaretlerini zor şartlar altında gerçekleştirmek durumunda kalmışlardır. Pir'ler görevlerini ifa ederken, yakalandıklarında sakalları kesilir ve yargılanırlardı.¹²³ Dini vecibelerin yerine getirilmesinde karşılaşılan sıkıntılar, Cumhuriyete karşı tepki oluşturmuştur.

1937-1938 olaylarına kadar Tunceli ve çevresinde birçok isyan çıkmıştır. Merkezi bugün Zara ve Divriği olarak bilinen, Koçgiri bölgesinde 1920'de isyan ortaya çıkmıştı. Tunceli gibi Kürt ve Alevi özelliğine sahip bir bölgedir. Buradaki isyanın bastırılmasıyla Koçgirililer, Tunceli'ye sığınmışlardır. Bu sığınma sırasında, Tunceli aşiret liderlerinden istedikleri desteği alamadılar. Fakat özellikle Koçgiri'den gelen aşiret liderleri, fikirsel olarak Tunceli'yi etkilemiştir.

Bir başka isyan ise 1925 Şeyh Sait İsyanı'dır. Bu isyanın patlak vermesiyle birlikte, Tunceli genel olarak, Cumhuriyet tarafında yer almıştır. Birinci Dönem milletvekili, Hasan Hayri Bey gibi istisnalar isyana destek vermiştir. Halifeliğin kaldırılmasıyla birlikte, tepki oluşturulmaya çalışılan isyanın mahiyeti Kürtçülüğe doğru evrilmiştir. Dini refleksten, etnik ve kültürel reflekse dönüşen isyan esnasında, Tunceli'de aşiret liderleri Elazığ'a giderek

¹²¹ Turan, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**, s.393.

¹²² Hüseyin Aygün, **Dersim 38 ve Zorunlu İskân Telgraflar, Dilekçeler, Mektuplar, Fotoğraflar**, Dipnot Yayınları, Ankara 2010, s.80.

¹²³ Aygün, **Dersim 38 ve Zorunlu İskân Telgraflar, Dilekçeler, Mektuplar, Fotoğraflar**, s.81.

bağlılıklarını bildirmişlerdir. Bunların arasında Seyit Rıza yoktur fakat isyandan yana bir tavır da almamıştır.¹²⁴

1926 yılında Çemişgezek, Ali Boğazı ve Tagar Deresi olmak üzere ortaya çıkan diğer bir isyan da Koç Uşağı olayıdır. Kısa süreli ve çabuk bastırılan isyan, asayişsizlik problemidir. Daha evvel yağma olaylarına çokça karışan bölge aşiretleri, tekrar asayişsizliğe yönelmeleri ve devlete karşı sorumluluklarından kaçınmaları, tedip hareketini beraberinde getirmiştir.¹²⁵ Reskan ve Şemkan aşiretlerinin müdahil olduğu Koç Uşağı isyanı kısa sürede, Vali Cemal Bardakçı'nın da görüş sunmasıyla 19 Eylül 1926'da tedip hareketiyle sona erdirilmiştir.¹²⁶

Koç Uşağı olayından altı yıl sonra, asayişsizlik bu defa Pülümür aşiretleri arasında zuhur etti. 1932'de meydana gelen olaylar küçük ve orta çaplı, soygun ve baskınlarla neticelenmekteydi. Buna karşın 12 Ekim 1932'de Pülümür hareketına karar verildi. Jandarma Umum Kumandanlığı'nın Dersim adlı raporuna göre 1500 civarında ölü tahmin edilmektedir. Kesin olmamakla tahmini verilen rakamlar, günlük raporlar şeklinde olup raporda da tahmini maktul sayısı şeklinde vermektedir. Bu harekate savaş uçakları da destek vermiştir.¹²⁷

Tunceli'de asayişsizliğin tarihi çok eskilere dayalı olduğu tutulan raporlarla sabittir. Özellikle 1920'li yıllardan itibaren çok sık hırsızlık, yağma ve baskın olayları karşımıza çıkmaktadır. 26 Mart 1929'da "*Ferhatuşağı aşiretinden İsmail, Çemişgezeğin Dursun köyünden 51 Davar gaspetmiştir.*"¹²⁸ 29 Temmuz 1929'da Mazgirt'in Giç köyünden 400 davar ve 60 sığırın çalındığı, Jandarma Umum Komutanlığı'nın raporunda yer almaktadır.¹²⁹ Yine aynı yıl Bahtiyaran Aşiretine mensup kişiler, Ovacık'ta 100 davar çaldıkları bildirilmektedir.¹³⁰ Dahiliye Vekaletinden, Başvekalete gönderilen 22 Kasım 1934 tarihli belgede "*Geçen 933 yılında 787 çapulcu tarafından 66 soygun ve baskın yapılmıştı. Bu sen zarfında şimdiye kadar miktarları 1312 olarak tespit olunan Dersimli tarafından civar vilayetler dahilinde 138 gasp suçu işlenmiş(...) 765 öküz, manda, koyun ve merkep geri alınmıştır.*"¹³¹ denilmektedir. Buna benzer yüzlerce raporda, küçük ve orta ölçekli vukuatlar tespit edilmiştir.

Cumhuriyet döneminde küçük ve büyük çapta toplam 28 isyan vardır. Bu isyanlar ne çapta olursa olsun, devlet tarafından önem arz etmektedir. Geçmiş göstermektedir ki küçük de

¹²⁴ Akyürekli, **Dersim Sorunu (1937-1938)**, s.42-43.

¹²⁵ Akyürekli, **Dersim Sorunu (1937-1938)**, s.45.

¹²⁶ **Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu, Dersim (1932)**, s.198.

¹²⁷ **Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu, Dersim (1932)**, s.207.

¹²⁸ B. C. A 030.10.110.740.16.

¹²⁹ B. C. A 030.10.112.358.20.

¹³⁰ B. C. A 030.10.127.914.27.

¹³¹ B. C. A 30.10.110.742.4.

olsa bir isyan, çok farklı noktalara gidebilmektedir. Ayrıca isyanlar çıktığı dönemin şartlarından da bağımsız olabilirdi. Bu gerekçeleri isyan öncesi dönemlerden bağımsız düşünmemiz mümkün değildir. Bazen devletin otoritesine karşı olan isyanlar bezen de feodalitenin kişisel çıkarları lehinde devinim gösterebilir. Özellikle Doğu Anadolu’da çıkan isyanların geçmişi, Türklerin Anadolu’yu vatan yapmasıyla yaşıt olduğu söylenebilir.¹³²

2. İsyanın Dış Nedenleri

Osmanlı döneminde Dersim’e 11 tanesi büyük çapta olup, 108 askeri sefer yapılmıştır.¹³³ Kürt meselesi, imparatorluğun sıkıntılı dönemlerinde ciddiyet kazanmıştır. Çarlık Rusya’sının sıcak denizlere inme politikası Ermeniler ve Kürtler üzerinden istismar edilmek isteniyordu. Fakat bu durum sadece Ermeniler üzerinde etkili olmuştur. Büyük Ermenistan hülyası birçok isyana zemin oluşturmuştur. Fakat bu durum Kürt halkı üzerinde değil, daha çok elit kesim üzerinde tesirli olmuştur. Bu dönemde isyanların temel sebebi ulus-devlet kurma fikri değildi.¹³⁴

Ulusal bir devlet kurma fikri daha sonraki yıllarda, dış güçlerin tesiriyle yoğunlaşmaya başlamıştır. Tunceli’de Kürtçülük hareketlerinin kendisini göstermeye başladığı dönem 17 Aralık 1918¹³⁵ Kürdistan Teali Cemiyeti’nin kurulmasından kısa bir süre sonradır. İngilizlerin desteği ile kurulan Kürdistan Teali Cemiyeti, bağımsız Kürdistan kurma amacıyla hareket ediyor ve örgütleniyordu. Özellikle Sevr Anlaşmasının gerçekleşeceğini ümit ederek, cemiyet Güneydoğu ve Irak’ta egemen olan İngilizlerden yana tavır almıştır.¹³⁶

Damat Ferit Paşa ve üç kişilik İngiliz heyeti arasında yapılan 12 Ağustos 1919 tarihli gizli anlaşmada, İngilizler Kürt devletinin kurulması yönünde bir madde konulmasını istemiştir. Gizli anlaşma 7 maddeden oluşmaktadır.

1. İngiltere, Osmanlı Devleti’nin bütünlüğünü ve egemenliğini kendi koruyuculuğu altına alır.
2. Boğazlar İngiltere’nin denetiminde olacak ve İstanbul, Hilafet ve Saltanat merkezi olarak kalacak.
3. Osmanlı Devleti, bağımsız bir Kürdistan’ın kurulmasına müsaade edecek.

¹³² Günel, **Dersim İsyani**, s.86-87.

¹³³ Celal Yıldız, **Kronolojik Dersim Tarihi XI. Yüzyıldan XX. Yüzyıla**, Su Yayınevi, İstanbul 2009, s.7.

¹³⁴ Turan, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**, s.391.

¹³⁵ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler, Cilt 2, Mütareke Dönemi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s.198.

¹³⁶ Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler, Cilt 2, Mütareke Dönemi**, s.203.

4. Osmanlı Devleti, İngiltere'nin Suriye El-Cezire egemenliği konusunda yardım edecek.
5. Osmanlı Devleti yeni kurulacak meşruti idareye karşı çıkacak ulusal isyanlara yardım konusunda İngiltere kolluk kuvvet verecek.
6. Osmanlı Devleti, Kıbrıs ve Mısır üzerindeki tüm haklarından vazgeçecek.
7. Bu anlaşmanın hükümleri gizli tutulacak ve sulh gerçekleştikten sonra dördüncü madde için İngiltere ile ayrı bir anlaşma yapılacaktır.

Bu anlaşma ile İngilizler, Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünü koruma altına almayı ve İstanbul'un hilafet merkezi olarak kalmasının yanı sıra ulusal isyanlarda askeri yardım yapacağını taahhüt ediyordu. Karşılığında ise Kürdistan'ın kurulması, Mısır ve Kıbrıs üzerinde hak iddia edilmemesinin yanı sıra boğazların denetiminin İngilizlere bırakılması isteniyordu.¹³⁷

İngiltere daha sonra bu fikirden kısmi olarak vazgeçmiştir. Lloyd George'un “ *Hiçbir Kürt kendi aşiretinin dışında bir şey temsil etmiyordu. Öte yandan bunlar büyük bir gücün himayesi olmadan varlıklarını sürdüremeyeceklerini düşündükleri, bu nedenle eğer İngiltere veya Fransa bu görevi üstlenmeyecekse Türklerin himayesinde kalmayı kendileri için daha iyi olacağını düşünüyorlardı*”¹³⁸ diyerek bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasından vazgeçtiklerini ifade etmiştir. Bunu da sosyal yapıya bağlamıştır.

Kürdistan Teali Cemiyeti adına çalışan aynı zamanda devlet memuru olan Baytar Nuri lakaplı, M. Nuri Dersimi'nin “Hatıratım” adlı eserinde yine dış müdahalelerin belirtileri görülmektedir. Bu hatırat vesilesiyle o dönemde hem resmi görevli hem de Kürdistan Teali Cemiyeti adına faaliyet gösteren bir kişinin görüşlerinin dönemin vaziyetini ve bölgenin nabzını öğrenebilme adına önemlidir.

M. Nuri Dersimi, aldığı resmi vazife nedeniyle Haziran 1919'da Sivas'a geçmiş olduğunu hatıratından öğrenmekteyiz. Mustafa Kemal Atatürk, Sivas'a intikal ettiğinde, Kürt Teali Cemiyeti lehine faaliyette bulunan Alişan Bey'in Zara Milletvekili, Nuri Dersimi'nin ise Dersim Milletvekili olarak kendisiyle irtibat kurmalarını talep etti. Alişan Bey görüşmek üzere Mustafa Kemal Paşa'nın yanına geliyor ve aralarında geçen diyalog şöyledir: Mustafa Kemal Paşa Alişan Bey'e “ne maksatla çalıştığınızı biliyorum, bir kez de bizzat sizden duymak istiyorum”. Alişan Bey; “Amerikan Cumhurbaşkanı Wilson Prensipleri'ne göre Vilayeti Şarkiyе'nin, Kürt nüfusunun yoğunlukta olduğu doğu illerinin Ermenilere verildiği

¹³⁷ Özsoy, **1919-1938 Doğu Ve Güney Doğu Anadolu'da Çıkan İsyânların Siyasi Sosyal Ve İktisadi Sebepleri**, s.60-61.

¹³⁸ Özsoy, **1919-1938 Doğu Ve Güney Doğu Anadolu'da Çıkan İsyânların Siyasi Sosyal Ve İktisadi Sebepleri**, s.70.

anlaşılmaktadır. Bu karara karşı doğu illerinde örgütlenmek ve Kürt nüfus yoğunluğunu meydana koyarak vatanımızın Ermenilere verilmesini reddetmek için çalışmaktayız”, beyanına karşı Mustafa Kemal Paşa; “Wilson Prensipleri’ni millet paçavra yapmış yırtmış, atmıştır. Sizi Sivas temsilcisi, Baytar Nuri’yi de Dersim temsilcisi sıfatıyla ileriye hareket etmenizi görmek isterim”. Nuri Dersimi hatıratında aktardığı bu konuşmanın ardından Alişan Bey’in Milli Mücadelenin lehine çalıştığını ve kendisinin ise Ankara Hükümeti’nin taleplerine mazeret beyan ederek cevap vermediğinden bahsetmektedir.¹³⁹ Zaten Nuri Dersimi, Tunceli isyanında önemli rol oynayacak, özellikle Seyit Rıza’nın fikir babalığını yapacaktır.

Dış etkenlerin nüfuzu ise ayaklanmalarda her zaman rol oynamıştır. Koçgiri Ayaklanmasının çıkışında rol oynayan Alişir, Kürdistan Teali Cemiyeti’nin başkanı olan Seyit Abdülkadir ile fikir alış verişindeydi. Koçgiri ayaklanmasına katılan aşiret reislerinden Haydar ve Alişan da Kürdistan Teali Cemiyeti ile irtibat halindeydi. İsyân sonrasında Tunceli’ye giden bu aşiret reisleri, bölgeye Kürtçülüğün yayılmasında rol oynamıştır. Ayrıca Koçgiri ayaklanması devam ederken, Kürt liderler Elazığ’dan TBMM’ye telgraf çekerek, Sevr gereği Bağımsız Kürdistan devleti kurulması gerektiğini, aksi takdirde bunun zorla yani isyan yolu ile gerçekleştireceklerini ifade etmişlerdir.¹⁴⁰

1927’de Kürt ve Ermeni siyasi liderlerinin çalışmalarıyla Kürt Milli Genel Kurultayı gerçekleştirilmiştir. Bu kurultay aynı zamanda Hoybun örgütünün de zeminini oluşturmuştur. Örgütün amacı ise Kürdistan’ın bağımsızlığını gerçekleştirmektir. Aynı zamanda örgüt Fransa, İngiltere, İran, Irak, Suriye ve Ermenilerle irtibat içerisindeydi. Özellikle İngiliz ve Fransız etkisi altındaki Hoybun örgütü, Kürtlerden müteşekkil olup Ermenilerle ittifak halindeydi. Örgüt planladığı Kürdistan’a Tunceli’yi de dahil etmiştir. Bu doğrultuda Ermeni Bogos ve Kürt Nuri Dersimi 1933 ve 1934 yıllarında Tunceli’ye çalışmaları için gönderildi. İki yıla yakın bir çalışmaları burada sürdüren özellikle Nuri Dersimi, Seyit Rıza’nın fikir babası olarak bilinmektedir.¹⁴¹

İsmet İnönü ise Doğu gezisinden sonra, raporunda Kürdistan’ın kurulması ile Ermeni faktörü arasındaki bağa dikkat çekmiştir. “*Erzincan’da Dersim Kürtlerine karşı vaktiyle set olan Türk köyleri dağılıp zayıflayarak ve Ermenilerin kâmilten kalkarak Dersimlilerin istilasına karşı meydan boş kalmıştır.(...) Az zamanda Erzincan’ın Kürt merkezi olmasıyla*

¹³⁹ Nuri Dersimi, **Hatıratım**, Doz Yayıncılık, İstanbul 1997, s.98-99.

¹⁴⁰ Günel, **Dersim İsyanı**, s.99.

¹⁴¹ Günel, **Dersim İsyanı**, s.101.

asil korkunç Kürdistan'ın meydana gelmesinden ciddi olarak kaygılanmak yerindedir.” Bu tespit müdahalenin gerekçelerinden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴²

İngiliz Yüksek Komiserliği, Kürt Teali Cemiyeti ile yakından ilgilenmiş ve desteklemiştir. İngiltere'nin petrol bölgelerini kontrol altına almak istemesi ve bu bölgeleri denetimi altında uzun süre tutabilmesi için bağımsız bir Kürdistan kurulmasını istiyordu. Özellikle petrolün yoğun olduğu Arap coğrafyası ile Anadolu coğrafyası arasında Kürdistan'ın bir tampon bölgesi olmasını istiyordu. İngilizler hem Kürtlerin hem Ermenilerin müdafaa-i hukuk hareketine karşı silahlı bir örgütlenmeye girmesini istiyordu. Ermeniler ise bu girişime daha öncesinden başlamıştır.¹⁴³

Hoybun Cemiyeti ve Kürt Teali Cemiyeti faaliyetleri birçok isyanın hazırlayıcısı olarak rol almıştır. İngiltere'nin güdümünde faaliyet gösteren bu cemiyetler, Tunceli'nin de içinde bulunduğu bir Kürdistan kurulması için, bölgeye bu fikirleri anlatacak adamlar göndermiştir. Kürdistan'ın kurulması için çalışmaların yoğunlaştığı dönemlerdir.¹⁴⁴ Bu cemiyetlerin özellikle İngilizlerle işbirliği içinde olmasının bir nedeni de Kürdistan'ın özerkliği için İngiltere'nin, Sevr anlaşmasına madde koydurmasıdır.¹⁴⁵

İngiltere, Musul meselesinde de Kürtlerden yana tavır koyarak, bu bölgenin Türkiye'nin hakimiyet sahasına girmemesi için çaba sarf etmiştir. İngiltere Musul'da Türk nüfusundan çok Kürt nüfusunun bulunduğunu iddia ediyordu. Kürtlerin çıkarları doğrultusunda, Musul meselesinin halledilmesi, İngiltere çıkarları ile örtüşmektedir.¹⁴⁶ Bu meselenin İngiltere lehine çözülmesi için yukarda bahsettiğimiz cemiyetlere destek vermiş ve fikirsel altyapıda önemli rol oynamıştır.

Fransa'nın ise Hatay meselesinin kendi lehine çözüme kavuşturulması için özellikle Hoybun Cemiyeti'ne destek vermiştir. Türkiye, Fransa sömürgesi sınırlarında bulunan Hatay'ın anavatana dahil olması için çaba sarf ettiği esnada içeride isyanlarla uğraşıyordu. Fransa Tunceli isyanına silah desteği bile vermiştir. Dahiliye Vekaleti'nin 19 Temmuz 1938'de Başvekalet'e gönderdiği yazıda “15-16/ Temmuz/938 gecesı Beyrutta Mahmud Kahle vasıtasıile Şama dört kamyon içinde pestil sandıklarında bombalar ve sekiz tane hoçkis makineli tüfekleri getirdiği ve 17 Temmuz 938 gecesı Şamlı Şimdinan kürtleri marifetile sevk edildiği ve Münbiç'den Urfa yolu ile Dersime gönderildiği ve işin Fransızlar tarafından tertip

¹⁴² Bülent Bilmez, Gülay Kayacan, Şükrü Aslan, **Dersim '38'i Hatırlamak**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s.30.

¹⁴³ Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt 2, Mütareke Dönemi**, s.209.

¹⁴⁴ Suat Akgül, **Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992, s.89.

¹⁴⁵ Suat Akgül, **Amerikan Ve İngiliz Raporları Işığında Dersim**, Yaba Yayınları, İstanbul 2009, s.74.

¹⁴⁶ Ziya Gökalp, **Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler**, Sosyal Yayınları, İstanbul 1994, s.131.

edildiği ve kafilenin gece hareket ettikleri Şam konsolosluğundan alınan şifreden anlaşılmıştır”¹⁴⁷ denilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nde farklı etnik kökenleri ayrıştırma çabalarına destek veren ülkelerden biri de Rusya’dır. Rusya, Tunceli halkı ile Kürdistan’ın bağımsızlığını müzakere etmek için görüşmeler yapmıştır. Koçgirili Alişer Erzincan’da Ruslarla görüşmeler yapmış ve Koçgiri’ye bazı Rus subaylarla birlikte dönmüştür. Ağrı isyanını Ruslar açıkça desteklemiştir. Ruslar alanında uzmanlaşmış ajanlarını Kürtlerin yaşadığı bölgelere gönderiyor ve birçok yardımı esirgemiyordu. Bu kişiler bilim adamı veya konsolos gibi sıfatlarla propaganda yapıyordu.¹⁴⁸

Ruslar Tunceli isyanına silahlı desteği de vermiştir. Tunceli İsyani için toplanan mahkemede Seyit Rıza’nın sorgulamasını da yapan, harp divanı reisi, isyan esnasında Rus subaylarının da görev aldığı ve Rusların silah yardımıyla bulunduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁹ Ayrıca Amerika’nın İstanbul Büyükelçisi Howland Shaw’ın 25 Haziran 1937 tarihli, 288 numaralı, Amerika Dışişleri Bakanına gönderdiği raporda “*Rus yapısı bazı silahların ele geçmesi hareketin komünist kışkırtıcılar tarafından teşvik edildiğini gösterdiği şeklindeki rivayetlere karşı daha yoğun olan düşünce ise, bu silahların Rus ihtilali sırasında bölgeye gelenler tarafından bırakılmış olduğu biçiminde.(...) Gerçekte, Dersim’de geçerli koşulları bilen ve gelişmeleri iyi takip edenler, bu problemin izahında yabancı güçleri katmıyorlar.*”¹⁵⁰ diyerek silahın kaynağı hakkında kesin bir yorumda bulunmamış, fakat dış güçlerin desteğinin ise göz ardı edildiğini ifade etmiştir.

I. Dünya Savaşı esnasında Kürtlerle iç içe yaşayan Ermeniler, İttihatçı kadrolar tarafından, Suriye’nin kuzeyindeki bölgelere göç ettirildi.¹⁵¹ Ermeniler batı güçlerinin verdiği destekle Büyük Ermenistan amacına yönelik çalışmalarını hızlandırmıştır. 1933 ve 1934 yılında Hoybun Cemiyeti tarafından gönderilen Ermeni Bogos, Tunceli’de 1,5 yıl araştırma ve çalışmalarda bulunmuştur. Yine bir Ermeni olan Migirdiç, Koçgiri isyanında rol alan aşiret reisleriyle, Kürt Teali Cemiyeti arasında kuryelik görevini yapmıştır.¹⁵²

Uğur Mumcu, Cumhuriyet Gazetesi’nde “Taşnaksutyun” başlıklı yazısında, Ermenistan ve Kürdistan’ın kurulması ve bu iki etnik unsur için ortak kader bilinci oluşturma çabalarına değinmektedir. Bu bilincin oluşturulabilmesi için dışarıdan gelen desteğe dikkat çekmektedir. Yazısında bir İngiliz gizli raporunu şöyle alıntılımaktadır: “*Kürdistan*

¹⁴⁷ B. C. A 30.10.264.781.19.

¹⁴⁸ Günel, **Dersim İsyani**, s.119-120.

¹⁴⁹ Günel, **Dersim İsyani**, s.123.

¹⁵⁰ Akgül, **Amerikan Ve İngiliz Raporları Işığında Dersim**, s.53.

¹⁵¹ Naci Kutlay, **İttihat Terakki Ve Kürtler**, Beybün Yayınları, Ankara 1992, s.259.

¹⁵² Günel, **Dersim İsyani**, s.129.

Türkiye'den tamamen ayrılıp özerk olmalıdır. Ermeniler'le Kürtler'in çıkarlarını bağdaştırabiliriz. İstanbul'daki Kürt Kulübü Başkanı Seyit Abdülkadir ve Paris'teki Kürt delegesi Şerif Paşa emrimizdedir."¹⁵³ ifadeleri bu çabayı doğrular niteliktedir.

Son Telgraf Gazetesi'nin haberine göre; Seyit Rıza Tunceli'deki diğer aşiret reislerine gönderdiği mektuplarda, dört asırdan beri kimseye teslim olmamış bu halkın arkasında Fransızların, İngilizlerin ve Arapların olduğunu ifade ederek, Abdullah Paşa'ya teslim olmamaları konusunda uyarılmıştır.¹⁵⁴ Hatay meselesinden dolayı Fransız propagandası bölgede çok etkili olmuştur. Şeyh Sait isyanının bastırılmasıyla Suriye'ye kaçanlardan bir grup burada çete kurmuş ve Tunceli isyanına destek için harekete geçmiştir. Suriye'de Cemal Paşa'nın oğulları Kadri ve Ekrem başkanlığında kurulan çeteyi, Hatay meselesinin gündemde olmasıyla eş zamanlı olarak Fransızlar desteklemiştir.¹⁵⁵

Kısaca, Tunceli isyanında asıl dış desteği veren ülkeler İngiltere, Fransa ve kısmen Rusya'dır. İngiltere Kürdistan Teali Cemiyeti'ni kullanarak amaçlarına ulaşmaya çalışmıştır. Aynı cemiyete Fransa da destek vermiş, fakat yoğun olarak Suriye'de çalışmalarını yürütmüş, çetelere silahlı yardımda bulunmuş ve Hatay meselesinin lehine çözülmesi için her türlü desteği vermiştir. Rusya ise bölgede I. Dünya Savaşı öncesi faaldi. Ekim Devrimi sonrası yerini İngiliz ve Fransız'a bıraktı. Bu devletlerin amacı bölgede Ermenistan ve Kürdistan'ın kurulmasını sağlamaktı. Bu doğrultusunda hareket eden devletler, Kürtçülüğün bölgede hakim olması için uğraşmışlardır.

B. TUNCELİ İSYANI, TENKİL VE TEDİP HAREKATI

1. 1937 Olayları ve Tenkil

Tunceli Kanunu 25 Aralık 1935'de kabul edilmiş ve 2 Ocak 1936'da Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Bu kanunla Dersim'in adı Tunceli olarak değiştirilmiştir. Elazığ merkezli Tunceli, Erzincan ve Bingöl vilayetleri 6 Ocak 1936'da Dördüncü Umumi Müfettişlik'e bağlandı. Kumandan ve Vali sıfatıyla buraya Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğan atanmıştır. Kanunla Tunceli yasak bölge ilan edildi ve bölgeye giriş çıkışlar özel izne tabi tutuldu.

¹⁵³ **Cumhuriyet**, 18 Ekim 1992, Sayı: 24483.

¹⁵⁴ **Son Telgraf**, 16 Haziran 1937, Sayı: 414-101.

¹⁵⁵ Özsoy, **1919-1938 Doğu Ve Güney Doğu Anadolu'da Çıkan İsyanların Siyasi Sosyal Ve İktisadi Sebepleri**, s.45-46.

Dördüncü Umum Müfettişliği yol, köprü, karakol ve kışla yapımı gibi alt yapı çalışmalarına hız verdi. Elazığ ve Pertek arasına Pertek Köprüsü ve Elazığ'ı doğuya bağlamak için Murat üzerine Gülüşükür Köprüsü yaptırdı. Pertek ve Hozat arasına da Singeç Köprüsünü yaptırdı. Ayrıca Ovacıkta bir kışla ve hükümet konağı inşaatına başlandı. Mamikan (Mameki) Köyü Tunceli merkezine dönüştürülerek, Tunceli Vilayeti ve Dördüncü Umum Müfettişlik Komuta Merkezi oldu. Burası tenkil ve tedip hareketinin komuta ve idare merkezi olarak hizmet gördü.¹⁵⁶

1937 hareketinin başlaması neden olarak görülen ayaklanma, Pah ve Kahmut bucaklarını birbirlerine bağlayan Darboğaz (Harçık) Deresi üzerindeki tahta köprünün 20-21 Mart 1937 gecesi Demenan ve Haydaran aşiretlerine mensup kişilerce tahrip edilmesiyle başladı. Ayrıca bu saldırıda telefon hatları da tahrip edilmiştir.¹⁵⁷

Dördüncü Umum Müfettişi Abdullah Alpdoğan 8 Nisan 1937 tarihli raporunda olayı şöyle tasvir etmektedir: “*Demenan mıntıkasında geçen sene açılmış bulunan nahiye ve karakoldan kocunan (gocunan) bazı demenan suçluları bu nahiyenin Pah nahiyesiyle olan irtibatını kesmek Haçık suyu üzerinde yaptırdığımız ahşap köprüyü balta ile yıkmışlardır.*¹⁵⁸

Bu olay üzerine Dördüncü Umum Müfettişliği, Erzincan 5. Jandarma Bölge Komutanlığı'ndan 2. ve 3. Jandarma taburları ile süvari bölüklerinin Elazığ'a gönderilmesini talep etmiştir. Genel Kurmay Başkanlığı da 2. Teyyare Alayı'ndan takviye 7 uçaklı bir bölüğü harekate katılması için Elazığ'a göndermiştir.¹⁵⁹

1937 olaylarının fitilini ateşleyen Pah Köprüsü'nün yıkılma olayı bazı kaynaklara göre şöyledir: Merkez ilçenin Tülük köyünde bulunan karakoldan bir askeri müfreze, Soğzik köyünün Muhundu mezarına gelmiştir. Mezrada Mehmet Ali Menteş ve kardeşleri Beko ve Hasan oturmaktadır. Gelen askerler aç olduklarını söyler ve Mehmet Ali de karısına taze ekmek yapmasını söyler. Kardeşini de arılıktan bal çıkarması için gönderir. Kendisi müfreze ile oturur. Müfreze komutanlık yapan kişi de “ev damı” denilen mutfağa gizlice girer ve Mehmet Ali'nin karısına sarkıntılık yapmak ister. Mutfaktaki bağrıışmalara koşan Mehmet Ali durumu görünce jandarmalardan birisinin silahını alarak karısını ve müfreze komutanını öldürür. Bu sırada dışarıdaki jandarmalar da ateş açarak iki kişiyi yaralar. Akabinde müfreze kaçır ve bunu fırsat bilen Mehmet Ali kardeşi Beko Menteş'i de alarak dağa kaçır. Bu kaçır esnasında askerin kendisini takip etmesini engellemek için Pah Köprüsü'nü ateşe verir. Sonrasında bu olay Dersim'de yankı bulur ve halk askere karşı öfke duymasına yol açar.

¹⁵⁶ Akyürekli, **Dersim Sorunu (1937-1938)**, s.107.

¹⁵⁷ Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924- 1938)**, s.179.

¹⁵⁸ **B. C. A** 030.10.111.743.49

¹⁵⁹ Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924- 1938)**, s.179-180.

Demenan ile Haydaran aşiretleri tarafından Singeç Köprüsü yıkılır ve telefon hatları tahrip edilerek karakola baskın düzenlenir.¹⁶⁰

Olayların başlangıcı olarak köprünün yılması milat olarak alınıyor. Köprü aslında bir kıvılcım olmuştur. Avusturya veliahdının öldürülmesi Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasında ne derecede etkense, köprünün yakılması da Dersim olaylarını başlatmada o derece etkendi. Sonuçta Dersimliler asker ve vergi vermeyi reddetmiş ve böyle gergin bir ortamda 1935 Tunceli Kanunu çıkarılmıştır. Köprü ise bu gergin havanın, askeri harekate dönmesine neden olmuştur.¹⁶¹

24 Mart 1937'de Abasanlıların liderliğinde Demenan, Yusufan, Haydaran, ve Kureyşan aşiretlerine bağlı kişilerce Sin karakoluna ve bucağına saldırı gerçekleşmişti.¹⁶² Muhalif aşiretlerinin küçük çaplı saldırılarından sonra, diğer aşiretlerin kendilerine katılmalarını talep etmek için adam gönderdiklerine dair bilgi Dördüncü Umum Müfettişliğine ulaşınca, devlet aleyhine organize bir saldırı teşebbüsüne fırsat vermeden harekete geçilmesi için askeri kuvvetlerin takviyesi Genelkurmaydan ve Başbakanlıktan istenmiştir.¹⁶³

Bölgede birçok alt yapı ahali tarafından tahrip edilmeye devam etti. Yapılan incelemelerde Hozat ve Mazgirt arasındaki telgraf hattı tahrip edilmiştir. Bu tahrip 3 Nisan 1937'de Dördüncü Umum Müfettişlik tarafından Dahiliye Vekaletine gönderilen raporda "16/3/937 günü ile 2/4/937 günü arasında bu hattın 79 fincan kısmen ve 91 fincanın tamamen kırılmış olduğu"¹⁶⁴ ifade edilmektedir.

Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak 9 Nisan 1937'de Elazığ'a gelmiş ve hareket planı kararlaştırılmıştır. Bölgede askeri açıdan kuvvetlenmeye ve karakol inşasına hız verilirken diğer yandan da aşiretler karakollara sık sık baskın yapıyordu. 26 Nisanda, Sin bucağı ile Hozat irtibatını sağlamak için açılan Askisor Karakolu kuşatıldı. Aynı günün gecesinde Pah'ın kuzeyinde bulunan 9. Seyyar Jandarma Taburu Süvari Bölüğü ve Nohuttepe'de bulunan tabur karargahı ile 2. Bölük saldırıya uğramış ve çatışma sabaha kadar devam etmiştir.¹⁶⁵

Ayaklanmaya katılan aşiretler tarafından 1 Mayıs gecesi Mazgirt'in doğusunda bulunan Beşiktepe'de 9. Seyyar Jandarma Taburu, taburun sağında bulunan 2. Seyyar Jandarma Süvari Bölüğü, Kaletpe'deki Mazgirt jandarma Bölüğü, Kaletpe'nin güneyindeki

¹⁶⁰ Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.444-445.

¹⁶¹ **Radikal**, 14 Kasım 2009, Sayı: 4781.

¹⁶² **B. C. A** 030.10.111.744.3.

¹⁶³ Akyürekli, **Dersim Sorunu (1937-1938)**, s.108-109.

¹⁶⁴ **B. C. A** 030.10.111.743.19.

¹⁶⁵ Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924- 1938)**, s.381-385.

9. Seyyar Jandarma Bölüğü ile Mazgirt Köprüsü'ndeki askerler saldırıya uğramıştır. Çatışmalar sabaha kadar devam etmiş ve saldırıyı düzenleyenler ormanlara kaçmıştır.¹⁶⁶

Seyit Rıza ve arkadaşlarının bütün çabalarına karşın devlete karşı silaha sarılan aşiret sayısı altıyı geçmedi. Silaha sarılan aşiretler Abbasan, Haydaran, Kureyşan, Demenan, Bahtiyaran ve Yusufan idi. Harekatın başlamasıyla Yusufan aşireti ittifaktan ayrılmış ve Kamer Ağa önderliğinde 9. Seyyar Jandarma Bölüğü mıntıkasında devlet güçlerine destek vermiştir.¹⁶⁷

Genelkurmay Başkanlığı, Bakanlar Kurulu'nun tenkil hareketına ilişkin kararını 8 Mayıs 1937'de Dördüncü Umum Müfettişliğine iletmiştir. Böylece tenkil hareketi resmen başlamıştır. Muhalif aşiretler sarp bölgelere ve mağaralara çekildikleri sırada asker harekate girişmiş ve ilk kuvvetli baskın 26 Mayıs'ta Bahtiyar aşiretine yönelik yapılmıştır. Boşaltılan Resikan, Gözerek, Varuş, Çökerek ve Çat köylerinde arama tarama gerçekleştirildi.¹⁶⁸

Bu olaylar esnasında Genelkurmay Başkanlığı Diyarbakır ve Malatya'dan bölgeye takviye asker gönderilmiş, hatta Ankara'daki Muhafız Alayı da harekate katılmak üzere görevlendirilmiştir.¹⁶⁹

Genelkurmay Başkanlığı, Dördüncü Umum Müfettişliğinden Latin ve Osmanlıca harfler ile halkı bilgilendirmek için uçakla bir bildiri dağıtılmasını istemiştir. Bildirinin başlığı; “*Ovacık Kazasının Lertik, Mercan ve Birman Mıntıklarında Oturan Kalanlı Halka*” şeklindedir.

Bildiride şöyle deniyordu: “*Halkı fukaralıktan ve cahillikten kurtarmak için hükümetin Tunceli'de yapmakta olduğu iyi işleri her gün öğreniyorsunuz. Bu güzel ve hayırlı işleri kendi menfaatleri için zararlı sanan bazı boş kafalı zalimler, içinizden bir kısım cahilleri yalan ve iftiralarla kandırarak Mansuluşağı köyünde ve diğer askere tüfek sıkmak ve masum halkın mal ve davarlarını zorla almak gibi suçlar yaptırıldılar. Bu suç yüzünden cahilleri hükümetten uzak bulundurmak suretiyle fakir fukaranın canını, ırzını ve malını kendi keyifleri için istedikleri gibi kullanmak istediler. Bu sebeple hükümet, zalimlerin zulümlerine son vermek ve masum halkı onların elinden ve şerrinden kurtarmak için asker getirmiş bulunuyor. Görüyoruz ki, dört tarafınızı asker sarmıştır ve harekete geçecektir. Maksadımız yalnız suçluları ve bilhassa elebaşları uslandırmaktır.*”¹⁷⁰

¹⁶⁶ Hallı, *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924- 1938)*, s.387.

¹⁶⁷ Hallı, *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924- 1938)*, s.384.

¹⁶⁸ Hallı, *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924- 1938)*, s.400.

¹⁶⁹ Hallı, *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924- 1938)*, s.388.

¹⁷⁰ Hallı, *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924- 1938)*, s.390-391.

Dördüncü Umumi Müfettişlik hareket emrini de yayınlamış ve böylece çatışmalar başlamıştır. 17 Mayıs'ta başlayan çatışmalar, 24 Haziran'a kadar devam etmiştir ve bu tarihten sonra ise bölgede arama ve tarama faaliyetleri devam etmiştir.¹⁷¹ Arama ve tarama faaliyetlerine rağmen Seyit Rıza ele geçirilememiştir.¹⁷²

Harekat sırasında Başvekalet, Dahiliye Vekaletine ve Genel Kurmaya bazen günlük bazen birkaç günlük veya önemli sayılabilecek olaylar rapor edilmiştir. 3 Ağustos 1937'de Dördüncü Umumi Müfettişlikten, Dahiliye Vekaletine gönderilen raporda hareketin bilançosu ortaya koyuluyordu. *“Üç aydan beri devam eden askeri harekâta Cumhuriyetin kahraman ordusu; muhaliflerin pek emin sandıkları en çetin dağları aşmışen sarp dereleri geçmiş ve en kuytu mağaraları taramış, muhalefet bölgesinde ayak basılmadık yer bırakmamıştır. Gerek bu harekât kıtalarımızca ve gerekçe Cumhuriyet Adliye ve zabitasınca yapılan tahkikat ve tetkikat neticesinde; bu itaatsizlik hareketen hazırlayan, tahrik ve teşvik edenlerin komutanlık yapanların (ölü ele geçirilenler hariç olmak üzere) yetmişbeşiki oldukları anlaşılmıştır.”*¹⁷³ Raporun devamında henüz ele geçmemiş asi sayısının 300 civarında olduğu bildirilmiştir. Asilerin arama ve tarama faaliyetlerinde ele geçmemiş olmasını ise dağlık alanda saklanacakları mağaraların çok olması ve devamlı yer değiştirmelerine bağlanmıştır.

Ayrıca raporda isyancı elebaşların zorlamasıyla isyana katılanlara silahlarıyla birlikte 20 Ağustosa kadar teslim olmaları durumunda “şefkat ve lütuf” gösterilecekti. İsyancı listesinde adı yazılı birisi, yine bu listede olan birisini ölü ya da diri getirmesi veya yakalanmasını sağlaması halinde hakkındaki yakalama sona erecekti. Eğer birkaç kişinin yakalanmasını sağlarsa ödüllendirilecekti. Bunlara rağmen 20 Ağustosa kadar silahları ile birlikte teslim olmayanlar ise cezalandırılacak ve aileleriyle birlikte batıya nakledileceklerdi.¹⁷⁴

Arama ve tarama faaliyetleri devam ederken bölgeyi kontrol altına alma çabaları sürdürüldü. 16 Ağustosta Tokmakbaba, Titenik ve Sarioğlan üçgeni olan Birdo bölgesinde çatışmada 30 kişi öldürüldü.¹⁷⁵ Bahtiyar aşiretine mensup kişilerin de yoğun olduğu bu bölgedeki çatışmada Seyit Rıza yakalanamadı. Fakat oğlu Şeyh Hasan, ikinci eşi Bese ve üç torunu bu çatışmada öldürüldü. Çatışmaların akabinde, isyanın yoğunlaştığı bölge olarak Tujik Dağı üzerine gidildi. Hava saldırılarıyla vadi ve açık alanlar bombalandı. İksor Mağaraları, tahrip kalıpları atılarak imha edildi. Ayrıca mağaralara zehirli gazlar atılarak ağzı

¹⁷¹ Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924- 1938)**, s.392-395.

¹⁷² Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924- 1938)**, s.405.

¹⁷³ B. C. A 030.10.111.745.16.

¹⁷⁴ B. C. A 030.10.111.745.16.

¹⁷⁵ Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924- 1938)**, s.407.

kapatıldı ve böylece sığınma yeri olarak kullanılmasının önüne geçilmeye çalışıldı. Tüm yoğun çabalara rağmen Seyit Rıza bulunamadı. Fakat oğlu Şeyh Hasan çatışmada ölmüş, diğer oğlu Şah Hüseyin de yakalanmıştı. Ayrıca Bahtiyar aşireti reisi Şahin'in ölüm haberini alınca tamamen umudunu yitirdi. Tujik Dağı'nın güneyinde bir müddet saklandıktan sonra, bulunduğu mıntıkaya da saldırı başlayınca 10 Eylül 1937'de iki arkadaşıyla beraber Erzincan 5. Jandarma Bölük Komutanlığı'na teslim olmuştur.¹⁷⁶

Genelkurmay Başkanlığı 19 Ekim'de neticenin yeterli olduğunu bildirmiş ve 22 Ekim'de birliklere garnizonlara dönülmesi emri vermiştir.¹⁷⁷

Seyit Rıza, Erzincan'dan Elazığ'a götürülerek 58 kişi ile birlikte askeri mahkemede yargılandı. Sanıklar hakkında Türk Ceza Kanunu'nun 149. maddesine istinaden karar verildi. Bu madde şöyleydi: *"1-Her kim hükümet aleyhine halkı silah ile isyana veyahut birbiri aleyhine silahlandırarak mukaveleye teşvik eylerse 10 seneden aşağı olmamak üzere ağır hapse, 2-Eğer bu teşvik neticesi olarak isyan veyahut kıtal zulüm etmiş ise buna sebebiyet veren yahut asilere kumanda eden kimseler idam olunur, 3-Bu cürümlere yalnız iştirak etmiş olanlar 6 seneden aşağı olmamak üzere ağır hapse mahkum edilir."*¹⁷⁸

Dersim'i isyana teşvikten ve isyana katılmaktan yargılanan 58 sanığa ilişkin karar 15 Kasım 1937'de alındı. Buna göre 7 sanık için idam, 37 sanık için ağır hapis cezası ve 14 kişi için de beraat verildi. 15-16 Kasım gecesi Elazığ Buğday Meydanı'nda 7 kişinin cezası infaz edildi. İdam cezasına çarptırılanlar Seyit Rıza, Seyit Rıza'nın oğlu Şah Hüseyin, Kamer Ağa'nın oğlu Yusufanlı Fındık Ağa, Şeyhan Aşiret Reisi Use Seydi, Kureyşanlı Hasan Ağa, Haydaran Aşiret Reisi Kamer Ağa, Demenan Aşireti'nden Kalo Gonc'dur.¹⁷⁹

Dönemin Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmen Süer'in talimatıyla Elazığ'a giden İhsan Sabri Çağlayangil, anılarında şöyle anlatmaktadır: *"Atatürk, Dersim'deki yeni açılan Singeç Köprüsü'nü açmaya gidecek. Elazığ'a gelecek karayolu ile Singeç Köprüsü'nü geçecek, Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmen Süer Bey bana diyor ki: Dersim Harekatı bitti. Beyaz donlu 6.000 doğulu Elazığ'a dolmuş, Atatürk'ten Seyit Rıza'nın hayatının bağışlanmasını isteyecekler; buna meydan vermeyelim. 1937 yılında resmi tatil günü cumartesi öğleden sonra Atatürk pazartesi Elazığ'a gelecek; bizden istenen Atatürk gelmeden asılacak olan asılsın..."*¹⁸⁰

¹⁷⁶ Akyürekli, **Dersim Sorunu (1937-1938)**, s.113.

¹⁷⁷ Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924- 1938)**, s.409.

¹⁷⁸ Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.487.

¹⁷⁹ Akyürekli, **Dersim Sorunu (1937-1938)**, s.114.

¹⁸⁰ Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.498-499.

Basında idamla birlikte isyanın tamamen son bulacağına dair yaygın bir görüş vardı. İdam cezalarının bir an evvel gerçekleştirilmesi, aynı zamanda isyanın tam anlamıyla nihayete erdiğinin bir göstergesi olacaktı. Bu yüzden Atatürk'ün ziyareti öncesinde infazların gerçekleştirilmesi için acele edilmişti.

İhsan Sabri Çağlayangil Seyit Rıza'nın idamını anılarında şöyle anlatır:

“Savcı namaz kıлып kılmayacağını sordu. istemedi. Son sözünü sorduk.

—Kırk liram ve saatim var. Oğluma verirsiniz dedi.

Bu sırada Fındık Hafız asılıyordu. Asarken iki kez ip koptu. Ben Fındık Hafız asılırken Seyit Rıza görmesin diye pencerenin önünde durdum. Fındık Hafız'ın idamı bitti. Seyit Rıza'yı meydana çıkardık. Hava soğuktu ve etrafta kimseler yoktu. Ama Seyit Rıza meydan insan doluymuş gibi sessizliğe ve boşluğa hitap etti.

—Evladı Kerbelayih. Bi hatayih. Ayıptır. Zulümdür. Cinayettir, dedi.

Benim tüylerim diken diken oldu. Bu yaşlı adam rap-rap yürüdü. Çingeneyi itti. İpi boynuna geçirdi. Sandalyeye ayağı ile tekme vurdu, infazını gerçekleştirdi...”¹⁸¹

16 Kasım 1937 tarihli Cumhuriyet Gazetesi “*Seyit Rıza ve 6 avanesi dün idam edildiler*”¹⁸² şeklinde duyurdu. İnfazdan iki gün sonra ise Cumhuriyet Gazetesi'nin verdiği haberde “*Senelerden beri adına Dersim denilen mesele tarihin ummanına katılmış ve ebediyen ölmüştür.*”¹⁸³ demektedir. İdamlarla birlikte 1937 tenkil hareketi sona ermiştir.

2. 1938 Olayları ve Tedip

Seyit Rıza ve arkadaşları idam edilmiş, fakat Tunceli'de olaylar durulmamıştır. Bu sırada İsmet İnönü Hükümeti 25 Ekim 1937'de sona ermiş ve yerine Celal Bayar hükümet kurmakla görevlendirilmişti. Başbakan Celal Bayar mecliste yaptığı konuşmada; “*Bu yıl Dersim denilen işi kati suretle tasfiye etmek için devletin bir tedbiri daha olduğunu ve ordumuzun Dersim havalisinde vazife alacağını ve umumi bir tarama hareketiyle kuvvetlerine muzahir olaraktan bu meseleyi kökünden söküp atacağını*”¹⁸⁴ ifade ediyordu. Bu sözlerden hareketin 1938'de devam edeceği fakat mevsim şartlarının elverişli hale gelmesi beklendiği anlaşılıyordu.

Dördüncü Umumi Müfettişlik 2 Mart 1938'de Genelkurmay Başkanlığına yazdığı cevap yazısında, muhaliflerin kaçmalarını ve Munzur Dağları'na gizlenmelerini

¹⁸¹ İhsan Sabri Çağlayangil, **Anılarım**, Yılmaz Yayınları, İstanbul 1990, s.51-52.

¹⁸² **Cumhuriyet**, 16 Kasım 1937, Sayı: 4855.

¹⁸³ **Cumhuriyet**, 18 Kasım 1937, Sayı: 4857.

¹⁸⁴ Akyürekli, **Dersim Kürt Tedibi 1937-1938**, s.152.

engelleyebilmek için, kuzeyden de birliğin harekate katılmasını istemiştir. Yazıda hareketin en geç 1 Haziran'da başlaması gerektiğini, hareketin hazırlık devresi için 552.407 liraya, aylık ise 128.180 liraya ihtiyaç olduğunu bildirmiştir.¹⁸⁵ Genelkurmay Başkanlığı, 21 Mart 1938'de gönderdiği emirde haziran ayından itibaren silah toplama ve tenkil hareketinin devam edeceğini bildiriyordu.¹⁸⁶

Dahiliye Vekaletine ve Genel Kurmay'a gönderilen 2 Haziran 1938 tarihli raporda, Dördüncü Umumi Müfettişlik harekate 10 Haziran'da başlanabileceğini bildirmiş ve aynı makamlara bildirdiği 8 Haziran 1938 tarihli yazısında ise hareketin birinci safhasında Mercan Deresi, ikinci safhasında Merho Deresi, üçüncü safhasında ise Kalan Deresi'nin temizliğinin yapılacağını bildirmiştir. Ayrıca hareketin ağustosun sonuna doğru bitirilmeye çalışılacağını belirtmiştir.¹⁸⁷

Başvekil Celal Bayar 29 Haziran 1938'de TBMM'de yaptığı konuşmada “*Yakında ordumuz Dersim havalisinde manevralar yapacaktır. Bu münasebetle, ordu, Dersim için vazife alacak ve umumî bir tarama hareketiyle, tedip kuvvetlerine müzahir olarak, bu meseleyi kökünden söküp atacaktır. Arkadaşlar, Dersimliler ne istiyorlar? Dersimli, Kurunuvustai bir zihniyetle, orada oturup şekavet yapmak istiyor, mal çalacağım, ilişmeyeceksiniz diyor, adam öldüreceğim, kanuni takibat yapmayacaksınız diyor, silahla gezeceğim, müsamaha edeceksiniz diyor, vatani mükellefiyetlerimi ifa etmeyeceğim, imtiyazlı bir insan olarak hepinizin muvacehesinde dolaşacağım diyor. Bilinmesi lazım gelen bir hakikat vardır ki, cumhuriyet böyle bir vatandaş tanımıyor. Cumhuriyet külfette olduğu kadar nimette, nimette olduğu kadar külfette müsavi ve seyyan muameleye tabi insanlardan mürekkeptir. Bu hakikat anlaşılıncaya kadar, kuvvetlerimiz orada fiilen bulunacaktır. Eğer ellerinde bulunan silahı teslim ederler ve cumhuriyetin emirlerine inkiyat ederlerse kendileri için yapacağımız şey, muhabbetle göğsümüzü açıp derağuş etmektir. Bu yapılacaktır. Dersimliler sesimizi işitmelidir. Bu kürsüden akseden her sâdâyı, kendi menfaatlerine göre, muhakeme etmelidirler. Bizim sesimizde şefkat olduğu kadar kudret te vardır. Bu ikisinden birisini intihap etmek kendilerine aittir. Bilmelidirler ki, şefkatimiz de kahrımız da boldur.*¹⁸⁸

Dördüncü Umum Müfettiş Abdullah Alpdoğan tarafından 2 Temmuz 1938'de Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'ya gönderilen raporda “*Şimdiye kadar alınan malumata göre bir şehit, dört yaralı erimiz vardır. Bu sabah Pülürden Tümen dağıtma merkezi bulunan Mansul uşağına doğru giden bir ikmal kolumuza Karataş köyü civarında beşkişilik bir haydut grubu*

¹⁸⁵ Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924- 1938)**, s.413-414.

¹⁸⁶ Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, s.189.

¹⁸⁷ Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924- 1938)**, s.419-420.

¹⁸⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, 29.6.1938, Devre: 5, Cilt: 26, İçtima: 3, s.507.

tarafından ani olarak ateşedilmişse de kol muhafız kuvvetlerinin mukabelesile haydutlar kaçırılmıştır”¹⁸⁹ denmekteydi. Bu rapor 11 Haziran 1938’de Mercan Deresi’nde keşif yapan birliğe grupların direniş gösterdiklerini ortaya çıkarıyordu.

Dahiliye Vekaleti’nin 19 Temmuz 1938’de Başvekalet’e gönderdiği yazıda “15-16/Temmuz/938 gecesı Berutta Mahmud Kahle vasıtasıle Şama dört kamyon içinde pestil sandıklarında bombalar ve sekiz tane hoçkis makineli tüfekleri getirdiğı ve 17 Temmuz 938 gecesı Şamlı Şimdinan kürtleri marifetile sevk edildiğı ve Münbiç’den Urfa yolu ile Dersime gönderildiğı ve işin Fransızlar tarafından tertip edildiğı ve kafilenin gece hareket ettikleri Şam konsolosluğundan alınan şifreden anlaşılmuştır”¹⁹⁰ denilmek suretiyle isyana dışarıdan da destek verildiğini gösteriyordu.

Dördüncü Umum Müfettişliğı tarafından 22 Temmuz 1938 tarihli rapor müdahalelere rağmen ciddi istihbarat eksikliğinin olduğunu gösteriyordu: “1- Mameki bölgesinde bugün de Laç bölgesinde taramaya devam edilmiştir. Fakat müsademe olmamıştır. Yalnız Munzur kenarında ve ağzı zemininden 60 metre yükseklikteki bir mağarada on silahlı haydudun bulunduğu haber alınmış ve imhası için mağaranın etrafı kuşatılmıştır. 2-Tahrip kalıpları ile tesir yapılmış iki mağarada dünki[ü] hesaplarda seksendokuz ölü kaydedilmişti. Bugün bu miktarın iki yüz yirmi olduğu sayılmıştır.”¹⁹¹

Ayrıca hareketin merkezi olarak belirlenen bölge “Yasak Bölge” tabiri ile ifade edilerek buradaki aşiretlerin farklı illere nakillerine karar verilmiştir. Yasak bölge 6 Ağustos 1938 tarihli kararname ile belirlenmiştir. Buna göre “Üçüncü Ordunun yapacağı manevranın birinci safhasını teşkil etmek üzere Tuncelinde sükun ve asayişin istikrarını temin etmek maksadile o muntakada yapılacak tarama hareketi münasebetile ilişik krokide gösterildiğı üzere (Karacakale, Kürk, Hinzuri, Darbugazı garbı, Seyithan-Kırmızıdağbala hattı, Haçlıderesi ağzı, Ballımezrası, Rızanın evi, Munzur suyu, anakomu, Harçıdağı, Harcıdağı-Karaca kale arasındaki Bala hattının çevrelediğı saha ile Masumpak kalesi Zeyneltepe, Pilavtepe, Eğrek köyünün beşkilometre kuzeyindeki Boztepe, Koçulu köyünden geçen dere ile bunun (iki) kilometre güneyinden geçen dere arasındaki su taksim hattı, Setirge köyünden Yılandağına giden yol (hariç) Yılandağı 2100 rakımlı hattı, setirge köyünden yılandağına giden yol (hariç) Yılandağı 2100 rakımlı Hanife tepe ve bu tepenin dört kilometre doğusundaki tepe, Masumpak kalesi çevresi”¹⁹² yasak bölgenin sınırları çizilmiştir.

¹⁸⁹ B. C. A 030.10.72.470.8.

¹⁹⁰ B. C. A 30.10.264.781.19.

¹⁹¹ B. C. A 030.10.111.747.32.

¹⁹² B. C. A 030.10.01.02.84.73.8.

Harekatın ilk safhası, Dördüncü Umumi Müfettişlik'in, manevranın başlangıcına göre, birliklerin 7 Ağustos 1938 tarihine kadar yerlerini almalarıyla sona ermiştir. Bu süre zarfında ve hazırlık yerlerine ilerleme esnasında rastladıkları haydut gruplarının direnmelerini kırmış, haydut köylerini tahrip etmişlerdir.¹⁹³

Harekatın ikinci safhası ise, Üçüncü Ordu Manevrası ile başlamıştır. Bu safha tam bir tedip şeklinde olmayıp, Dördüncü Umumi Müfettişlik'in yaptığı arama-tarama ve silah toplama faaliyetlerinin tamamlayıcısı niteliğindedir. Üçüncü Ordu Komutanlığı'nın idaresinde gerçekleşen Tunceli tarama faaliyetlerinin kapsadığı bölgeler ise şöyledir: Kızılgedik, Hıdırbaba Dağı, Saban Dağı, Pülümür'ün 4 km. kuzeyi, Azvat Karakolunun 2 km. güneyi, Karacakale, Birkan Gediği, Harçi Dağı, Katır Gediği, Koçgölbaşı, Munzur Dağı, Orta Dağı'n 3 km. doğusu, Fikrik Dağı, Eğripınar Dağı, Biresor Deresi, Fırat Nehri (Murat nehrinin birleştiği yere kadar), Murat Nehri, Ulukale Deresi, Kurt Tepesi, Avşeker, Sörgüç, Balister, Çangal'ın 1 km. kuzeyi, Avvatlı'nın 1 km. kuzeyi, Hopik'e kadar Peri Suyu, Kozçan, Aşağı Pohos, Melkis, Çatalkaya, Bileçin'in 1 km. batısı idi.¹⁹⁴

Celal Bayar'ın Hususi Kalem Müdürlüğü'ne yazdırdığı 25-26 Temmuz 1938 tarihli notta; yasak bölge olarak ilan edilecek bölgelerde yaşayan halkın, farklı şehirlere nakilleri gerçekleşeceğini, 2000 kişinin 7000 kişiye çıkarıldığını ve bu aradaki 5000 kişilik farkın yeni bir dağıtım listesi hazırlanarak, endüstri merkezleri de dikkate alınarak nakillerin gerçekleşeceği bildirilmiştir. Ayrıca yasak bölgenin korunması için karakol ve kışla yapılacağı belirtilmiştir.¹⁹⁵

Başvekalete, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak tarafından gönderilen 26 Temmuz 1938 tarihli telgrafta, Üçüncü Ordu Manevrası'nın, birinci safhası için Tunceli bölgesinde yapılacak genel bir tarama olması ve bu taramanın vilayetin tamamını kapsamaması gerektiğini bildirmiştir.¹⁹⁶ Telgrafa göre Dördüncü Umumi Müfettişlik'in teklif ettiği yasak bölge sınırları; (*"Karacakale, Darbugazı garbı, Seyithan Kırmızıdağbalâsı hattı, Hacil deresi mansabı Ballı mezreası dizinin evi Muns[z]ur suyu Ana komu Harcıdağı ve gediği Karacakale mevzilerinden geçen hattın çevrelediği saha"*) ile ikinci yasak bölgede (*"Hozat garp ve Çemişgezek şimal ve Muns[z]ur silsilesi cenubundaki Koç ve Samlıların bulunduğu bölge"*)¹⁹⁷ şeklindedir.

¹⁹³ Halı, *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)*, s.441-442.

¹⁹⁴ Halı, *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)*, s.442-443.

¹⁹⁵ B. C. A 030.10.111.748.1.

¹⁹⁶ B. C. A 030.10.111.748.1.

¹⁹⁷ B. C. A 030.10.111.748.1.

Tedip Harekatı'nın ikinci safhası 21 Ağustos 1938'de sona ermiştir. Ordu Müfettişi Orgeneral Kazım Orbay tarafından, Başvekalete gönderilen 21 Ağustos 1938 tarihli telgrafta, Tunceli idaresinin gece yarısında Tunceli Vali ve Komutanlığı'na devredileceğini bildirmiştir.¹⁹⁸

Genelkurmay Başkanlığı 29 Ağustos 1938'de yayınladığı emirle, ikinci safha manevra hareketini sona erdirdi. 31 Ağustos tarihli emirde ise ayrıntılı bir tarama faaliyetinin yapılacağı, Koçuşağı haydutlarının yakalanarak bölgenin tamamen temizleneceği ifade edilmiştir. Bu görev 8. Kolorduya verilmiştir. Munzur Suyu'nun batısında ve doğusunda tarama faaliyetlerini gerçekleştirecekti.¹⁹⁹

Harekatın bu safhası tarama faaliyetinin sonuçlanması ile sona ermiştir. Birlikler kendilerine ayrılan bölgeleri ayrıntılı bir şekilde taradı. Mağaralar, taş kovukları ve bir insanın saklanacağı her yer aramaya tabii tutuldu. Topçu ve piyadelerin ağır silahları ile özellikle mağaralar tahrip edilerek, isyancılar için sığınabilecek mekanlar olmaktan çıkarıldı. Bu tarama faaliyetlerinde yüzlerce isyancı ve onlara liderlik eden birçok aşiret reisi ele geçirildi. Bunların yanı sıra da yüzlerce hayvan, cephanelik ve silaha el konuldu. İsyancıların direndikleri köyler ve münferit evler ise kullanılmayacak hale getirildi.²⁰⁰

Hüseyin Abdullah Alpdoğan tarafından 20 Eylül 1938 tarihinde Başvekalete gönderilen yazıda, "*Tunçeli'de başlamış olan silah toplama ve tenkil harekâtı 15-Eylül-1938 günü saat 24'te sona ermiş olduğundan Genelkurmay Başkanlığının 8-Haziran-1938 gün ve 2805 sayılı emirlerine matuf 14-Haziran-1938 gün ve 259/570 sayılı emirleri askeri ceza kanununun yedinci maddesi gereğinde cari olduğu tebliğ edilmiş olan harp hükümleri 16-Eylül-1938 günü saat sıfırdan itibaren kaldırılmıştır*"²⁰¹ denilmiştir.

Üçüncü Ordu Müfettişliği'nin verdiği raporda manevra sonrasında Tunceli'de tarama faaliyeti 17 gün sürmüştür. Harekat sırasında tarama bölgesinde ölü ve diri çıkarılan kişi sayısını birlikte verilmiştir. Buna göre sayı 7.954 kişidir. Toplanan silah sayısı ise 1.019'dur.²⁰² Genel Kurmay'ın sorusuna verilen cevapta ise, 1 Ağustos 1938'de kadar Türk Ordusu'nda 16 subay ve 162 er yaralı; 104 er ise şehit olduğu bildirilmektedir.²⁰³

Harekat bittikten sonra Jandarma birlikleri tarama faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bu faaliyetler esnasında muhtelif olaylar cereyan etmiştir. Dördüncü Umumi Müfettişlik tarafından 22 Ekim 1938'de, Dahiliye Vekaleti'ne gönderilen telgrafta, Pah'ın Maman

¹⁹⁸ B. C. A 030.10.111.750.7.

¹⁹⁹ Halı, *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)*, s.466-468.

²⁰⁰ Halı, *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)*, s.477.

²⁰¹ B. C. A 030.10.111.751.1.

²⁰² Halı, *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)*, s.478.

²⁰³ Halı, *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)*, s.441.

Mezrası'ndan silahlı haydutların ev eşyaları ve davalarıyla gittikleri bildirilmiştir. Aynı telgrafta, 30/31 Ekim gecesi Mercan Deresi'nde pusuya düşürülen haydutlardan birisi öldürülmüş ve arananlardan Seyit Mahmut yakalanmıştır. 4 Kasım'da Kürk ve Aşirik'te yapılan taramalar sırasında çıkan çatışmada 6 ölü 10 yaralı ele geçirildi. Yine aynı telgrafta Kırmızıdağ'da çıkan çatışmada 3 erin yaralandığı iletilmiştir.²⁰⁴

Kasım ayının sonuna doğru, Dördüncü Umumi Müfettişlik tarafından Dahiliye Vekaletine gönderilen telgraflarda, çatışma haberleri çok az olup, bölgede sükunetin hakim olduğu bildirilmiştir. Aynı telgraflarda teslim olanların sayısında ciddi artışların yaşandığı anlaşılmaktadır. 24 Kasım 1938'de Kalanlı Aşireti'nden 44 kişi Ovacık'ta teslim oldu. 26 Kasım'da Kalanlı Aşireti'nden 8 kişi, 29 Kasım'da yine Kalanlı Aşireti'nden 19 kişi Ovacık'ta, Haydaran Aşireti'nden ise 4 kişi Mazgirt'te kolluk kuvvetlerine teslim oldu.²⁰⁵

1937 ve 1938 yıllarına ait hareketler için yapılacak askeri harcamalar için, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde iki belge bulunmaktadır. Birinci tablo şöyledir:²⁰⁶

	1937 Bütçesinden	1938 Bütçesinden
Lv. İş. D.	281.117	229.100
Hrb. D.	129.030	7.500
Shh. D.	22.900	-
By. D.	103.360	6.000
Hv. Müs.	16.000	184.000
Yekun	552.407	425.600

1938 yılında Askeri harcamalar için tahmini gider olarak hazırlanan yukarıdaki tablo dışında, Jandarma'nın hareketi için 1938 yılı masraf tablosu ise aşağıdaki şekildedir:²⁰⁷

Dairesi	Bütçeye Göre Fasil	Bir Aylığı	Beş Aylığı
Nakliyat	482	25.000	129.000
İaşe	479	5.874	29.370
Yem	479	2.476	12.339
Elbise	480	-	9.642
Teçhizat	480	-	1.744
Yekun		34.150	182.095

²⁰⁴ B. C. A 030.10.111.751.30.

²⁰⁵ B. C. A 030.10.111.751.30.

²⁰⁶ B. C. A 030.10.72.471.3.

²⁰⁷ B. C. A 030.10.72.471.3.

3. İsyanın Sonuçları

Tenkil ve Tedip hareketi 1937 Mart'ında başlayıp, 1938 Kasım'da batı vilayetlerine nakil edilecek ailelerin trenle Elazığ'dan sevk edilmesiyle sonuçlanmıştır. Yasak bölge sivillerden arındırılmış, aşiret liderlerinin nüfuzuna son verilmiştir. Askeri hareket sonrasında ıslah için okullar açılmış, yollar ve karakollar inşa edilmiştir.²⁰⁸

Askeri hareket devam ederken belgelerde bahsettiğimiz gibi bir yandan teslim olanlar batıya nakilleri yapılmış, daha fazlası ise askeri hareket sonrasında gerçekleşen nakillerdir. Feodalite geçici de olsa yok edilmiş fakat halkın daha sonra feodalite etrafında toplanması son tahlilde Devlet ve bölge halkı arasındaki bağı yine feodalitenin sağlamasına neden olmuştur. Evlenme, boşanma, toprak mülkiyeti ve cezalandırma mekanizması yine seyit, şeyh ve ağa kanalları üzerinden yürümüştür. Buna rağmen Türkiye Cumhuriyeti'nin otoritesi tesis edilmiş, dış kuvvetlerin girişimleri ise bertaraf edilmiştir.²⁰⁹

Celal Bayar, 1 Kasım 1937'de TBMM'nin Dördüncü Yasama Yılı açılış konuşmasında, Tunceli hareketinin neticesiyle ilgili şöyle seslenmektedir. “*Uzun yıllardan beri devam eden ve zaman zaman had bir şekil alan Tunceli'ndeki toplu şekavet hadiseleri muayyen bir program dahilindeki çalışmaların neticesi olarak kısa bir zamanda bertaraf edilmiş, o muntakada bu gibi vak'alar bir daha tekerrür etmemek üzere tarihe devrolunmuştur.*”²¹⁰ sözleriyle hareketin başarıyla sonuçlandığını duyurmuştur.

İsyan öncesi ve sonrasında Tunceli'nin nüfusuna bakıldığında ise 1935'te nüfus 101.099'dur. Bu sayıya göre merkez ilçe ve kaza merkezlerinde toplam 9.551 kişi yaşıyordu. Bunun 5.758'i erkek, 3.793'ü kadındır. Köylerde ise 91.548 kişi tespit edilmiştir. Bu nüfusun da 45.533'ü erkek olup 46.015'i kadındır. Nüfus artışı da %-13.21'idi. Tunceli isyanı sonrası 1940 sayımında ise nüfus 94.639'dur. Bu nüfusun dağılımı ise il merkezi ve kazalarda 13.373 olup, köylerde ise 81.266 kişi kaydedilmiştir.²¹¹ Fakat belgeler göz önüne alındığında, verilen ölü sayısı 13.806 kişi olup, nakilleri yapılanlar ise 12.197 kişidir. Nüfus artışının %-13.21 olduğu kabul edilirse yanlış rakamlar olduğu söylenebilir.

Tunceli isyanı sonrasında ortaya çıkan rakamlar ise şöyledir: Dahiliye Vekaletinden Başvekalet'e gönderilen “*icraatın neticelerini gösterir cedvel*” başlığıyla tablo şeklinde verilmiştir. Tunceli Kanunu'nun, uygulama tarihi olan 1936 Mart ayından itibaren, hareketin

²⁰⁸ Akyürekli, **Dersim Sorunu (1937-1938)**, s.122.

²⁰⁹ Günel, **Dersim İsyanı**, s.205-206.

²¹⁰ **Resmi Gazete**, 2 Kasım 1938, Sayı: 4052.

²¹¹ Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.569.

bitim tarihine kadar ele geçirilen silah miktarı, teslim olanların ve öldürülenlerin sayısı ile şehit ve yaralıların toplamı şöyledir.²¹²

YIL	ÖLÜ	DİRİ	TESLİM OLAN	TOPLAM	TOPLANAN SİLAH	ŞEHİT	YARALI
1936	-	-	-	-	788	-	-
1937	262	36	928	1.226	4.263	30	51
1938	13.160	2.107	821	16.088	844	122	251
1939	384	824	2.867	4.075	222	47	52
TOPLAM	13.806	2.967	4.616	21.389	6.117	199	354

1937 olaylarında, çatışmalarda 262 kişi ölü, 36 kişi diri ele geçirilmiş ve 928 kişi ise teslim olmuştur. En çok toplanan silah miktarı bu yıl olup, toplam 4.263'tür. Olaylarda askerlerden 51 yaralı ve 30 şehit vardır. 1938 olaylarında ise askeri hareketin daha geniş çaplı olduğu ve kesin netice alınmaya çalışıldığı söylenebilir. 1938'de 13.160 kişi ölü, 2.107 kişi de diri ele geçirilmiştir. Teslim olanlar 821 kişi olup toplanan silah sayısı ise 844'tir. Teslim olanlarla toplanan silah sayısı birbirine yakındır. Askerlerden en çok şehit ve yaralı sayısı bu yıla aittir. 122 asker şehit olmuş, 251 asker de yaralanmıştır. 1939'da askeri hareket bitmiş fakat tarama faaliyetleri devam etmekteydi. Bu taramalarda yer yer çatışmalar yaşanmıştı. Ayrıca teslim olanların sayısında ciddi artış gözlemlenmektedir. Bu yılda 384 ölü, 824 diri toplam 1.208 kişi ele geçirilmiştir. 2.867 kişi teslim olmuş, 222 adet silah toplanmıştır. 1939'da askerlerden 47 şehit, 52 yaralı vardır.

Tunceli harekatı gerçekleşirken çevre illerden herhangi bir silah yardımının bölgeye sevk edilme ihtimaline karşı tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler neticesinde, Erzincan'da 2.845, Elazığ'da 703, Bingöl'de 935, Sivas'ta 4.122 ve Malatya'da 21 olmak üzere toplamda 8.626 silah toplanmıştır.²¹³

Ali Kaya ise "Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi" adlı eserinde; tarama bölgesinden ölü ve diri 7.954 kişinin çıkarıldığını, askerden 33 kişinin öldüğünü ve 1.019 silah toplandığını söylemektedir. Tarama bölgesi ile birlikte, Tunceli'de toplam 13.160 kişinin öldüğünü ifade etmektedir. Ayrıca tedip sonrasında 60 köy kullanılmaz hale getirildi. Kimsesiz çocukların bir kısmı akrabalarına bir kısmı ise besleme olarak köylere dağıtılması

²¹² B. C. A 030.10.111.751.30.

²¹³ B. C. A 030.10.111.751.30.

söz konusudur.²¹⁴ Özellikle yetim ve öksüz kalan kimsesiz çocukların durumu hakkında belgelerde bilgilere rastlanmamıştır.

İsyan neticesinde kimsesiz kalan çocuklar için TBMM Dilekçe Komisyonu Başkanlığına 2500 civarında başvuru olmuştur. Başvurular için farklı arşivlerden talep edilen belgeler, Adalet Bakanlığı Arşivi'nde toplanmış ancak Ankara metrosunda yapılan çalışmalardan dolayı birkaç kez arşivi su basmıştır. Bu nedenle belgelerin birçoğu okunamaz hale gelmiş, az sayıda tahrip olmayan ve Milli Eğitim Bakanlığı'na ait arşiv belgelerinden kısmi bilgiler ortaya çıkmaktadır. Bunlardan bir tanesi kimsesiz bazı kız çocuklarının Elazığ Yatılı Bölge Okulu'nda eğitim gördüğü bilinmektedir. Okul kayıtlarında baba adı, doğum yeri ve doğum tarihileri yer almaktadır.²¹⁵

“Dersim'in Kayıp Kızları” adlı belgesel filmini çeken Nezahat ve Kazım Gündoğan çifti Yeni Şafak Gazetesi'ne verdiği röportajda sadece kimsesiz çocukların alınmadığı ayrıca annesi ya da babası olan çocukların da evlatlık olarak alındığını iddia etmişlerdir. Harekate katılan subayların bir ya da iki çocuğu evlatlık olarak aldığı, fakat subaylara çocukların nüfus kaydı yapılmadıkları için soyadlarının verilmediği ve miras konusunda ortak edilmediklerini ileri sürmüşlerdir.²¹⁶

Tunceli isyanına tanıklık yapanlarca, sonucun büyük bir trajedi olduğu yönünde bilgiler söz konusudur. Birinci baskısı 1969'da çıkan Necip Fazıl Kısakürek'in “Son Devrin Din Mazlumları” adlı eserinde “*En aşağı 50.000 müslümanın kanını ve canını ihtiva etmesi bakımından, kalın hatlarıyla bir harita gibi çizdiğimiz ve şu anda yalnız ana prensip ve mânasıyla tespit ettiğimiz bu facianın, tarihte bir benzeri gösterilemez*” ifadeleriyle başlayan “Dersim” başlığı altında kaleme alınan yazı daha çok görgü tanıklarına dayalı bilgiler aktarmaktadır.²¹⁷

Yusuf Cemil'in Elazığ Ortaokulu'ndan okuyan iki çocuğu tatili geçirmek için Hozat yakınında bulunan köylerine gelmiş ve olayların yoğun olarak yaşandığı dönemin ortasına denk gelmişlerdi. Babalarının ölüm haberini aldıktan sonra çocukların süngületilmek suretiyle öldürüldüğü ve Yusuf Cemil'in köyünden 200 kadın ve çocuğun ayrıca öldürüldüğü, bunların birçoğunun yakıldığı ifade edilmiştir. Necip Fazıl bu yaşananların tanığını şöyle ifade etmektedir: “*Bu vak'a, bana, 1944 yılında, Eğridir'de askerliğimi yaparken, remî şahıslar*

²¹⁴ Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.566.

²¹⁵ **Sabah**, 13 Ağustos 2012, Sayı: 9431.

²¹⁶ **Yeni Şafak**, 15 Kasım 2009, Sayı: 5369.

²¹⁷ Necip Fazıl Kısakürek, **Son Devrin Din Mazlumları**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1996, s.167.

huzurunda, yanan adama karşı sigarasını zevkle içtiğini söyleyen âmirden bizzat dinleyenlerce anlatılmıştır."²¹⁸

Bir başka vaka olarak Mazgirt'in Tersemek nahiyesinde tehlikeden korunması için 1 ile 10 yaşları arasında 20 kadar çocuk bir dereye saklanmıştı. Durumun haber alınmasıyla birlikte öldürülmeleri için emir verilmiş fakat yerine getirilmemiştir. Daha sonra Necip Fazıl'ın ifadeleriyle "*Nihayet en kara yüzlü çingeneden daha karanlık suratlı bir adam bulunuyor ve bir dere içinde titreşe titreşe bekleyen 20 mâsumun işi bitiriliyor. Murat suyunun kandan kıpkırmızı aktığını görenler olmuştur.*"²¹⁹ denilmektedir.

²¹⁸ Kısakürek, **Son Devrin Din Mazlumlari**, s.168.

²¹⁹ Kısakürek, **Son Devrin Din Mazlumlari**, s.170.

III. BÖLÜM

A. BÖLGEDE ALINAN ÖNLEMLER VE GENEL DURUM

1. Siyasi ve Sosyo-Kültürel Önlemler

a. İsyana Öncesi Alınan Önlemler

İsyana öncesinde birçok raporlar hazırlanmış ve alınması gereken önlemler özellikle üst düzey bürokrasi tarafından tespit edilmiştir. Bölgede görevli komutanların görüşleri dikkate alınmıştır. Basında önde gelen gazeteciler fikir beyanlarında bulunmuş ve çözümün neleri kapsaması gerektiği hakkında yazılar kaleme almıştır. Çözümün için Türk kültürüne bağlılığın sağlanması halinde gerçekleştirilebileceği ifade edilmiştir.

Jandarmanın Umum Kumandanlığı raporunda yer alan, Tunceli'nin durumunu düzeltmek için alınması gereken idari tedbirler kapsamında 5 husus öne çıkıyordu:

1. Tuncelili memurları görevden uzaklaştırmak.
2. Tunceli'yi iyi tetkik etmek ve silah, nüfus, erzak ve hayvan sayısını tespit etmek. Ayrıca aşiretlerin birbirleriyle münasebetlerinden haberdar olmak ve bunun için güvenilir muhbirler temin etmek.
3. Aşiretler arası bağları gevşetecek önlemler almak.
4. Tunceli isyanına karışmış olan aşiretlerin reislerini, batıya naklettikten sonra bunlara verilecek arazinin tespit edilmesi.
5. İdari tedbirlerin yakından takibi için Birinci Umumi Müfettişlik'in Elazığ'da bulunmalıdır.²²⁰

Tunceli'nin ıslahı için alınan en önemli tedbir ise batı vilayetlerine gerçekleştirilmiş nakillerdir. Bu nakillerin hukuksal dayanağı 2510 sayılı iskan kanunudur. Kanun 14 Haziran 1934 tarihinde kabul edilmiş ve 21 Haziran 1934'te yürürlüğe girmiştir.²²¹

Kanunun birinci maddesinde “*Türkiyede Türk kültürüne bağlılık dolayısıyla nüfus oturuş ve yayılışının, bu kanuna uygun olarak, İcra Vekillerince yapılacak bir programa göre, düzeltilmesi Dahiliye Vekilliğine verilmiştir*” ifadesi yer almış, fakat ikinci maddesinde

²²⁰ Jandarmanın Umum Kumandanlığı Raporu, Dersim (1932), s.264.

²²¹ Resmi Gazete, 21 Haziran 1934, Sayı: 2733. (Ek-2)

yapılacak düzenlemenin onaylanmasını ise İcra Vekilleri Heyeti tarafından yapılacağı belirtilmiştir.

Kanunda göre; belirlenen mıntakalar şöyledir: “1 numaralı mıntakalar: Türk kültürlü nüfusunun tekasüfü istenilen yerlerdir. 2 numaralı mıntakalar: Türk kültürüne temsili istenilen nüfusun nakil ve iskânına ayrılan yerlerdir. 3 numaralı mıntakalar: Yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzibat sebepleriyle boşaltılması istenilen ve iskân ve ikamet yasak edilen yerlerdir.”

Kanunu ikinci faslı “içerde, nakiller, kültür ve idare tedbirleri” başlığında altında ele alınmış ve aşiretlerle ilgili şu ifadeler yer almıştır: “Bu Kanunun neşrinden önce aşiretlere reislik, beylik, ağalık, şeyhlik yapmış olanları ve yapmak isteyenleri ve sınırlar boyunda oturmasında emniyet ve asayiş bakımından mahzur bulunanları, aileleriyle birlikte, münasip yerlere naklettirip yerleştirmeye İcra Vekilleri Heyeti kararile, Dahiliye Vekili salahiyyetlidir.” denilmek suretiyle nakiller için gerekçeler de ifade edilmiştir.

Ayrıca kültürel olarak “Türk tebaasından olupta Türk kültürüne bağlı bulunmayan aşiretler fertlerinin dağınık olarak 2 numaralı mıntakalara” göre nakilleri yapılacağı belirtilmiştir. Kanunun ikinci faslı Tunceli’den batı vilayetlerine yapılan nakillere dayanak oluşturmuştur. Bu faslın yine 11. maddesinde “Türk kültürüne bağlı olmıyanlar veya Türk kültürüne bağlı olupta Türkçeden başka dil konuşanlar hakkında harsî, askerî, siyasî, içtimâî ve inzibatî sebeplerle, İcra Vekilleri Heyeti kararile, Dahiliye Vekili lüzumlu görülen tedbirleri almağa mecburdur. Toptan olmamak şartile başka yerlere nakil ve vatandaşlıktan iskat etmek de bu tedbirler içindedir” ifadeleri kullanılmıştır.²²²

Dönemin Kurun Gazetesi’nde “Dersim meselesi nedir?” başlıklı yazıda bölge halkının kökenine ve diline dair bakış resmi ideolojiyi yansıtıyordu: “Tunceli ahalisinden bir takımının Kürd olduğuna dair ortada bir söz vardır. Bu söz yanlıştır. Tuncelide Kürd yoktur. Bu ahalinin aslı vaktile Horasandan gelmiş olan Türk kabileleridir. Buradaki kabilelerin isimlerine dikkat edilirse hepsinin Türk olduğu derhal anlaşılır, hatta kabile isimleri gibi eşhas isimleri de Türkçedir. Ahalinin tarikatta okudukları nefesler, ilahiler kamilen Türkçedir. Yalnız Selçukiler devrinde devletin resmi dini Farsi olduğu için bunların arasına Farsça karışmış ve Türkçe ile birleşerek bozuk bir dil hasıl olmuştur ki buna Kürdçe denilmektedir. Hakikatte bu dil dağ Türkçesidir. Kürd ve Kürdçe yoktur.”²²³ Dönemin diğer gazeteleri ve hazırlanan raporlar Kürt ve Kürtçeye yaklaşımı bu ifadelerden pek farklı değildir.

²²² Resmi Gazete, 21 Haziran 1934, Sayı: 2733.

²²³ Kurun, 20 Haziran 1937, Sayı: 6982.

b. İsyân Sonrası Alınan Önlemler

İsmet İnönü, TBMM’de yaptığı konuşmada Tunceli’de bir yandan isyan bastırılırken diğer yandan ıslahatların yapıldığını ve yapılmasına devam edileceğini bildiriyordu. İnönü; “*Orada jandarma ve Hükûmet kuvveti tamamen teessüs etmiştir. Tunceli’nde ıslahat programı olarak düşündüğümüz tedbirler fasıla görmeksizin devam etmektedir. Yol yapıyoruz, mektep yapıyoruz, karakol yapıyoruz. Bir iki ay müddetle bu işlere fasıla gelmiş olan yerlerde bu işlere tekrar başladık.*”²²⁴ ifadelerini kullanıyordu. İslahatların, alt yapı, kültürel ve güvenlik temelinde gerçekleşeceği ifade edilmişti.

Dördüncü Umumi Müfettiş Abdullah Alpdoğan, Dahiliye Vekaletine gönderdiği raporda, bayındırlık işleri kapsamında Hükümet konağı, Pülümür kışlası, Mameki kışlası ve Sin kışlarının inşaatları hakkında ayrıntılar verilmektedir. Bir kısmının inşaatına yeni başlandığı bir kısmının ise bitmek üzere olduğuna değinerek, Mameki ile Seyithan arası yapılan yolun da açıldığını bildiriyordu.²²⁵

Dördüncü Umumi Müfettişlik bölgesinde inşaat harcamaları için 1936 yılında 200.000 lira, 1937’de 600.000 lira, 1938’de ise 200.000 lira harcanacağı öngörülmüştür.²²⁶ Abdullah Alpdoğan`nin 30 Temmuz 1937 tarihli Dahiliye Vekaletine gönderdiği raporda, inşaatlar için bu tarihe kadar 3.082.085 lira tahsisat ayrılmıştı. 1.560.000 lira değerindeki işlerin ihale işlemi tamamlanmıştı. Üç köprünün keşfi bitirilmiş ve altı köprünün keşfi tamamlanacaktı. Kışla karakol inşaatları ise devam ediyordu.²²⁷

Tenkil ve Tedip sonrası yasaklanan bölgelerden siviller tamamen çıkartıldı. Aşiret reislerinden kimse bırakılmadı ve hepsinin batıya nakilleri yapıldı. İsyân öncesi hazırlanan raporların öngördüğü şekilde eğitime önem verildi. Okullaşma oranları artış gösterdi ve birçok yatılı okul açıldı.²²⁸ İsyancıları tenkil etmekle problemin nihayete ermeyeceği; yol, okul, bayındırlık işlerine ağırlık verilmesi gerektiği ve yaşam şartlarının iyileştirilmesi ilk yapılması gerekenler olarak düşünülüyordu.²²⁹

Tunceli’de yol, köprü, karakol, askeri kışla gibi birçok bayındırlık işlerine ağırlık verildi. Türklük propagandasına hız verildi. İsyân öncesi askere gitmeyi ve vergi vermeyi

²²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 14.6.1937, Devre:5, Cilt: 19, İçtima: 2, s.315.

²²⁵ B. C. A 030.10.72.470.4.

²²⁶ Cemil Koçak, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s.241.

²²⁷ Koçak, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)**, 246-247.

²²⁸ Uğur Mumcu, **Kürt Dosyası**, UM-AG Vakfı Yayınları, Ankara 2007, s.99.

²²⁹ **Ulus**, 21 Haziran 1937, Sayı: 5710.

reddeden halk, otoritenin tesisleriyle mükellef olduğu askerlik ve vergi konusunda kanunlara uymaya başladı.²³⁰

Tunceli Harekatı sadece tenkil ve tediple sınırlı kalmamıştır. İslah amaçlanmış ve bu zamanla asimilasyonu da beraberinde getirmiştir. İslah amaçlı yatılı okullara alınan kimsesiz erkek çocuklarına Kemal ve Celal isimleri verilmiştir. İsimler Mustafa Kemal Atatürk'e ve Celal Bayar'a atfedilmekteydi. Yine ıslah çerçevesinde okullaşma oranı artırılmış ve Tunceli 1970'li yıllara gelindiğinde Türkiye'nin en çok okur-yazar nüfusuna sahip olmuştur.²³¹

Basım tarihi tam belli olmayan 1930'lu yıllarda kaleme alınmış ve İzzeddin Çalışlar tarafından hazırlanmış "Dersim Raporu" künyesiyle yayınlanan kitapta, Tunceli'de ıslah için yapılması gereken bir dizi önlemler sıralanmıştır: "*Dersim'de gerek Devlet yolları, gerekse vilayet yolları yapılmasına muntazam bir program dahilinde başlamak mutlak suretle lazımdır. Yollar Dersim'in iktisadi inkişafına hizmet edeceği gibi askeri nakliyatı teshil edecektir.*" Burada ifade edildiği gibi ıslahın devamlı olması ve kontrol altında tutulması gözetilmiştir.

Okullaşmanın önemine dikkat edilmiş ve özellikle Kürtçülük propagandasının önüne geçilmesi gereken bir mecra olarak değerlendirilmiştir. "*Dersim'de açılacak mekteplerle istikbalin Dersimlilerini bugünkülerden daha medeni, yumuşak hale getirmek ve Türklük ile yaklaştırmak ve kendilerinin aslen Türk olduklarını öğretmek lazımdır. Mektepler vasıtasıyla Türk lisanı Dersim'de temin edilmelidir. Buralara mefkureli muallimler tayin etmek lazımdır.*"

Aynı raporda sağlık problemlerine de değinilmiştir. İlçelerde gerekli sağlık kurumlarının teşkil edilmesine öncelik verilmesi istenmiştir. "*Halkın hükümete merbutiyet hislerini tesis etmek için her kazada halkın sıhhatiyle alakadar müesseseler vücuda getirmek pek faydalı görünmektedir. Dispanserler açmak, meccanen ilaç vermek gibi tedbirler, Dersimli'nin itimat ve muhabbetini kazanmak için çok emin bir yoldur.*" Bu tedbirlerin aynı zamanda halk ile hükümet arası bir bağ oluşturması ümit ediliyordu.

Ayrıca tarım konusunda yapılması gerekenler de şöyle ifade edilmiştir: "*Dersimliye sadece toprak vermek maksadı edemez. Çift hayvanı, ziraat aleti ve tohumluk gibi ihtiyaçlarını da temin etmek lâzımdır. Bunun için müsait şartlarla para bulabilmeli ve lâzım olan vasıtalar verilmelidir.*" denilerek tarımsal olarak gelişebilmesi için şartlar ifade

²³⁰ Akyürekli, **Dersim Sorunu (1937-1938)**, s.122-123.

²³¹ Akyürekli, **Dersim Kürt Tedibi (1937-1938)**, s.160.

edilmiştir. “Dersimlinin artık eski hayata dönmesine meydan bırakmamak için ticaret, ziraat ve maarif yollarile temdin ve terfih işlerine devam edilmelidir.”²³²

2. Tunceli’den Batı Vilayetlerine Nakiller

a. Tenkil ve Tedip Öncesi Nakiller

1932 yılında “Gizli ve zata mahsustur. Kayıt altında yüz tane bastırılmıştır” notu ile basımı gerçekleşen, “Dersim Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu (1932)”, künyeli kitapta nakillerle ilgili ayrıntılı bilgiler şu şekildedir:

<u>Aşiret Adı</u>	<u>Aile Sayısı</u>	<u>Nakil Yeri</u>
Laçin Aşireti	6 Aile	Kırklareli
Aşağı Karaballı Aşireti	18 Aile	Lüleburgaz
Yukarı Karaballı Aşireti	2 Aile	Kırklareli
Ferhat Uşağı	14 Aile	Manisa
Gilabi Aşireti	4 Aile	Tekirdağ
Kolik Aşireti	2 Aile	Tekirdağ
Koçkiri Aşireti	8 Aile	Tekirdağ
Kırganlı Aşireti	2 Aile	Tekirdağ
Aşağı Abbas Uşağı	13 Aile	Bergama
Bozukanlı Keçel Uşağı	4 Aile	Hayrabolu
Birmanlı Aşireti	1 Aile	Akhisar
Bal Uşağı	6 Aile	Akhisar
Aşuranlı Aşireti	1 Aile	Akhisar
Yukarı Abbas Uşağı	6 Aile	Akhisar
Hamanlı Aşireti	1 Aile	Akhisar
Perihan Aşireti	3 Aile	Bandırma
Beyit Uşağı	9 Aile	Salihli
Aslanlı Uşağı	4 Aile	Salihli
Topuz Aşireti	2 Aile	Keşan
Koç Uşağı	10 Aile	Balya
Maksut Uşağı	9 Aile	Turgutlu

²³² Çalışlar, **Dersim Raporu**, s.262-274.

Resik Uşığı	3 Aile	Babaeski
Şam Uşığı	7 Aile	Babaeski
Karsanlı Aşireti	8 Aile	Uzunköprülü
Selamlı Aşireti	9 Aile	Bayındır
Botanlı Aşireti	7 Aile	Uzunköprü
Zerkanlı Aşireti	1 Aile	Babaeski
Çarikli Aşireti	2 Aile	Çorlu
Yusufhanlı Aşireti	6 Aile	Keşan
İzoli Aşireti	2 Aile	Keşan
Cafer Sinalı Aşireti	2 Aile	Keşan
Beyhanlı Aşireti	1 Aile	Keşan
Kısmorlu Aşireti	1 Aile	Çorlu
Sür Uşığı	9 Aile	Çorlu
Haydaranlı Aşireti	9 Aile	Susurluk
Modanlı Aşireti	7 Aile	Keşan
Sökeli Aşireti	1 Aile	Kula
Horik Aşireti	13 Aile	Malkara
Demenanlı Aşireti	4 Aile	Bandırma
Zerkanik Aşireti	1 Aile	Malkara
Pilvenk Aşireti	4 Aile	Malkara
Beritanlı Aşireti	3 Aile	Kula
Şeyhan Aşireti	2 Aile	Kula
Kodan Aşireti	2 Aile	Alaşehir
Balabanlı Aşireti	3 Aile	Çorlu
Derviş Cemal Evladı	1 Aile	Alaşehir
Ali Abbas Evladı	2 Aile	Alaşehir
Şadilli Aşireti	8 Aile	Bandırma
Kaz Aşireti	1 Aile	Kırklareli
Garanson Aşireti	1 Aile	Ödemiş
Garabaş Aşireti	1 Aile	Ödemiş
Sultan Munzur Aşireti	2 Aile	Ödemiş
Baba Mansur Aşireti	2 Aile	Ödemiş
Avucan Aşireti	2 Aile	Ödemiş
Kureyşanlı Aşireti	19 Aile	Saray

Şükranlı Aşireti	1 Aile	Uzunköprülü
Şeyh Mehmet Dede Evladı	1 Aile	Alaşehir
Pir Sultan Evladı	2 Aile	Alaşehir
Şebelanlı Aşireti	3 Aile	Alaşehir
Cıbranlı Aşireti	1 Aile	Kırklareli
Abdalanlı Aşireti	2 Aile	Balya
Arılı Aşireti	17 Aile	Balıkesir
Alanlı Aşireti	2 Aile	Susurluk
Hıranlı Aşireti	8 Aile	Pınarhisar
Bütikanlı Aşireti	2 Aile	Kula
Çambeyli Aşireti	1 Aile	Uzunköprülü
Alkanlı Aşireti	2 Aile	Pınarhisar
Badilli Aşireti	2 Aile	Pınarhisar
Biles Aşireti	1 Aile	Pınarhisar
Kubatlı Aşireti	1 Aile	Vize
Hasenanlı Aşireti	1 Aile	Vize
Mala aşireti	1 Aile	Vize
Yelci Aşireti	1 Aile	Vize
Şertik Aşireti	1 Aile	Akhisar
Kumsur Aşireti	1 Aile	Vize
Puğ- Puhar Aşireti	1 Aile	Vize
Az Aşireti	1 Aile	Akhisar
Atmalı Aşireti	1 Aile	Akhisar
Hitsor Aşireti	1 Aile	Vize
Eşref Aşireti	1 Aile	Vize
Harun Aşireti	1 Aile	Vize
Sinamilli Aşireti	1 Aile	Malkara
Mahlas-al Hasan Aşireti	1 Aile	Malkara
Bulyan Aşireti	1 Aile	Malkara ²³³

Bu nakiller için belirlenen masraflar ise şöyledir. Hanköy'den Ferhat istasyonuna tren kişi başı 127 kuruş, toplam 4.437 lira. Ferhat istasyonundan Mersin'e tren kişi başı 966 kuruş,

²³³ Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu, Dersim (1932), s.265-279.

toplam 33.520 lira. Mersin'den Çanakkale, Gelibolu, Şarköy, Tekirdağ vapur kişi başı 12 lira, toplam 41.640 lira. Mersin'den bindirme ve diğer iskelelerde indirme masrafı 34 kuruş, toplam 1.180 lira. Nakili yapılacakların Hanköy istasyonuna getirilmesi için kişi başı 5 lira, toplam 17.350 lira. Ulaşılan iskelelerden nakil yerlerine kişi başı masraf 5 lira, toplam 17.350 lira. Hareket yerlerinden nakil yerlerine kadar 15 günlük iâşe masrafı günlük kişi başı 20 kuruş, toplamda 10.410 lira olarak hesaplanmıştır. Toplamda 125.887 liradır²³⁴

Tunceli'den nakillerle ilgili, Başbakanlık Cumhuriyet arşivinde bulunan ilk kararname 16 Temmuz 1933 tarihlidir. Belgede “*Erzincan'ın Dersim hududundaki Mercan boğazında yakalanan ve Kürt çetelerinin gözcüleri olduğu anlaşılan 318 doğumlu Mustafa oğlu Mehmet, 319 doğumlu Ali oğlu Ali, 308 doğumlu Mehmet, 312 doğumlu Süleyman ve 45 yaşlarında Cemil namındaki beş kişinin 885 numaralı İskan Kanunu'nun 3 üncü maddesine göre Garp vilayetlerine sevk ve iskânları*”²³⁵ uygun bulunmuştur. Muhtelif nakiller olup isyan öncesinde asayiş gerekçeli nakillerdir.

b. Tenkil ve Tedip Sonrası Nakiller

Tenkil ve Tedip hareketi 1937 Mart'ında başlayıp, 1938 Kasım'da sona ermiş ve batıya nakiller Elazığ üzerinden yapılmıştır.²³⁶ Cumhuriyet döneminde, 1925-1935 yılları arasında toplam 11 adet iskan kanunu çıkarılmıştır. 1925'te çıkarılan ilk iskan kanununda daha sonraki 1926, 1927, 1929, 1933 yıllarında değişiklikler ve eklemeler söz konusudur. Tunceli için iskan kanunu çıkarma tartışmaları 1932 yılında tekrar meclis gündemine gelmiş²³⁷ ve 2510 sayılı iskan kanunu 21 Haziran 1934'te resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.²³⁸

Nakillerde yer altı kaynakları, endüstri bölgeleri ve tarım arazileri göz önüne alınarak yapılmıştır. “...Maden ve endüstri merkezlerinin amele ihtiyacını karşılamak üzere (...)Tunceli halkından bin beşyüz kişiden üçyüz kişinin Zonguldakta iskân edilmeleri ve geri kalan bin ikiyüz kişinin İzmit, Keçiburlu, Karabük, Fethiye ve Divriki maden ve endüstri merkezlerinde yerleştirilmeleri”²³⁹ şeklindedir. Nakil yapılacak yerlerde işgücü ihtiyacı ve istihdam dikkate alınmıştır.

²³⁴ Çalışlar, **Dersim Raporu**, s.294.

²³⁵ B. C. A 030.18.01.02.38.51.2.

²³⁶ Akyürekli, **Dersim Sorunu (1937-1938)**, s.122.

²³⁷ Solgun, **Dersim... Dersim...**, s.145.

²³⁸ **Resmi Gazete**, 21 Haziran 1934 Sayı:2733.

²³⁹ B. C. A 030.10.01.02.84.73.8.

Tunceli'den toplu nakillerin yapılacağına ilişkin ilk sinyali, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1937 Kasım ayında Elazığ'a yaptığı gezide verilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk 17 Kasım 1937 tarihinde Elazığ İstasyonu'nda yapılması gerekenleri bildirmiştir. Dahiliye vekaletinin 27 Kasım 1937 tarihinde, Başvekalete gönderdiği “*Reisicumhur Atatürk'ün Elazığ istasyonunda not ettirdikleri*” başlıklı yazıda alınacak tedbirler ifade edilmiştir. Belgeye göre:

“1- Arazi, su, hava bakımından barınulması güç olan bölgeler halkının daha eyi şeraiti haiz yerlere nakli teemmül edilmeli ve mali külfet tahmin edilerek tesbit edilmelidir.

2-Pertek arazisi eyidir. Tedavi keyfiyeti nazarı itibare alınmalı.

3- Büyük, kesif köyler yapılmalı ve kültürü temin edilmelidir.

4- Maden amelesi olarak kaç âile naklolunabilir.

5- Münferit dağköylerini toplayu[ı]p ovalara teksif edilmeli. (Dahili kolonizasyon)

6- Girlayik'te pancar mıntakası tesis ederek dağlıları ovaya indirmek lazımdır. (Tetkik) ”²⁴⁰

Dahiliye Vekaleti'nden gelen yazı üzerine, Başvekalet, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti'ne durumu bildirmiştir. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti de, Dördüncü Umumi Müfettiş Hüseyin Abdullah Alpdoğan'a gönderdiği yazıda, Tunceli'de kullanışlı merkez yerlerin tespitini, nakile tabi tutulacakların soy ve dillerine göre ayrılmasını, buldukları köylerin haritasını istemiştir. Yazıda ayrıca naklin tarihi sonra bildirileceği ve nakle tabi olanların sahip oldukları hayvanların bildirilmesini talep etmiştir. İlk etapta Zonguldak için maden ocakları, Erzincan için tarım ve Endüstri bölgeleri de daha sonra belirleneceği bildirmiştir.²⁴¹

Tenkil hareketi Seyit Rıza ve arkadaşlarının idam edilmesiyle sona ermişti. Tenkil hareketi ve akabinde batı vilayetlerine toplu bir nakil söz konusu değildir. Tedip hareketi esnasında ve sonunda organize nakiller gerçekleşmiştir.

Başvekaletin, 27 Temmuz 1938 tarihli, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti'ne gönderdiği yazıda, hareketin ve teslim olanların yoğunlaşmasıyla nakil olunacakların sayısını 2.000'den 7.000'e çıkarıldığını ve listenin de Dördüncü Umumi Müfettişliği tarafından hazırlanacağını bildirmiştir. Nu nakiller için endüstri merkezleri de listede belirlenmiştir. Demir-Çelik fabrikası için Karabük, kömür madeni için Zonguldak, krom madeni için Fethiye, demir madeni için Divriği, kükürt madeni için Keçiözü, kağıt fabrikası için İzmit belirlenmiştir. Listede bu bölgelere nakillerin toplam 1.500 kişiyi kapsadığı anlaşılmaktadır.

²⁴⁰ B. C. A 030.10.110.738.8.

²⁴¹ B. C. A 030.10.110.738.8.

Maliye Vekaleti nakiller için 270.000 liranın gerektiğini ve gerekirse sayıya göre miktarın artabileceğini belirtmiştir.²⁴²

Harekat devam ederken bir yandan da nakiller gerçekleşiyordu. Tarama faaliyetleri neticesinde ele geçirilenler ve bir yandan da teslim olanlar vardı. Tarama faaliyetlerinde ele geçirilenler ve teslim olanların sayısı 1938 yılının sonuna doğru artmıştır. Bundan dolayı kararnamelerde nakil olacaklar ortalama bir rakamla belirtilmiştir. 2/9409 sayılı 6 Ağustos 1938 tarihli kararnamede “2000 kişiye ilaveten bu seferki tarama hareketinde ve taramadan sonra elde edilecek yasak bölge sahası halkından 3-5 bin kişinin daha garp illerine nakil ve Dahiliye ve Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekilliklerince müştereken tesbit edilecek”²⁴³ şeklindedir. Kararnamede nakil yapılacak iller de belirtilmiştir. Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Çanakkale, Bilecik, Bursa, Balıkesir, Kütahya, Eskişehir, Denizli, Aydın, Isparta, Burdur ve Muğla listede yer alanlardır.

Nakil için üçüncü kararname ikinci kararnamenin ekidir. Bu kararnamede 12.000 kişiden, 11.683 kişinin nakilleri gerçekleştiği bildirilmektedir. Ayrıca teslim olanlardan oluşan 514 kişilik bir kafiye vardı. Bu miktarın yanı sıra kış şartlarından dolayı teslim olması muhtemel 2.000 kişiden bahsedilmektedir. Bu belgede, teslim olması umulan 2.000 kişi hariç teslim olan 514 kişiyle birlikte toplamda 12.197 kişi nakledilmiştir.²⁴⁴

Ali Kaya ise 1938 sonrası bilançoyu farklı vermektedir. Nakillerde toplam 11.818 kişinin batı illerine gönderildiğini ifade etmektedir.²⁴⁵

Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti tarafından hazırlanan fakat üzerinde tarihe rastlanmayan belgede, 3100 kişinin gönderildiği il, çalışacağı alanlar ve nakledilen nüfus miktarı belirtilmektedir. Buna göre; İzmit’e kağıt, karton ve selüloz sanayi için 100 kişi, Keçiörlü’ya kükürt madeni için 50 kişi, Karabük’e demir-çelik sanayi için 500 kişi, Ergani’ye bakır ve krom madeni için 400 kişi, Zonguldak Ereğli’ye kömür madeni için 1500 kişi, Fethiye’ye krom madeni için 300 kişi, Muğla’ya demir madeni için 250 kişi olmak üzere toplam 3100 kişi söz konusu vilayetlere nakil edilecekti.²⁴⁶

²⁴² B. C. A 030.10.111.748.1.

²⁴³ B. C. A 030.10.01.02.84.73.8.

²⁴⁴ B. C. A 030.10.01.02.85.107.16.

²⁴⁵ Kaya, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, s.566.

²⁴⁶ B. C. A 030.10.111.748.1.

3. Tunceli'ye Geri Dönüş Yasası

1937 ve 1938 olayları sonrasında batıya nakledilenler, 1947 yılında çıkartılan 5098 sayılı kanuna ilave edilen geçici maddelerle Tunceli'ye geri dönmeye başlamıştır. Yasa Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'nin ortak girişimiyle çıkarıldı. İlk olarak Demokrat Parti 5098 sayılı kanun hakkında 5 Haziran 1947'de değişiklik yapılmasını istemiştir. Dönemin Başbakanı Recep Peker, teklif edilen değişiklikler hakkında beş gün sonra meclisi bilgilendirmiştir. Tasarılar üzerinde çalışmalar yapılmış ve 18 Haziran 1947'de Kazım Karabekir'in başkanlığındaki görüşmede kabul edildi. Kanun 24 Haziran 1947'de Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁴⁷

Başbakan Recep Peker 9 Haziran 1947'de TBMM'ye gönderdiği "İskân Kanununun bazı maddelerinin kaldırılmasına, değiştirilmesine ve bu kanuna yeniden bazı Madde ve fıkralar eklenmesine dair kanun tasarısı" başlıklı yazı şöyledir: "*Hükümet; kanunun vermiş olduğu bu salâhiyeti bugüne kadar kullanmamış olmakla beraber halen bu hükümlerin tamamen kaldırılması lüzumuna da kani bulunmaktadır. Bu maksatla, hazırlanmış olan ve sunulan tasarıda 2510 sayılı Kanunun nakillere mütedair olan hükümleri ilga edilmiş ve bazı maddeleri de değiştirilmiştir.*" Buna göre:

1—2510 sayılı Kanunun 2 nci maddesi Türkiye'yi mıntakalara taksim etmektedir. Bugün iskân bakımından memleketin mıntakalara ayrılmasına lüzum görülmediğinden bu itibarla da yeni tasarıda mıntakalara ait hükümler meriyetten kaldırılmıştır. Yalnız Bakanlar Kurulu kararıyle evvelce iskân ve ikametini yasak edildiği mahdut bir kısım yerlerin yine bu şekilde kalması ve buralarda ikametini ancak Bakanlar Kurulu kararıyle mümkün olacağı yeni tasarıda derpiş edilmiştir.

2— Memleket içinde herhangi bir vatandaşın bir yerden diğer bir yere kaldırılması mevzuu, bunların ancak sağlık şartlar, jeolojik olaylar ve âfetler yüzünden buldukları yerde barınma ve geçinme imkânlarının kalmaması hallerine hasredilmiş ve bu gibilerin hem kendi sağlıklarını korumak ve hem de geçimlerini temin etmek maksadiyle tasarının ikinci maddesi tedvin edilmiştir.

3—2510 sayılı Kanun hükümlerine tevfiikan evvelce Bakanlar Kurulu kararıyle memleketin muhtelif yerlerine nakledilmiş olup daha haklarındaki kararnamenin kaldırılması dolayısıyla serbest bir duruma girmiş olanların gerek geride bırakmış olduğu taşınmaz mallar üzerindeki tasarruf haklarını ve tasfiye şekillerini ve gerekse bu gibilere karşı iskân

²⁴⁷ Bilmez, Kayacan, Aslan, **Dersim '38'i Hatırlamak**, s.36.

bakımından takip edilecek hareket tarzı ve gidecekleri yerlere sevkleri hakkındaki hükümler, ilgili Bakanlıklar ile müştereken hazırlanmak suretiyle tasarıya geçici bir madde halinde konulmuştur.”²⁴⁸

18 Haziran 1947 tarihinde kabul edilen ve 24 Haziran 1947’de Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiş olan geri dönüş yasası 5098 sayılı kanuna ilave edilen maddeler şöyledir:

“Ağrı, Sason, Tunceli ve Zeylân yasak bölgelerine Bakanlar Kurulu Kararı olmadıkça hiçbir kimsenin girmesine, iskân ve ikametine izin verilemez.

Geçici Madde 1-Bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce Bakanlar Kurulu kararıyla nakledilmiş olanların mürettep yerlerinde oturma mecburiyetiyle haklarındaki bütün kayıtlar kaldırılmıştır.

Geçici Madde 2-2510 sayılı kanunun hükümlerine göre nakledilmiş olup ta gerek haklarındaki kararnamelerin kaldırılması ve gerekse bu kanunun yürürlüğe girmesiyle serbest kalacak olanlar hakkında aşağıdaki esaslar dâhilinde muamele yapılır.”²⁴⁹

İki geçici madde sonrasında geri döneceklerin mülkiyet hakkıyla ilgili 8 maddelik düzenleme yapılmıştır. “5098 Sayılı İskan Kanununun Bazı Maddelerinin Kaldırılmasına, Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Yeniden Bazı Madde ve Fıkralar İlavesine Dair Kanun”un birinci maddesi: “Yasak bölge olarak tesbit edilmiş yerler halkından olup ta bu kanunun neşrinden itibaren bir yıl içinde iskânı isteyenlerden muhtaç olanlar eski illerinde veya bu illere civar illerde yerleştirilebilir.” şeklindedir. Yasak bölge bu kanunla henüz iskana açılmamış ve bölgeye yerleşim ise ancak 1950 yılında yapılan düzenlemeyle

İkinci maddesi “2510 sayılı kanunun 27 inci maddesi mucibince geride bıraktığı gayrimenkuller karşılığında istihkak mazbatasını verilmek suretiyle malları Devlete intikal etmiş ve aynı kanunun 28 İnci maddesi gereğince mürettep yerlerinde ellerindeki mazbatalara mukabil hiç mal almamış olanlara mazbata muhteviyatı olan malları tamamen geri verilir. Buna imkân bulunmadığı hallerde mazbata muhteviyatı dört misli üzerinden Hazinece nakden ödenir.”²⁵⁰şeklindedir. Geri döneceklerin mülkiyetle ilgili karşılaşacağı problemlerin hazine tarafından çözüleceği de ifade edilmiştir. Ayrıca bu müddet 1949 yılının sonuna kadar olup, bundan sonrası için bir talep karşılanmayacağı beyan edilmiştir.

Üçüncü maddede “2510 sayılı kanunun 27 nci maddesi gereğince kendileri tarafından veya Hükümetçe tasfiye edilmeyen mallar üzerinde bu gibiler her türlü tasarrufta serbesttirler.

²⁴⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, 18.6.1947, Dönem: 8, Cilt: 6, Toplantı: 1, Birleşim: 75.

²⁴⁹ Resmi Gazete, 24 Haziran 1947 Sayı: 6640. (Ek-3)

²⁵⁰ Resmi Gazete, 24 Haziran 1947 Sayı: 6640.

Hükümetçe tasfiye olunmuş ve satış bedelleri sahiplerine ödenmiş veya ödenmek üzere emanete alınmış gayrimenkuller hakkında hiçbir iddia dinlenmez.” denilmek suretiyle, 2510 sayılı iskan kanununun 27. maddesinde geçen *“Hükümetçe naklettirilenler veya istekleriyle göç edenler bir yıl içinde eski yerlerindeki menkul ve gayrimenkul mallarını tasfiye etmeğe mecburdurlar. Bu müddet içinde tasfiye etmeyenlerin menkul ve gayrimenkul malları Devletçe tasfiye olunur.”* hüküm uygulanmıştır.

Dördüncü madde ise; iadesi yapılan gayrimenkullerden doğacak vergi borçlarının tahsil edilmeyeceği, fakat ödemiş olanlar varsa iadesinin yapılmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca beşinci maddede, yine gayrimenkullerin iadesi ele alınmış ve hazineye geçen gayrimenkullerin sahiplerine iadesinde harç ve resim aranmayacağı belirtilmiştir.

Altıncı maddede, geri dönmek isteyenler *“muhtaç olup olmadıklarına bakılmaksızın, gidecekleri yerlere kadar bir defaya mahsus olmak üzere bu kanuna göre parasız sevk olunurlar.”* denilmek suretiyle yol masrafları karşılanmıştır.

Yedinci madde *“Serbest kalıp ta yukardaki fıkralara göre iskân isteğinde bulunmayanlar mürettep yerlerini terk ettikleri takdirde bunlara evvelce verilmiş gayrimenkuller hakkında 2510 sayılı kanununun 30 uncu maddesi hükmü uygulanmaz.”* şeklindedir. 2510 sayılı iskan kanununun 30. maddesinde yer alan iskan yoluyla kendilerine verilen gayrimenkullerin satılması, devredilmesi, haczedilmesi yasaktır.

Son madde ise *“Mukabilinde mal alınıp ta mahsubu yapılmayan mazbataların mahsupsuz kalan bakiyelerinin mahsupları, bütçeye irat ve masraf kaydı suretiyle yapılır.”* şeklindedir.²⁵¹

²⁵¹ **Resmi Gazete**, 24 Haziran 1947 Sayı: 6640.

Sonuç

Tunceli İsyanı, sonuçları itibariyle bir devrin kapanışıdır. Feodalite, asayişsizlik, yoksulluk, Kürtçülük propagandası, idari yaptırımlar ve dış etken olarak İngiltere ve Fransa'nın bu propagandanın yayılmasında gösterdiği çaba göz önüne alındığında, Tenkil ve Tedip hareketi için gerekli zemin oluşmuştur. Okuma-Yazma oranının düşük olduğu, örf ve adetlerin feodaliteye sıkı sıkıya bağlı olduğu, devletle halk arasında işlerin Seyit, Şeyh, Ağa olmaksızın yürümediği ve bu feodalitenin halkı istediği gibi yönetebilmesi ciddi problemleri beraberinde getirmiştir.

Tunceli aşiretlerine baktığımızda Seyit hem aşiret reisidir hem de dini bir önderdir. Tunceli Aleviliği'nin kendine özgü kuralları ve bu kuralları icra eden mekanizmalar söz konusudur. Tunceli Aleviliği özellikle müeyyideler noktasında kendisine has işlerliği vardır. Fiziki yaptırımların hükmü olmadığı bu hukuksal mekanizmada Seyit en önde karar kılıcı ve üstelik kendisi dışında alınan kararları onaylayabilecek ya da iptal edebilecek temyiz makamıdır. Devletin hukuksal yaptırımı noktasında bu mekanizma boşa çıkacak ya da çok dar anlamda işlerlik kazanacaktır. Fakat her devlet, kurumsal yapısı gereği otoritesini, belirlediği kuralların uygulanabilirliği noktasında gerçekleştirebilecektir.

Bahsettiğimiz hukuksal yapının, otoriteyi hissedilir kılması için önemli hususlardan bazıları da askerlik ve vergidir. Bu konuda ise Tunceli, Osmanlı Devleti'nden bu yana sıkıntılı bir durumu arz etmektedir. Asker ve vergi konusu Osmanlı döneminde hep Mutasarrıflarla Feodalite arasında pazarlık konusu olmuş ve zorluklar yaşanmıştır. Cumhuriyet döneminde bunlar devam etmiştir. Tunceli'nin tamamı için söyleyemesek de askerlik ve vergi konusunda yaşanan sıkıntılar devam etmiştir. Yaşanan bu problemin temelinde yine feodalitenin olduğunu görmekteyiz. Özellikle toprak mülkiyetinin feodalitede olması, Devletin ise bu duruma henüz son vermemesiyle yaşananlar halka mahal olmuştur. Yasaların tamamıyla Tunceli'de işlerlik kazanıyor olması, toprağın bölüneceği ve mülkiyet anlayışının da ortaya çıkacağı bir durumla sonuçlanacaktır. En başta buna feodalite karşı çıkmaktadır.

Devlet ve halk arasında köprü vazifesini feodalite yürütmektedir. Bu aynı zamanda halkın iradesi dışında gerçekleşen bir durumdur. Dönemin okuma-yazama oranını ve halkın okuma-yazma konusundaki vaziyeti resmi dairelerde her zaman feodalitenin kurallarını uygulamasına da ortam hazırlamıştır. Özellikle tapu dairelerinde aşiret reisleri toprakları kendi üzerine yapmıştır. Feodalitenin bu denli kuvvetli olmasına bir etken de aşiret reisine olan bağlılığın aynı zamanda bölgenin gelenek görenekleriyle alakalıdır. Aynı zamanda dini

olarak seyitlik makamına atfedilen kutsiyetin de ciddi bir nüfuz sahibi olabilmeyi beraberinde getirmiştir. Bütün bunlar otoritenin halk üzerinde uygulanabilirliğini tehlikeye atmıştır.

Bunların yanı sıra Tunceli’de asayişsizlik ciddi ve baş ağrıtıcıdır. Çok eskilere dayanan asayiş konusunda yaşanan problemler, Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet tarafından raporlar halinde takip edilmiştir. Bu konuda kolluk kuvvetlerinin de çok çaba sarf ettiğini görmekteyiz. Sadece Tunceli içerisinde kalmayan bu asayiş sıkıntısı çevre vilayetlere de sıçramıştır. Özellikle Erzincan halkı asayişsizlik vakalarına maruz kalmıştır. Yağma, baskın, gasp tabirleriyle ifade edilen raporlarda genellikle küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar çalınmıştır. Raporlarla sabit yüzlerce vakanın kökeni Tunceli’ye uzanmaktadır.

Bahsettiğimiz asayişsizliğin kökeninde yoksulluğun olduğunu ifade eden raporlar da mevcuttur. Anadolu Umum Müfettişi Şakir Paşa’nın, Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey’in, Vali Ali Cemal Bardakçı’nın, Birinci Umumi Müfettişi İbrahim Tali’nin raporlarında dikkat çekilen nokta yoksulluk ve açlıktır. Raporların ortak özelliği tarım arazilerinin bölge halkına yeterli olmadığı ve fakirliğin kol gezdiği hakkında bilgi vermektedir. Asayişsizliğin temelinde yatan en önemli gerçekler açlıktır. Bunu temellendiren en önemli bulgumuz ise, Birinci Umumi Müfettişi İbrahim Tali’nin 1929 Tunceli gezisidir. Bu gezi sonrası hazırladığı raporunda 1929 yılında Tunceli’de kuraklık ve çekirge istilası olduğunu bundan dolayı halkın açlık çektiğinden bahsetmektedir. Asayişsizlikle ilgili Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinden baktığımız raporlar en çok 1929 yılına aittir. Asayişsizlikten kastımız özellikle hayvanların çalınmasıdır. Bu yıla ait koyun, öküz, at konusunda çokça gasp söz konusudur.

Tunceli coğrafyası yüksek dağlarla kaplı olup, akarsuların da bu dağlarda derin vadiler olduğu sarp bir coğrafyadır. Bu engebeli ve yükseltisi 3000 m varan dağlarda birçok mağara bulunmaktadır. Bu mağaralar ciddi bir barınmayı sağlayan mekanlardır. Özellikle isyana katılanların sığınak noktası olmuştur. Bütün bu arazi şartları bölgenin savunulmasını kolaylaştırmış ve askeri hareketin kısa sürede neticeye ulaşmasını engellemiştir. Dönemin teknik imkanları göz önüne alındığında, Cumhuriyet için otoritenin inşasını kolaylaştıran en önemli unsur demiryoludur. Tunceli ise demiryolundan mahrum bir yerdir. Kuzeyde Erzincan, güneyde ise Elazığ üzerinden demiryolu hattı kullanılmaktadır. Belgelere dikkat ettiğimizde müdahale öncesi ilk yapılanlar yol, köprü ve kışladır.

Harekatın 2 yıl sürmesi, tarama faaliyetlerinin bu 2 yıl zarfını da geçmesi, askeri zaafın ya da kuvvetli bir direnişin olmasıyla alakalı değildir. Tamamen coğrafi şartların zorluğu, kış aylarındaki kar nedeniyle askeri operasyonun yapılmaması, isyancıların düzenli bir ordu olarak ortaya çıkmaması, Türkiye Cumhuriyeti’nin problemi tamamen kökünden çözmek istemesiyle ilgili bir durumu arz eder.

Bölgedeki Kürtçülük propagandası ise dış güçlerin, Kürdistan Teali Cemiyeti'nin ve Hoybun Örgütü'nün propagandalarıyla bağlantılıdır. Fransa'nın Hatay meselesi öncesi verdiği destek ve İngiltere'nin Kürdistan Teali Cemiyeti'ne verdiği destek söz konusudur. Ayrıca İngiltere petrol bölgeleri konusunda güttüğü politika, bağımsız bir Kürdistan'ın kurulmasından yana tavır göstermiştir. Bunların yanı sıra Ermenilerin ve Kürtlerin ortak kader bilinci doğrultusunda oluşturulmaya çalışılan propagandalar söz konusudur. Özellikle Koçgiri isyanı sonrasında Tunceli'ye sığınan isyancıların elebaşları bölgede Kürtçülük propagandası yapmıştır.

Bölge halkının kökeni konusunda yanlı ve farklı görüşler sunan kaynaklar çoğunluktadır. Bu konu hakkında kesin sonuçlar söz konusu değildir. Tunceli halkının geldiği bölge ve etnik köken noktasında farklı görüşler olsa da bölgede Türk, Kürt ve Ermeni kökenli insanlar vardır. Etnik köken olarak çoğunluğun Kürt olduğu bilinmektedir. Ama ortak bir nokta vardır ki bölge Alevilik etrafında birleşmiştir. Diyebiliriz ki etnik kökenin yaşam hakkından daha önce Alevilik gelmektedir.

Dönemin bölge halkına bakış açısı ise çok farklıdır. Özellikle basın, bürokrasi ve bölge hakkında hazırlanan raporlarda görüyoruz ki etnik köken ve konuşulan dil hakkında görüşler dağ Türkleri oldukları ve Türkçelerinin bozulduğu doğrultusundadır. 16 Haziran 1934 tarihinde kabul edilen 21 Haziran 1934 tarihinde yürürlüğe giren 2510 sayılı İskan Kanunu "*Madde1—Türkiye'de Türk kültürüne bağlılık dolayısıyla nüfus oturuş ve yayılışının, bu kanuna uygun olarak, İcra Vekillerince yapılacak bir programa göre, düzeltilmesi Dahiliye Vekilliğine verilmiştir.*"²⁵² maddesiyle başlamaktadır. Nakilleri gerçekleştirenlerin Türk kültürünü benimsemesi öngörülmüştür.

Bölgede konuşulan dil Kürtçenin bir lehçesi olan Kurmanç ve çoğunluğun ortak görüşü odur ki Kürtçeden ayrı bir dil olan Zazacadır. Tunceli'nin inanç noktasında kendisine has bir Aleviliği söz konusudur. Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan nüfus ise daha ağırlıklı Sünni'dir. Yeni kurulan Cumhuriyetin amaçladığı Ulusal birlik için farklılık arz eden bir husus olarak görülmüştür. 2510 Sayılı İskan Kanunu'nun 12. maddesinde bu hususa dikkat çekilmiş ve bu doğrultuda önlem alınmıştır. "*Bu mıntakalarda soyca Türk olup dilini unutmuş veya ihmal etmiş bulunan köyler ve aşiretler efradı, ahalisi Türk kültürüne bağlı köyler ile nahiye, kaza ve vilâyet merkezleri civarına yerleştirilirler.*"

Tunceli 25 Aralık 1935 tarihinde kabul edilen, 2 Ocak 1936 yılında Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğü giren "*Tunçeli Vilâyetinin idaresi hakkında kanun*"²⁵³ ile 10 yıla yakın

²⁵² Resmi Gazete, 21 Haziran 1934, Sayı: 2733.

²⁵³ Resmi Gazete, 2 Ocak 1936, Sayı: 3195.

bu hükümler çerçevesinde idare edilmiştir. Bu kanunla daha önce TBMM'ye ait olan idam onama hakkı Tunceli valisi ve komutanına devredilmiştir. Olağanüstü yetkilerle donatılan Vali ve Komutan sıfatına haiz bir makam oluşturulmuştur. Mahkemelerin verdiği karar için temyiz kaldırılmıştır. Vali ve Komutan rütbesiyle atanacak kişi aynı zamanda Dördüncü Umumi Müfettiş olduğu belirtilmektedir.

Tunceli'nin ıslahı için bir dizi yaptırımlar uygulanmış ve raporlar hazırlanmıştır. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait raporlar bulunmaktadır. Genel anlamda raporlarda bölgenin coğrafi yapısı, ekonomik durumu, nüfusu, etnik kökeni, konuşulan dilleri, aşiretleri ihtiva eden hususlar yer almaktadır. Bu bahsettiğimiz çıkarımların neticesinde ise idari, iktisadi, kültürel ve askeri önlemler ifade edilmiştir. 1937-1938 olaylarına gelinen süreçte aslında hiç aceleci davranılmadığı, dönemin önde gelen simaları tarafından olayın tespit edilmesi ve bu minvalde uygulamaların gerçekleşmesi beklenmiştir.

Cumhuriyet kadroları tarafından yapılmak istenen noktalar; asayişsizliğin son bulması, otoritenin bölgede hissedilir olması, feodalitenin yok edilmesi, Türk kültürünün bölge halkı tarafından kabullenilmesi ve Kürtçülük propagandasının sona ermesi ile ulusal bir bütünlük arzu eden yeni Cumhuriyete bu bölgenin entegre edilebilmesidir. Ulusal bütünlüğün, Türk kültürü çerçevesinde inşa edilmesinin önündeki en önemli engel feodalite görülmüştür. Farklılık arz eden bölgenin dili ve mezhebi, 2510 sayılı İskan Kanunu ile batıya nakilleri gerçekleştirilerek çözümü hedeflenmiştir.

1937-1938 olayları öncesinde doğuda çıkan isyanlardan kısmi de olsa etkileşim söz konusudur. Koçgiri İsyanı, Şeyh Sait İsyanı, Koç Uşağı Tedibi, Pülümür hareketi ve feodalitenin devlete olan bakış açısının halka yansımaları, bölge halkında devlete karşı hassasiyet oluşturmuştur. Kürt Teali Cemiyeti'nin ve Hoybun örgütünün çalışmaları bu hassasiyeti körüklemiştir.

2 Ocak 1936 tarihinde Tunceli yeni bir idari yapıyla yönetilmeye başlanmıştır. Olağan üstü yetkiler verilerek Dördüncü Umumi Müfettişi olarak atanan Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Tunceli Valisi olarak komutan sıfatıyla tayin edilmiştir. Bu tarih itibarıyla önce askeri hareketin alt yapısı gerçekleşmiştir. Yol, köprü, kışla ve karakol inşasına öncelik verilmiştir. Bu hazırlık safhasından sonra askeri müdahale başlamıştır. Harekat silah toplama, isyana katılanları etkisiz hale getirme, teslim olanları batıya nakletme şeklinde gerçekleşmiştir.

Netice itibarıyla Tenkil ve Tedip sonrası 13.806 kişi ölmüş ve on binin üzerinde insan batı vilayetlerine nakledilmiştir. Yasak bölge tamamen sivillerden arındırılmıştır. Akabinde öngörülen ıslahatlar uygulanmaya konulmuştur. İskan kanunları ve bu doğrultuda uygulanan

nakiller yapılmıştır. Okullaşma oranı üzerinde durulmuş, özellikle Yatılı Bölge Okulları ile eğitim için çaba sarfedilmiştir.

Tunceli hareketi gerekçeleri olarak şekillenen fikirler, acaba bir isyan mı, asayiş sorunu mu yoksa bir ıslah mıdır soruları etrafında toplanmıştır. Çok sayıda aşiretin bulunduğu Tunceli’de isyana iştirak eden 6 aşiret vardır. İsyân genel olarak Tunceli’ye sirayet etmemiştir. Asayiş problemi ise çok eskilere dayanan ve sadece Tunceli’yi kapsamayan, civarındaki vilayetleri de rahatsız eden bir unsurdur. Özellikle 1920’li yıllarda artmış, çevre vilayetlerden şikâyet edilen bir durum halini almıştır. İslah mıdır sorusu ise Tunceli hakkında Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde hazırlanan raporlar çerçevesinde cevap aranabilir. Hazırlanan raporlar feodalitenin, asayişin ve ekonominin düzeltilmesiyle sağlanabilecek otoritenin tesisine yönelik fikir beyanlarıdır. Raporlar yüksek rütbeli bürokrasi tarafından hazırlanmış ve ıslahın gerekçeleri ve bu doğrultuda atılması gereken adımlardan ibarettir.

Asayiş ıslah edilmesi gereken bir husus olarak görüşmüş, fakat askeri hareketin hazırlıkları yapılırken isyana teşvik eden feodalite etrafında toplayabildiği aşiretlerle ayaklanmayı başlatmıştır.

Osmanlı Devletinin son dönemlerinde yaşanan sürekli savaşlar sonucunda zaafa uğrayan askeri güç bölgede hakimiyeti tam manasıyla sağlayamamıştır. Fakat Cumhuriyetle birlikte altyapı çalışmaları, askeri hareket ve tedbirler çerçevesinde batı vilayetlerine nakiller sayesinde bölgede hakimiyeti tesis etmiştir.

Tunceli’den Batı vilayetlerine nakilleri yapılanlar, 18 Haziran 1947 tarihinde TBMM’de kabul edilen 5098 sayılı iskan kanununda yapılan düzenleme ile Tunceli’ye dönüş yapmışlardır. Nakilleri gerçekleştirenlerin çoğu geri dönmüştür. Fakat yasak bölgelere iskan edilmesine müsaade edilmemiştir. Bu bölge dışında Tunceli’ye yerleşim sağlanmıştır.

Yasak bölgeye yerleşim ise Bakanlar Kurulu’nun 1 Temmuz 1950 tarihli izni ile gerçekleşmiştir. “*Ağrı, Sason, Tunceli ve Zeylan yasak bölgelerine vatandaşların serbestçe girmelerine, iskân ve ikametlerine izin verilmesi ve bu muntakalar içindeki araziden sahiplerine iadesi lâzım gelenlere taalluk eden bilcümle tertip ve tedbirlerin İçişleri Bakanlığınca alınması*”²⁵⁴ denilmek suretiyle yerleşime müsaade edilmiştir.

²⁵⁴ **Resmî Gazete**, 15 Temmuz 1950, Sayı: 7559.

Kaynaklar

1. Arşivler

TBMM Zabıt Ceridesi, 1.5.1336, Devre:1, Cilt:1, İçtima: 8.

TBMM Zabıt Ceridesi, 14.6.1937, Devre:5, Cilt: 19, İçtima: 2.

TBMM Zabıt Ceridesi, 29.6.1938, Devre: 5, Cilt: 26, İçtima: 3.

TBMM Zabıt Ceridesi, 18.6.1947, Dönem: 8, Cilt: 6, Toplantı: 1, Birleşim: 75.

B. C. A 030.01.0.0.40.238.6.

B. C. A 030.10.110.740.17.

B. C. A 030.10.110.740.16.

B. C. A 030. 10.112. 358. 20.

B. C. A 030. 10.127. 914. 27.

B. C. A 30.10.110.742.4.

B. C. A 30.10.264.781.19.

B. C. A 030.10.111.743.49.

B. C. A 030.10.111.744.3.

B. C. A 030.10.111.743.19.

B. C. A 030.10.111.745.16.

B. C. A 030.10.72.470.8.

B. C. A 030.10.111.747.32.

B. C. A 030.10.01.02.84.73.8.

B. C. A 030.10.111.748.1.

B. C. A 030.10.111.750.7.

B. C. A 030.10.111.751.1.

B. C. A 030.10.72.471.3.

B. C. A 030.10.111.751.30.

B. C. A 030.18.01.02.38.51.2.

B. C. A 030.10.110.738.8.

B. C. A 030.10.01.02.84.73.8.

B. C. A 030.10.01.02.85.107.16.

2. Resmi Yayınlar

Resmi Gazete, 21 Haziran 1934.

Resmi Gazete, 2 Ocak 1936.

Resmi Gazete, 2 Kasım 1938.

Resmi Gazete, 24 Haziran 1947.

Resmi Gazete, 15 Temmuz 1950.

3. Gazeteler ve Dergiler

Son Telgraf, 15 Haziran 1937.

Son Telgraf, 16 Haziran 1937.

Kurun, 20 Haziran 1937.

Ulus, 21 Haziran 1937.

Cumhuriyet, 16 Kasım 1937.

Cumhuriyet, 18 Kasım 1937.

Cumhuriyet, 18 Ekim 1992.

Radikal, 14 Kasım 2009.

Yeni Şafak, 15 Kasım 2009.

Sabah, 13 Ağustos 2012.

Derin Tarih, Mayıs 2013, S: 14.

4. Telif Eserler

Ali Kaya, **Dersim Tarihi**, Demos Yayınları, İstanbul 2010.

Ali Kaya, **Deylem'den Dersim'e**, Can Yayınları, İstanbul 2001.

Ali Kaya, **Tunceli Kültürü**, Aydınlar Matbaacılık, İstanbul 1995.

Bülent Bilmez, Gülay Kayacan, Şükrü Aslan, **Dersim '38'i Hatırlamak**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2011.

Büşra Ersanlı, **İktidar ve Tarih Türkiye'de "Resmî Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Cafer Solgun, **Dersim... Dersim...**, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

Celal Yıldız, **Kronolojik Dersim Tarihi XI. Yüzyıldan XX. Yüzyıla**, Su Yayınevi, İstanbul 2009, s.7.

- Cemil Koçak, **Umumi Mufettişlikler (1927-1952)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- Adem Apak, **Tarihteki Hz. Ali Kimdi?**, Derin Tarih, Mayıs 2013, S: 14.
- Dilşâ Deniz, **Dersim İnanç Sembolizmi**, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2011.
- Dilşâ Deniz, **Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- Faik Bulut, **Belgelerle Dersim Raporları**, Yön Yayıncılık, İstanbul 1991.
- Fuat Bozkurt, **Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik**, Kapı Yayınları, İstanbul 2005.
- Haktan Birsell, **Lozan'dan AB Sürecine Türkiye'nin Azınlık Politikaları**, IQ Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Hüseyin Aygün, **Dersim 1938 ve Hacı Hıdır Ataç'ın Defteri**, Dipnot Yayınları, Ankara 2012.
- Hüseyin Aygün, **Dersim 38 ve Zorunlu İskân Telgraflar, Dilekçeler, Mektuplar, Fotoğraflar**, Dipnot Yayınları, Ankara 2010.
- Hüseyin Sadoğlu, **Türkiye'de Ulusçuluk Ve Dil Politikaları**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.
- İbrahim Yılmazçelik, **Osmanlı Devleti Döneminde Dersim Sancağı İdari, İktisadi Ve Sosyal Hayat**, Kripto Yayınları, Ankara 2011.
- İhsan Sabri Çağlayangil, **Anılarım**, Yılmaz Yayınları, İstanbul 1990.
- İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2006.
- İsmail Beşikçi, **Doğu Anadolu'nun Düzeni**, E Yayınları, Ankara 1969.
- İsmail Küçükkaya, **Cumhuriyetimize Dair**, Aşina Kitaplar, Ankara 2008.
- İzzeddin Çalışlar, **Dersim Raporu**, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- İzzettin Çalışlar, **Dersim Raporu**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- Jandarma Umum Komutanlığı Raporu, Dersim (1932)**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012.
- Kemal Burkay, **Herkesin Bildiği Sır Dersim(Dersim-Tarih, Doğa, İnsan)**, İletişim yayınları, İstanbul 2010.
- Kibar Taş, **Tunceli (Dersim) Çevresindeki Aşiretler Ve Sosyo-Kültürel Yapıları**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2012.
- Mahmut Akyürekli, **Dersim Sorunu (1937-1938)**, Ankara Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılapları Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2010.
- Mahmut Akyürekli, **Kürt Tedibi (1937-1938)**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.
- Mamo Boran, **Koçgiri**, Saresur-Kızılbâş Yayınevi, Ankara 2011.

Mehmet Halit Özsoy, **1919-1938 Doğu Ve Güney Doğu Anadolu'da Çıkan İsyanların Siyasi, Sosyal Ve İktisadi Sebepleri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.

Mesut Keskin, “**Zazaca Üzerine Notlar**”, **Herkesin Bildiği Sır: Dersim**, Derleyen: Şükrü Arslan, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

Naci Kutlay, **İttihat Terakki Ve Kürtler**, Beybün Yayınları, Ankara 1992.

Naşit Hakkı Uluğ, **Derebeyi Ve Dersim**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2009.

Naşit Hakkı Uluğ, **Tunceli Medeniyete Açılıyor**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007.

Naşit Hakkı, **Derebeyi Ve Dersim**, Ankara 1932.

Necip Fazıl Kısakürek, **Son Devrin Din Mazlumları**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1996.

Necmi Günel, **Dersim İsyanı**, Paraf yayınları, İstanbul 2010.

Neşe Düzel, **Hesaplaşma**, Doğan Kitap Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul 2008.

Nurer Uğurlu, **Dersim 1937 Seyit Rıza İsyanı**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2011.

Nuri Dersimi, **Hatıratım**, Doz Yayıncılık, İstanbul 1997.

Nuri Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, Doz Yayınları, İstanbul 2004.

Nuri Dersimi, **Kürdistan Tarihinde Dersim**, Zel Yayınları, İstanbul 1994.

Ömer Kemal Açar, **Tunceli-Dersim Coğrafyası**, Türkiye Basımevi, İstanbul 1940.

Ömer Turan, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**, Acar Matbaa, İstanbul 2003.

Reşat Hallı, **Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1972.

Rıza Zelyurt, **Dersim İsyancıları ve Seyit Rıza Gerçeği**, Kripto Yayınları, Ankara 2010.

Sevgi Çırbın, **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, Gündüz Yayınları, İstanbul 1988.

Suat Akgül, **Amerikan Ve İngiliz Raporları Işığında Dersim**, Yaba Yayınları, İstanbul 2009.

Suat Akgül, **Dersim**, Yaba Yayınları, İstanbul 2009.

Suat Akgül, **Yakın Tarihimizde Dersim İsyancıları ve Gerçekler**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992.

Şevket Süreyya Aydemir, **Suyu Arayan Adam**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2010.

Şükrü Aslan, **Herkesin Bildiği Sır: Dersim**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler, Cilt 2, Mütareke Dönemi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

Tunceli Valiliği, **Bir Tutam Tunceli**, Tunceli 2012.

Tunceli Valiliği İl Çevre Ve Orman Müdürlüğü, **Tunceli İl Çevre Durum Raporu**, Tunceli 2005.

Uğur Mumcu, **Kürt Dosyası**, UM-AG Vakfi Yayınları, Ankara 2007.

Yahya Sezai Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2002.

Yusuf Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Kilit Yayınları, Ankara 2011.

Ziya Gökalp, **Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler**, Sosyal Yayınları, İstanbul 1994.

Ekler, Haritalar ve Gazeteler

EK-1

Sayfa : 5892	(Resmî Gazete)	2 KÂNUNUSANİ 1936
F. M.	Muhassasatın nev'i	Lira
<i>Nafıa Vekâleti</i>		
612	Memurlar maaşı	2 330
616	Vilâyet müstahdemleri ücreti	1 000
<i>İktisad Vekâleti</i>		
662	Memurlar maaşı	1 280
665 1	Daimî müstahdemler	500
<i>Ziraat Vekâleti</i>		
726	Memurlar maaşı	2 330
729	Vilâyet müstahdemleri ücreti	1 000
YEKÜN		22 840

Tunçeli Vilâyetinin İdaresi hakkında kanun

Kanun №: 2884

Kabul tarihi: 25/12/1935

İdari kısım

Madde 1 — Tunçeli Vilâyetine ordu ile irtibatı baki kalmak ve rütbesinin salâhiyetini haiz bulunmak üzere korkomutan rütbesinde bir zat Vali ve Kumandan seçilir.

Vali ve kumandan usulü veçhile Millî Müdafaa Vekâletinin muvafakati alınmak şartile Dahiliye Vekilinin inhası ve İcra Vekilleri Heyeti kararile tayin olunur.

Bu vali ve kumandan teşkil edilen Dördüncü Umumi Müfettişliğin de Umumi Müfettişidir.

Madde 2 — Vali ve kumandan vilâyet umur ve muamelâtında ve vilâyet memurları hakkında, Vekillerin kanunen haiz oldukları bütün salâhiyetleri haizdir.

Vali ve kumandan lüzum gördüğü takdirde vilâyeti teşkil eden kaza ve nahiyelerin hudud ve merkezlerini değiştirir ve keyfiyeti Dahiliye Vekâletine bildirir.

Madde 3 — Bu Vilâyetin Kaza Kaymakamları ve Nahiyeye Müdürleri usulü dairesinde Millî Müdafaa Vekâletinin muvafakati alındıktan sonra Vali ve kumandanın inhası ve Dahiliye Vekilinin tasvibi üzerine kararname ile ve orduya irtibatları baki kalmak şartile muvazzaf subaylardan dahi tayin olunabilir.

Bunların ve vilâyet kadrosunda iş gören subayların hak ve kıdemleri mahfuzdur. Buradaki hizmetleri askerî hizmetten sayılır ve maaşları rütbelerine göre Millî Müdafaa Vekilliği bütçesinden verilir.

Madde 4 — Tayini Vali ve kumandana aid memurların ve müstahdemlerin harcırahları geldikleri yerden memur oldukları mahalle kadar verilir.

Madde 5 — Vali ve kumandan vilâyette kullanılan asker memurlar hakkında inzibatî bakımdan askerî kanunların kendisine verdiği disiplin salâhiyetini kullanır.

Diğer memurlar hakkında da ihtar ve tevbih cezalarından başka kanunların inzibat komisyonlarına verdiği maaş kat'

kıdem tenzili salâhiyetlerini de resen kullanır ve bu cezalar sicile geçer. Sınıf tenzili ve memuriyetten ihraç cezaları inzibat komisyonu kararile tatbik edilir.

Hâkimler Kanunu hükümleri mahfuzdur. Ancak Vali ve kumandan adliye memur ve kâtibleri hakkında Hâkimler Kanunu hükümlerine göre bunların âmirleri tarafından verilebilecek cezaları dahi tatbika salâhiyetlidir.

Madde 6 — Bu Vilâyette umumî meclis vazifesini Valinin veya tevkil edeceği zatın riyaseti altında vilâyet idare heyeti azalarile kaza kaymakamlarından mürekkebe bir heyet görür. Daimî encümen işini valinin veya tevkil edeceği zatın riyaseti altında defterdar, maarif müdürü, nafa başmühendisi veya bunların vazifelerini görenlerden mürekkebe bir heyet görür. İdareî Hususiyei Vilâyet Kanununun diğer hükümleri mer'iidir.

Madde 7 — Vali ve kumandan lüzum gördüğü belediyelerde reislik vazifesini kaymakamlara ve nahiy müdürlerine verebilir.

Adli kısım

BİRİNCİ FASIL

Hazırlık tahkikatı

Madde 8 — Hazırlık tahkikatında Cümhuriyet Müddeiumumileri şahidleri celbname ile davet ederler. Davete itaat etmeyenlerin kanunî akibetleri dahi celbnamede gösterilir. Acele olan mevkuflu işlerde Cümhuriyet Müddeiumumisi celbname tebliğ ettirmeksizin mahkemenin kurulduğu merkez haricinde bulunan şahidler için ihzar müzekkeresi verebilirler. Şu kadar ki bu müzekkere ile ihzar edilenlere Cümhuriyet Müddeiumumiliğince celbname ile gelen şahidler hakkındaki muamele tatbik olunur.

Madde 9 — Cümhuriyet Müddeiumumileri hazırlık tahkikatında hâkimlerin haiz oldukları salâhiyetleri kullanırlar.

Madde 10 — Hazırlık tahkikatında Cümhuriyet Müddeiumumileri maznunları ve şahidleri ayrı ayrı veya toplu olarak birbirleriyle yüzleştirebilirler.

İKİNCİ FASIL

Amme hukuku davası

Madde 11 — Cümhuriyet Müddeiumumileri ilk tahkikata tâbi tutmaya lüzum görmedikleri işleri iddianame ile doğrudan doğruya mahkemeye verebilirler. İlk tahkikat icrası kanunen mecburî olan suçlarda dahi müddeiumumiler bu salâhiyeti istimal edebilirler.

Madde 12 — Dava açılması izne bağlı olan işlerde izin verme salâhiyeti vali ve kumandanındır.

ÜÇÜNCÜ FASIL

İlk tahkikat

Madde 13 — Hâkimin reddine dair olan dileğin kabul edilmemesine aid olan kararlar kat'iidir.

Madde 14 — Hazırlık tahkikatında Cümhuriyet Müddeiumumileri tarafından kâtib huzurile yapılan tahkik işleri ilk tahkikatta tekrarlanmaz.

Madde 15 — İlk tahkikatın açılması kararı aleyhine itiraz edilemez.

Madde 16 — Onuncu maddedeki salâhiyeti sorgu hâkimi de haizdir.

Madde 17 — Cümhuriyet Müddeiumumileri ilk tahkikat sonunda iddianamelerini iki gün içinde yazmağa mecburdurlar.

Madde 18 — İddianame maznuna tebliğ edilmez.

Madde 19 — Ağır cezai müstelzim suçların tahkikatı mevkufen yapılır ve bu mevkuların duruşmadan evvel tahliyelerine dair olan kararlar ancak valinin muvafakati ile icra olunur. Bu tahliye kararlarının tasdikına karşı itiraz edilemez.

Madde 20 — Eski hale getirme talebinin reddine dair olan kararlar kat'îdir.

Madde 21 — İlk tahkikat sırasında verilen tevkif kararlarına maznun tarafından itiraz edilemez.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Duruşma

Madde 22 — Suçların tesbitine dair olan zabıt varakaları:
1 - Hangi senenin hangi ay ve gününde nerede tanzim olduğunu ve yazanların resmî sıfat ve hüviyetlerini,

2 - Vak'a ve delilleri ve suçu vücade getiren eşya ve alet ve sairinin mahiyet ve miktar ve vasıflarını ve nerede ve ne suretle görülüp zaptedilmiş olduklarını,

3 - Maznunun isim ve hüviyet ve sıfat ve mahalli ikametini ile ifadesini muhtevi olmak lâzımdır.

Zabıt varakası tanzim eden memur ile maznun ve hariçten hazır bulunan en az iki kimse tarafından imza edilir. Bu şartları tamamen haiz olan zabıt varakaları sahteliği sabit oluncuya kadar muteberdir.

Maznun zabıt varakasını imzadan çekinirse sebebini el yazısı ile varakanın altına yazıp imza eder. Yazı bilmezse çekinme sebebi hazır olanlar tarafından yazılarak imza edilir. Sebepsiz istinkâf halinde de keyfiyet bu vechile tesbit olunur. Sebep bildirilirse mahkeme o sebeplerin mahiyetine göre tevkifat yapabilir. Bu zabıt varakasının sahteliğini iddia eden maznun mahkemeye sahtelik hakkında kanaat verecek deliller göstermeğe mecburdur. Maznunun iddiasını haklı gösterecek sebepler karşısında zabıt varakasını imza etmiş olan şahidler dinlenilir ve iktiza eden diğer deliller de toplanır. İşi sürünce mede bırakmak kasdı ile sahtelik iddiasında bulunanlara yol gösterenlerden 100 liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası alınır. Bu kimseler avukat veya dava vekili iseler haklarında mercilerince ayrıca inzibatî ceza da tatbik olunur.

Madde 23 — 13, 19 ve 21 inci maddeler hükümleri duruşmada da tatbik olunur.

Madde 24 — Gecikmesinde zaruret bulunan haller dışında mahkeme icab eden tebliğleri yapılarak iddianamenin verilmesinden itibaren nihayet beş gün içinde duruşma yapar.

Maznun sübut delilleriyle birlikte mahkemeye verilirse hemen duruşma yapılarak hüküm verilir. Mâni sebepler olmadıkça duruşma bir celsede bitirilir. Cümhuriyet Müddeiumumisi de iddiasını aynı celsede beyan etmeğe mecburdur.

Madde 25 — Talik veya tehir müddetleri zaruret olmadıkça beş gün geçemez.

Madde 26 — Cümhuriyet Müddeiumumisinin muvafakatiyle şahidlerin Cümhuriyet Müddeiumumileri veya sorgu hâkimi tarafından zaptedilmiş olan ifadelerinin okunması ile iktifa olunabilir.

Madde 27 — Delillerin toplanmasından sonra Cümhuriyet Müddeiumumisi iddiasını hemen bildirir. Duruşmanın müteaddid celseler sürmüş olması ve evrakın tetkike muhtaç bulunması gibi sebeplerle iddiasını serdetmek için Cümhuriyet Müddeiumumisine nihayet beş gün müsaade edilebilir.

Madde 28 — Maznun ve müdafine müdafalarını hazırlamaları için nihayet iki gün müsaade olunabilir. Hüküm, duruşmanın hitamından itibaren nihayet üç gün içinde bildirilir.

Madde 29 — İlibaylık içindeki ceza mahkemelerinden verilen hükümler temyize tâbi olmayıp kat'îdir.

Madde 30 — Menkul ayın davaları ve icar müddeti biten mecurun tahliyesi davaları ve üç yüz lirayı geçmeyen alacak davaları üzerine verilen hükümler kat'î olup temyize tâbi değildir.

BEŞİNCİ FASIL

Türlü hükümler

Madde 31 — Vali ve kumandan emniyet ve asayiş noktasından lüzumlu görürse vilâyet halkından olan ferdleri ve aileleri vilâyet içinde bir yerden diğer yere nakletmeğe ve bu gibilerin vilâyet içinde oturmalarını menetmeğe salâhiyetlidir.

Madde 32 — Vali ve kumandan herhangi bir şahıs hakkındaki takibatın tehirine ve cezaların teciline salâhiyetlidir.

Bu tehir veya tecil müruru zamanın işlemesine mâni olmaz.

Madde 33 — İdam hükümlerinin vali ve kumandan tarafından tecile lüzum görülmediği takdirde infazı emrolunur.

Madde 34 — Tunçeli Vilâyeti içinde oturanlardan biri tarafından Elâziz, Malatya, Sivas, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Bingöl Vilâyetlerine geçerek buralarda Türk Ceza Kanununun ikinci kitabının birinci babının, ikinci ve yedinci babının birinci ve 455 inci madde hariç kalmak üzere 9 uncu babının birinci ve onuncu babının ikinci fasıllarında yazılı suçları işleyenler, bunların ortak ve yatakları ve yukarıda isimleri geçen komşu vilâyetlerde işlenmiş olup Tuçeli Vilâyeti içinde işlenen suçlarla irtibatlı olan suçlar Tunçeli Vilâyetindeki salâhiyetli makam ve mahkemelerde bu kanundaki usule göre takib ve muhakeme olunur.

Madde 35 — Bu kanunun hükümleri makabline şamildir. Ancak bu kanun mer'iyete girdiği tarihe kadar temyiz hakkını kullanmış olanların evrakı Temyiz Mahkemesince tetkik olunur.

Madde 36 — Tunçeli Vilâyeti mekeğinde bir Ağırceza Mahkemesi ile Asliye mahkemeleri ve kazalarda birer Asliye Mahkemesi kurulur.

Madde 37 — Bu kanun neşri tarihinden 1 kânunusani 1940 tarihine kadar mer'î olacaktır.

Madde 38 — Bu kanun hükümlerini cra Vekilleri Heyeti yerine getirir.

31/12/1935

765 numaralı Türk Ceza Kanunu 330 sayılı Resmî Gazetededir. İdareyi Umumiyyeyi Vilâyet Kanununun ikinci kısmı olan İdareyi Hususiyeyi Vilâyet Kanunu; Takvimi Vekayin 1414, 1416 nci nushalarındadır.

T.C. Resmî Gazete

Tesis tarihi: 7 Teşrinievvel 1336

<i>İdare ve yazı işleri için Başvekalet Neşriyat Müdürlüğüne müracaat olunur.</i>	21 HAZİRAN 1934 PERŞEMBE	SAYI: 2733

KANUN

İskân Kanunu

Kanun № : 2510

Kabul tarihi : 14/6/1934

Mukaddeme

İskân muntakaları

Madde 1 — Türkiyede Türk kültürüne bağlılık dolayısıyla nüfus oturuş ve yayılışının, bu kanuna uygun olarak, İcra Vekillerince yapılacak bir programa göre, düzeltilmesi Dahiliye Vekilliğine verilmiştir.

Madde 2 — Dahiliye Vekilligince yapılp İcra Vekilleri Heyetince tasdik olunacak haritaya göre Türkiye, iskân bakımından üç nevi muntakaya ayrılır.

1 numaralı muntakalar : Türk kültürlü nüfusunun tekâsüfî istenilen yerlerdir.

2 numaralı muntakalar : Türk kültürüne temsili istenilen nüfusun nakil ve iskânına ayrılan yerlerdir.

3 numaralı muntakalar : Yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzibat sebepleriyle boşaltılması istenilen ve iskân ve ikamet yasak edilen yerlerdir.

Yukarıda yazılan iskân muntakalarının tasdikli haritasında, zamanla ortaya çıkacak ihtiyaca göre değişiklikler yapılması Dahiliye Vekilliginin teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti kararına bağlıdır.

Fasıl : I

Muhacirlerin ve mültecilerin kabulü

Madde 3 — Türkiyede yerleşmek maksadile dışarıdan, münferiden veya müçtemian, gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliginin emrile kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyeti kararla tesbit olunur.

Türkiyede yerleşmek maksadile olmayıp bir zaruret ilcasile muvakkat oturmak üzere sığınanlara (mülteci) denir. 4 üncü maddede yazılı sebepler bulunmayan mülteciler, Türkiyede yerleşmek isterler ve bunu yazı ile buldukları yerin Hükümetine bildirirler ise muhacir muamelesi görürler. Öbür mülteciler için Vatandaşlık Kanunu hükümleri tatbik olunur.

Dahiliye Vekilliği muhacirlerin ve mültecilerin alınma yollarını gösterir bir talimatname hazırlar.

Madde 4 — A : Türk kültürüne bağlı olmyanlar,

B : Anarşistler,

C : Casuslar,

Ç : Göçebe çingeneler,

D : Memleket dışına çıkarılmış olanlar Türkiyeye muhacir olarak alınmazlar,

Bulaşık hastalıklılar doğrudan doğruya Hükümet hastanelerine gönderilip orada parasız tedavi olunurlar.

Madde 5 — Hususî bir ahit dolayısıyla Türkiyeye mecburî olarak gelenler yapılan muahede hükümlerine ve Hükümetçe verilen kararlara göre alınrlar.

Madde 6 — A : Muhacirler sınırlardan girdikleri veya nakil vasıtalarından çıktıkları yerin en büyük mülkiye memuruna kendilerini ve ailesi fertlerini yazdırıp bir "muhacir kâğıdı", almağa ve bir vatandaşlığa girme beyannameşi imzalamaga mecburdurlar. Muhacir kâğıdı muvakkat doğum kâğıdı yerine geçer ve bir yıl muteber tutulur.

B : Muhacir olarak alınanlar, İcra Vekilleri Heyeti kararla, hemen vatandaşlığa alınrlar. Küçükler baba ve analarına veya hısımlarına bağlı tutulurlar. Kimsesiz gelen küçükler, yaşına bakılmaksızın, vatandaşlığımıza geçirilirler.

Madde 7 — A : Türk ırkından olup Hükümetten iskân yardımı istememeyi yazı ile bildiren muhacirler ve mülteciler Türkiyede içinde istedikleri yerde yerleşmeğe serbest bırakılırlar. Hükümetten iskân yardımı isteyenler Hükümetin göstereceği yerlere gitmeğe mecburdurlar.

B : Türk ırkından olmyanlar, Hükümetten yardım istemeseler bile, Hükümetin göstereceği yerde yurt tutmağa ve Hü-

kümetin izni olmadıkça buralarda kalmağa mecburdurlar. İzinsiz başka yere gidenler ilk defasında yerlerine çevrilirler. Tekerrürü halinde İcra Vekilleri Heyeti kararla, vatandaşlıktan düşürülürler.

C : Türkiyeye geldikleri tarihten itibaren iki yıl içinde iskân istemiyen muhacir ve mültecilere iskân yardımı yapılamaz.

Fasıl : II

İçerde, nakiller, kültür ve idare tedbirleri

Madde 8 — Türkiye içinde toprağı dar veya azmahlık, bataklık, ormanlık, dağlık ve taşlık olan yerlerde bulunan ve geçim vasıtasından mahrum olan köyleri, gerek meskûn gerek göçebe bulunsun üç numaralı mntakalar halkını yaşayış ve sıhhat şartları elverişli olan yerlere nakletmeğe; evleri dağınık köyleri daha uygun merkezlerde toplamağa; huğları, obaları ve komları köyler içine kaldırmağa ve yenilerinin yapılmasını yasak etmeğe Dahiliye Vekili salâhiyetlidir.

Madde 9 — Türkiye tabiiyetinde bulunan gezginci çingeneleleri ve Türk kültürüne bağlı olmyan göçebelere, toplu olmak üzere kasabalara ve serpiştirme suretile Türk kültürü köylere dağıtıp yerleştirmeğe; casuslukları sezilenleri sınır boylarından uzaklaştırmağa ve ecnebi tebaası gezginci çingeneleleri ve Türk kültürüne bağlı olmyan göçebelere milli sınırlar dışına çıkarmağa Dahiliye Vekili salâhiyetlidir.

Madde 10 — A : Kanun aşirete hükmi şahsiyet tanımaz. Bu hususta her hangi bir hüküm, vesika ve ilâma müstenit de olsa tanınmış haklar kaldırılmıştır. Aşiret reisliği, beyliği, ağalığı ve şeyhliği ve bunların her hangi bir vesikaya veya görgü ve görüneğe müstenit her türlü teşkilât ve taazzuvarları kaldırılmıştır.

B : Bu kanunun neşrinden önce her hangi bir hüküm veya vesika ile veya örf ve adete aşiretlerin şahsiyetlerine veya onlara izafetle Reis, Bey, Ağa ve şeyhlerine ait olarak tanınmış, kayıtlı, kayıtsız, bütün gayrimenkuller Devlete geçer. Bu kanun hükümlerine ve Devletçe tutulan usullere göre bu gayrimenkuller muhacirlere, mültecilere, göçebelere, naklolunanlara, topraksız veya az topraklı yerli çiftçilere dağıtılp tapuya bağlanır. Bu gayrimenkullerin aidiyeti tapu sicillerindeki kayıtlara göre tesbit olunur. Tapu sicillerinde aidiyete dair bir kayıt yoksa veyahut kayıtlar yalnız şahıslar namına olupta halk arasında bunların aşirete ait olduğu şayi bulunuyor ve aşiret fertleri de bu gayrimenkullerden başkasına sahip bulunmıyorlarsa aidiyet, tahkikat üzerine, o yerin idare heyeti kararla hallolunur; idare heyetlerinin valilerce tasdik edilen bu kararı kat'idir.

C : Bu Kanunun neşrinden önce aşiretlere reislik, beylik, ağalık, şeyhlik yapmış olanları ve yapmak isteyenleri ve sınırlar boyunda oturmasında emniyet ve asayiş bakımından mahzur bulunanları, aileleriyle birlikte, münasip yerlere naklettirip yerleştirmeğe İcra Vekilleri Heyeti kararla, Dahiliye Vekili salâhiyetlidir.

Ç : Türk tebaasından olupta Türk kültürüne bağlı bulunmyan aşiretler fertlerinin dağınık olarak 2 numaralı mntakalara, Türk tabiiyetli ve Türk kültürü göçebe aşiretler fertlerini sıhhat ve yaşama şartları elverişli yerlere nakledip yerleştirmeğe; Türk tebaası olmyan ve Türk kültürüne bağlı bulunmyan göçebe aşiretler fertlerini icaba göre Türkiye dışarısına çıkarmağa Dahiliye Vekili salâhiyetlidir.

Madde 11 — A : Ana dili Türkçe olmyanlardan toplu olmak üzere yeniden köy ve mahalle, işçi ve sanatçı kümesi kurulması veya bu gibi kimselerin bir köyü, bir mahalleyi, bir işi veya bir sanati kendi soydaşlarına inhisar ettirmeleri yasaktır.

B : Türk kültürüne bağlı olmyanlar veya Türk kültürüne bağlı olupta Türkçeden başka dil konuşanlar hakkında harsî, askerî, siyasi, içtimai ve inzibatî sebeplerle, İcra Vekilleri Heyeti kararla, Dahiliye Vekili lüzumlu görülen tedbirleri almağa mecburdur. Toptan olmamak şartile başka yerlere nakil ve vatandaşlıktan iskat etmek de bu tedbirler içindedir.

C : Kasabalarda ve şehirlerde yerleşen ecnebilerin tutarı belediye sınırı içindeki bütün nüfus tutarının yüzde onunu geçemez ve ayrı mahalle kuramazlar.

Fasıl : III

İskân

Madde 12 — 1 numaralı mntakalara:

A : Yeniden hiç bir aşiretin veya göçebenin sokulmasına, Türk kültürüne bağlı olmyan hiç bir ferdin yeniden yerleşmesine ve bu mntakaların eski yerlilerinden olsa bile Türk kültürüne bağlı olmyan hiç bir kimsenin avdet etmesine izin verilemez.

B : Bu mntakalarda soyca Türk olup dilini unutmuş veya ihmal etmiş bulunan köyler ve aşiretler efradı, ahalişi Türk kültürüne bağlı köyler ile nahiye, kaza ve vilâyet merkezleri civarına yerleştirilirler.

C : Bu mntakalarda, 1914 den önce, yerleşip ana dili Türkçe olan ve umumî veya millî savaşta mntaka dışarısındaki vilâyetlere gelmiş ve bu kanunun mer'iyetine kadar hiç bir iskân yardımı görmemiş bulunanların eski yurtlarına gelmeleri ve yerleşmeleri temin olunur.

Ç : Dışarıdan gelecek Türk kültürü muhacirler, iklim ve yaşayış şartlarına uygunluğu göz önünde tutularak, bu mntakalara alınıp yerleştirilirler.

D : 3 numaralı mntakalar halkından veya 1 numaralı mntakalar dışında yerleşmiş olanlardan Türk kültürü vatandaşlar, aileleriyle birlikte, iklim ve yaşayış şartlarına uygun olmak üzere, 1 numaralı mntakalara alınıp iskân edilirler.

E : 1 numaralı mntakalar haricindeki vilâyetler ahalisinden bu mntakalara, aileleriyle birlikte, gelip yerleşmek isteyen Türk ırk ve kültürü asker ve mülkiye mütekaifleri, yine bu vilâyetler halkından ve Türk ırkından olduğu halde bu mntakalarda askerlik etmiş olup terhislerinde ailelerini getirerek ve bekâr olanlar da evlenerek, yerleşmek isteyenler, 17 nci maddede göre, iskân edilirler.

Madde 13 — 2 numaralı mntakada:

1 - Aşağıda yazılanlar Dahiliye Vekillîğinin münasip göreceği yerlerde iskân edilirler:

A : Dışarıdan gelen muhacirler ve mülteciler;

B : Bu mntakadaki aşiretler;

C : 1 ve 3 numaralı mntakalardan naklolunanlar;

Ç : 1 ve 3 numaralı mntakalar halkından olup bu mntakalarda askerliğini bitirmiş olanlardan evlenerek kalmak isteyenler;

D : 1 numaralı mntakalarda Türk ırkından olmyanlardan bu mntakaya gelip yerleşmek isteyenler.

2 - Aşağıda yazılanlar, İcra Vekilleri Heyeti kararla, nakil ve iskân edilebilirler:

A : Topraksız veya az topraklı çiftçiler;

B : Heyelân ve seylâp gibi afete uğrayan kimseler;

C : Verimsiz veya azmahlık ve bataklık veya tehlikeli veya askerlikçe yasak topraklardaki insanlar;

Ç : Harsî, siyasi, idarî, içtimai, askerî, iktisadî sebeplerle nakline lüzum görülenler.

3 - Türk ırkından olmıyanların serpiştirme suretile köylere ve ayrı mahalle veya küme teşkil edemeyecek şekilde kasaba ve şehirlere iskânları mecburidir.

Madde 14 — Yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzibat sebepleriyle Hükümetçe iskân ve ikamet yasak edilip boşaltılması istenilen üç numaralı mntakalar halkı, iklimi, yaşayış şartlarına ve bu kanunda yazılı kayıtlara göre 1 veya 2 numaralı mntakalara nakil ve iskân edilirler.

3 numaralı mntakalara, İcra Vekilleri Heyeti kararı olmadıkça, hiç kimsenin yeniden iskân ve ikametine izin verilemez.

Madde 15 —

1 - Devlet kara ve deniz nakil vasıtaları muhacirleri, mültecileri, gümrükten muaf bütün eşyalarını ve hayvanlarını, Hükümetçe naklolunanları ve eşya ve hayvanlarını yerleşecekleri yere, yerleşecekleri yer yolları üzerinde değilse en yakın istasyon veya limana kadar parasız naklederler.

İhtiyazlı nakliye ve tahmil ve tahliye şirketleri bu kimseler ve eşyaları ve hayvanları hakkında asgarî tarifelerini tatbika mecburdurlar.

2 - 8, 9, 10, 11, 12, 13 ve 14 üncü maddelerde yazılı da-hilde bir yerden diğer yere naklolunanlardan ve dışarıdan kendi kendine gelen muhacir ve mültecilerden ihtiyaçlı olanlar:

A : İskâna tâbi tutulurlar,

B : Kendilerininin, zat, ev, sanat ve ticaret eşyalarının, alât ve edevatının, yiyeceklerinin, tohumluklarının, koşum ve damızlık hayvanlarının ve gümrükten muaf bütün eşyalarının kalkıkları yerden veya sınırın yerleşecekleri yere kadar nakliye masrafları Hükümetçe verilir.

C : Bunların kaldırdıkları veya sınırlarımızdan içeriye girdikleri günden iskân edildikleri güne kadar geçen zaman zarfında ve iskânlarından itibaren bir yıl içinde yatacakları, yiyecekleri, yakacakları ve tedavileri Hükümetçe meccanen temin olunur.

C : Bunlardan çok fakir olanlarına, bir defalık, giyecek de Hükümetçe verilebilir.

3 - Hükümetçe naklolunanlardan ve kendi kendine gelen muhacir ve mültecilerden ihtiyaçsız olanlara ve serbest iskân isteyen bütün muhacir ve mültecilere Hükümetçe masraf yapılamaz. Ancak imkân olan yerlerde bunlara toprak, ev yeri, bağ ve meyvelik yeri verilir.

Masrafları kendi taraflarından ödenmek şartıyla, nakil vasıtaları, yatacak yer, yiyecek, içecek ve yakacak Hükümetçe temin ve tanzim olunabilir.

4 - Hükümet kararile getirilen muhacirlerden ihtiyaçlı ihtiyacsiz aranmıyarak hepsi için bu maddenin ikinci bendi tamamen tatbik olunur ve kalkıkları yerden sınırlarımıza kadar ikinci bendin (B) fıkrasındaki bütün nakliye, yatacak yer, yiyecek, yakacak ve tedavi masrafları Hükümet tarafından verilir.

5 - İskân yerlerini bırakarak serbest iskân isteyenlere, verilmiş olan yapılar ve topraklar ve yapılan masraflar peşin olarak geri alınmak şartıyla, Dahiliye Vekilligince serbest iskâna izin verilebilir.

6 - İhtiyaçlıları ve ihtiyacsızları ayırmağa yarayan bir "ihtiyaç derece cetveli", Dahiliye Vekilligince yapılır.

Madde 16 — A : Karı ve koca bir aile olarak iskân edilir:

B : Evlenmemiş çocuklar, çocuksuz erkek ve kadın dullar, ana ve baba ile veya bunlardan sağ olanı ile birlikte iskân görürler;

C : Anasız ve babasız torunlar dede ve büyük analarile veya bunlardan sağ olanile birlikte iskân edilirler. Ancak torunların hisseleri tapuda kendi adlarına yazılır;

Ç : Anasız ve babasız çocuklar birlikte bulunduğu ve yaşadığı kan, civar ve sıhrî hisimlerle birlikte yerleştirilirler. Bunların da hisseleri tapuda kendi adlarına yazılır.

D : Anasız ve babasız çocuklar, kan ve civar veya sıhrî hisimlerinden biri, yoksa kendi başlarına iskân görürler. Bunların küçüklerine ayrıca vasi tayin ettirilir.

E : Evli çocuklar ve evli torunlar, başlı başına bir aile olarak iskân görürler;

F : (C) fıkrasındaki torunların, (Ç) ve (D) fıkralarındaki çocukların, üvey çocukların ve evlâtıkların hisseleri evleninceye kadar hiç bir suretle satılamaz, bağışlanamaz ve haczolunamaz;

G : Türk muhacir ve mülteciler hisım ve akrabalarının buldukları yerde iskân olunurlar.

Madde 17 — İskân bir aileye, nüfus ve ihtiyacına göre oturacak ev veya ev yeri, sanatkârlara ve tüccarlara ayrıca geçim getirecek dükkân veya mağaza yahut bu gibi yapı veya yeri ve mütedavil sermaye; çiftçilere de ayrıca kâfi toprakla çift hayvanı, alât ve edevatı, tohumluk, ahır ve samanlık veya yeri vermekle yapılır.

Köylerde, kasabalarda sanatkârlara dükkândan ayrı yarım istihkak miktarı toprak da verilir.

İskân derecesini gösteren (Toprak tevzi cetveli) ilişiktir.

Madde 18 — İskânda Hükümetçe verilen talimata göre yapı yapılması için malzeme veya para verilebilir. Yapı yapmakta kendileri de çalıştırılabilir.

İskân için Devlet ormanlarından parasız kereste vermek ve bu yapıları yapmada asker, Devlet memur ve müstahdemlerini ve vasıtalarını kullanmak caizdir.

Madde 19 — Yeniden kurulan veya canlandırılan köylere, orta malı olarak mevcut nüfusun ortak ihtiyacına yetişen mektep, cami, köy odası, karakol, pazar, harman ve mezarlık yerleri, otlak, suvat, orman kanunu hükümleri içinde baltalık ve başka ortak ihtiyaçlara lâzım yerler parasız bırakılır.

Mektep odası, çeşme, su yolları, kuyu, sarniç ve sulama tertibatı da Hükümetçe yapılabilir veya tamir edilebilir. Bu işlerde buraya yerleştirilenleri işletmeğe Hükümet salâhiyetlidir.

Madde 20 — 1 numaralı mntakalara iskân edilenlere, değeri peşin verilmek üzere iskân derecesinin iki katı, 1914 veya daha önceki yılların tapu ve yoksa vergi kıymetleri üzerinden, toprak verilir.

Vergi veya tapu kıymeti olmıyanları, emsaline bakılarak, o yerin idare heyetinin takdir edeceği kıymet üzerinden vermek caizdir.

Madde 21 — İskân edilen muhacir, mülteci, göçebe ve naklolunan çiftçilere ve sanatkârlara aşağıda yazılı topraklardan dağıtılır.

A : Menşei ve nevi ne olursa olsun bütün millî topraklardan;

B : Şehirlerin, kasabaların, köylerin sınırları içinde bulunan mer'a, baltalık ve fundalık gibi orta malı olup Hükümetçe ihtiyaçtan fazla görülen topraklardan;

C : Şehirlerin, kasabaların, köylerin sınırları dışında kalan ve orman olmıyan boş yerlerden;

Ç : Devletçe görülecek lüzum ve zaruret üzerine bazı ormanlarda, İcra Vekilleri Heyeti kararile, muvafık görülen yerlerden;

D : Hükümetçe satın alınacak veya istimlak olunacak çiftlikler ve topraklardan;

Madde 22 — Muhacirlerin, mültecilerin, göçebelerin ve naklolunanların yerleştirilmelerine ayrılan veya bunlara verilen yapılar ve topraklar kimin işgali altında olursa olsun vali veya

kaymakamın yazılı emrile zabıtaca boşaltılır ve kendilerine teslim olunur. Bunlara vuku bulacak tecavüzlerde de vali ve kaymakamlar zabıta marifetle tahliyeve salâhiyetlidirler.

Madde 23 — Bu kanun hükümlerine göre muhacirlere, mültecilere, göçebelere, naklolunanlara ve yerlere dağıtılan yapı ve toprakların temlikine vali ve kaymakamlar salâhiyetlidirler. Dağıtış defter veya kararlarının altı vali veya kaymakamlarca tasdik edilmesi, temliktir. Tasdikli defterlerdeki veya kararlardaki miktarlar muteberdir.

Madde 24 — Muhacirleri ve mültecileri ve naklolunanları kendilerine ev yapıcıya veya Hükümetçe yaptırılıncıya kadar yerleşecekleri yerde veya civarda mevcut Hükümete veya halka ait münasip binalarda barındırmak ve bu binaları vali veya kaymakamın yazılı emrile zabıtaca hemen boşaltmak caizdir. Ancak bu boşaltmanın ev ve bina sahiplerinin yaşamlarını ve barınmalarını imkânsız kılacak yolda olmaması ve bir yıldan fazla sürmemesi şarttır.

Bu yolda binası boşaltılanlara Hükümetçe münasip kira verilir. Muhacirlerin, mültecilerin ve naklolunanların geçtikleri yerlerde muvakkat konaklamak üzere bir haftadan fazla bir müddet için bina boşaltılmasına izin verilemez. Bu maddenin hükümlerini tatbik için Dahiliye Vekilligince talimat yapılır.

Madde 25 — Muhacirlerin, mültecilerin, naklolunanların ve göçebelere yurtlandırıldıklarından başlayarak iki yıl içinde, görülecek hakiki lüzum üzerine, aynı mıntakalarda iskân yerlerini değiştirmeye ve düzenlemeğe Dahiliye Vekili salâhiyetlidir.

Fasıl : IV

Mecburiyetler, tasfiye ve istihkak mazbataları

Madde 26 — 3 numaralı mıntakalardan mecburî nakledilenler menkul mallarını birlikte götürebilirler. Bunların bıraktıkları gayrimenkullerin mülkiyeti tam olarak Devlete geçer. Tasarruf vesikasına bağlı olanların sahiplerine 1914 veya daha önceki yıllar vergi, yoksa tapu değerlerinin dört katı üzerinden, tapu ve vergi değerleri olmyanların emsalinin vergi veya tapu değerlerine bakarak o yerin idare heyetince takdir edilecek değer üzerinden birer " istihkak mazbatası " verilir.

Madde 27 — Bu kanun hükümlerine göre Hükümetçe naklettirililen veya isteklerle göç edenler bir yıl içinde eski yerlerindeki menkul ve gayrimenkul mallarını tasfiye etmeğe mecburdurlar. Bu müddet içinde tasfiye etmeyenlerin menkul ve gayrimenkul malları Devletçe tasfiye olunur. Bunlardan istiyenler 26 ncı maddeye göre gayrimenkullerine karşılık Hükümetten istihkak mazbatası alabilirler. Bu takdirde bu gayrimenkullerin mülkiyeti tam olarak Devlete geçer.

Madde 28 — İstihkak mazbataları önce sahiplerine gittikleri yerde iskân için verilen menkul ve gayrimenkul mallara mahsup edilir. Bakıyeleri yerleştikleri vilâyet içinde Hazinesin mülk ve toprak artırmalarında nakit olarak kabul olunur. Şu kadar var ki bir aileye istihkak mazbatası karşılığı olarak iskân haddinin iki katından fazla toprak verilemez.

İstihkak mazbataları, sahiplerinin adlarına yazılı olup ancak noterlikler vasıtasıyla başkalarına ciro edilebilir.

Bunlara mirasçılara intikali umumî hükümlere bağlıdır.

Madde 29 — A: Hükümetçe iskân edilen muhacirler, mülteciler, göçebeler ve 1 numaralı mıntakada Hükümetçe yerleştirilen kimseler yerleştirildikleri yerde en az on yıl oturmağa mecburdurlar. Bunlar Dahiliye Vekilliginin izni olmadıkça başka yerlerde yurt tutamazlar. Başka yerlere izinsiz gidip yurt tutanlar ve tutmak istiyenler yerleştirildikleri yere döndürülürler.

B: 1 ve 3 numaralı mıntakalardan 2 numaralı mıntakaya naklolunan ve 2 numaralı mıntakada 9, 10 ve 11 inci maddelere göre bir yerden başka yere nakledilenler on yıl sonra dahi, İcra Vekilleri Heyeti kararı olmadıkça, başka yerlere gidip yurt tutamazlar.

Madde 30 — 1 ve 2 numaralı mıntakalara yerleşenlere borçlu ve borçsuz iskân yoluile verilen gayrimenkuller on yıl müddetle hiç bir suretle satılmaz, bağışlanamaz, terhin edilemez, haczolunamaz. Tapularına o yolda kayıt düşürülür.

Hükümetin iznile Ziraat Bankasına terhin caizdir.

Fasıl : V

Muafiyetler

1 — Gümrük muafiyeti

Madde 31 — Bu kanunun hükümlerine göre alınan muhacirlerle dışarıdan gelen mülteci ve aşiret fertlerinin birlikte getirdikleri aşağıda gösterilen kendi eşyaları, malları ve hayvanları gümrük resmiler, bir defaya mahsus olmak üzere sair bütün teklif ve resimlerden muafır.

1 - Bir aile için :

A: Zat ve ev eşyası kâmilin.

B: Meslek ve meşgale eşyası aşağıdaki kayıtlarla:

Çiftçi ise: Çift hayvanları, arabaları, araba ve koşum takımları, çiftçiliğe mahsus her türlü alât ve edevat ve makinaleri, damızlık hayvanları, tohumluk ve yiyecek zahireleri ve aşıkları kâmilin ve ötedenberi besledikleri büyük ve küçük hayvanlarla ziraî mahsullerinden değeri altı bin liraya kadar olan miktarı.

Sanatkâr ise: Her türlü sanat alât ve edevatı ve makinaleri, söküp getirecekleri fabrikaları, alât ve edevatı kâmilin ve fabrikalar masnuatından ve iptidai maddelerinden değeri altı bin liraya kadar olan miktarları (trikotaj fabrikası makineleri ve kauçuk sanatları mamulâtından olan ayak kabaları hariçtir.) Ancak zata mahsus ve kullanılmış küçük trikotaj makineleri muafiyetten istifade eder.)

Tüccardan ise: Ötedenberi satagelmekte oldukları ticaret mallarından değeri (12 000) liraya kadar olan miktarı (şeker, benzin, petrol, koza, ipek ve ipekliler ve inhisara tâbi maddelerle trikotaj makineleri ve kauçuk sanayii masnuatından olan ayakkabıları hariçtir.)

2 - Bir cemaat için (bir köy ve mahalle veya cemaate ait kullanılmış eşya):

A: Bütün mektep eşyası;

B: Bütün cami eşyası;

C: Vakıflara ait eşya ve mahsuller;

Ç: Köy ve mahalle odası eşyası, hatıralar ve cemaate yadigâr eşya;

D: Köyün ve mahallenin orta malı olan boğalar, aygırlar, tekele, koçlar ve damızlık bütün hayvanlar;

E: Köy veya mahallenin harman, orak makinesi ve traktör gibi ortak ziraî makine ve aletleri, köy değirmeni ve un fabrikası gibi müşterek sanat fabrika ve makineleri.

Madde 32 — Muhacirler ve mülteciler 31 inci madde haricinde menkul ve gayrimenkul mallarının bedeli veya ellerinde bulunan nakitleri karşılığı Türkiyede yapacakları sanat veya ticaret veya ziraat eşyası getirebilirler. Bu yolda getirilecek eşya gümrük ve sair resimlere tâbidir. Ancak bu eşyanın şeker, benzin, petrol, koza, ipek ve ipeklilerden ve Türkiyede inhisara bağlı maddelerle trikotaj makineleri ve kauçuk sanayii mahsullerinden olan ayakkabılardan olmaması şarttır.

Madde 33 — Hükümetçe memleket iktisadiyatını korumak üzere alınan ve alınacak olan tedbirler 31 inci ve 32 nci mad-

delere göre hariçten getirilebilecek eşya hakkında tatbik edilmez.

Madde 34 — 31 ve 32 nci maddelerdeki muafiyetleri kazanabilmek, Türk vatandaşlığına girmek için beyanname verip karşılığında bir kâğıt almağa ve getirilen malların, muhacirlerin ve mültecilerin kendi malları olmasına vabestedir.

Sınırlarda belli kapılardan başka yollardan girmeye mecbur kalmış olan muhacirler ve mülteciler getirecekleri mallar için bir beyanname verirler; aksi sabit oluncuya kadar bu beyannameler muafiyet için muteber olur. Kapılardan gelecek muhacirlerin ve mültecilerin nizamnamesinde şekil ve mahiyetleri gösterilecek bir vesika göstermeleri yahut yalnız veya toplu bir beyanname vermeleri kâfidir.

Türk vatandaşlığına girmekten vaz geçen veya giremeyen veya getirdikleri malların kendi malları olmadığı anlaşılanlardan 31 inci maddeye göre affedilmiş olan teklif ve resimler tam olarak tahsil olunur. 32 nci maddeye göre geçirilmiş eşya için bu teklif ve resimler iki kat alınır.

Muhacirlere ve mültecilere ait olmadığı halde bu kanunun hükümlerinden istifade edilerek geçirilecek gerek eşya ve hayvanlar ve gerek sahipleri 1918 numaralı kaçakçılık kanunu hükümlerine tâbi tutulur.

Madde 35 — Muhacirlerin ve mültecilerin gümrüksüz olarak sokacakları malların değeri gümrükten geçtiği yerin piyasadaki toptan fiata göre tayin olunur.

2 - Vergi ve resim muafiyeti

Madde 36 — A : Hariçten gelecek muhacirlerle mültecilere pasaport vize ve eşya vesikası puluz, parasız verilir.

B : Muhacirlerin, mültecilerin verecekleri veya kendilerine verilecek beyanname, vesika ve sair evrak her türlü damga ve pul resminden muafır.

Madde 37 — Muhacirler, mülteciler, 12 nci maddeye göre 1 numaralı mntakada iskân edilenler, bir yerde yurtlandırılan göçebelere ve bir mntakadan öteki mntakaya Hükümetçe naklolunup iskân edilenler aşağıdaki muafiyetlerden istifade ederler:

1 - Vergi muafiyeti:

A : (1) numaralı mntakaya iskân edilenler yerleştirildikleri yıl sonundan başlayarak, beş yıl ve 2 numaralı mntakada yerleştirilenler, yurtlandırıldıkları yıldan başlayarak üç yıl toprak, yapı, kazanç ve yol vergilerinden muaf tutulurlar. Yeni yapılar bina vergisi kanunu muafiyetlerine tâbidir.

B : Bu kanun hükümlerine göre Hükümetçe temlik edilen toprak ve yapıardan bu temlik dolayısıyla veraset ve intikal vergisi ve ferağ harcı ve resmi alınmaz.

C : Noterlerce yapılacak borçlanma senetleri pula ve harç ve ücrete tâbi değildir.

2 - Tapu muafiyeti:

Bu kanuna göre gerek parasız ve gerek borçlu ve gerek peşin paralı olarak verilen bütün yapı ve topraklar harçsız, puluz tapuya bağlanarak senedi verilir. Temlik ve teffiz, kıymet takdiri, borçlanma ve ipotek konup kaldırma muameleleri hiç bir harca, masrafa ve pula tâbi tutulamaz.

3 - Askerlik muafiyeti

Madde 38 — A : Muhacirlerin askerlik çağlarının başlangıcı geldikleri yılda nüfus kütüklerine geçen yaşlarına ve bu esasa göre hesap olunur. Nüfus doğum kâğıtlarında doğumlarının ay ve günü yazılı olmyanların doğum günleri yılın temmuzunun birinci günü sayılır.

B : Geldikleri yıl ikinci kânunun birinde 22 yaşını bitirmiş olanlar muvazzaf hizmete tâbi tutulmayıp yaşları efrat

arasına ihtiyata geçirilirler. Bu gibilerin, her ne sebeple olursa olsun, nüfus kütüğüne yazılmalarının gecikmiş olması, geldikleri zaman ve yaşlarına göre başlayacak olan askerlik çağlarını geciktirmez. Bunlar, nüfus kütüğüne yazıldıkları tarihten başlayarak iki yıl geçmedikçe talim, manevra ve başka iş için silâh altına çağrılmazlar.

Geldikleri yıl ikinci kânunun birinde 22 yaşını bitirmemiş olanlar muvazzaf hizmetini yapmağa mecbur tutulurlar. Ancak bunlardan geldikleri tarihte (16 : 22 dahil) yaşında olupta Hükümetçe iskân edilenlerin ve Hükümetin gösterdiği yerde yurt tutanların muvazzaflık hizmetleri, nüfus kütüğüne kaydoldukları tarihten başlayarak, iki yıl geciktirililer: bu hizmetleri en yakın piyade kıt'alarında yaptırılmak üzere altı aya indirilir. Hükümetçe iskân edilmeyenler veya Hükümetin gösterdiği yerde yurt tutmak istemeyenler yalnız iki yıllık geciktirme hakkından istifade ederler.

C : Memleketlerindeki tahsilleri ihtiyat zabiti yetişecek derecede olupta, geldikleri tarihte, 22 yaşını bitirmiş olanlarla memleketlerinde askerlik yapmış ve fakat 22 yaşını bitirmemiş bulunanlardan ihtiyat zabiti olmak isteyenler ve geldikleri tarihte, 22 yaşını bitirmemiş ve memleketlerinde askerlik etmemiş olanlar iki yıl geciktirme hizmetinden sonra 1076 numaralı kanun hükümlerine tâbi tutulurlar.

Ç : Muhacirler arasında önce tâbi oldukları Hükümet ordusunda ihtiyat veya muvazzaf zabıt olanlardan lâzım olan evsafı taşıyanlar, staja tâbi tutularak, ihtiyat zabıtlığına geçirilirler.

D : Umumî seferberlikte muafiyet yoktur. Ancak nüfus kütüğüne kaydoldukları tarihten başlayarak üç ay geçmemiş olanların silâh altına alınmaları üç ayın sonuna bırakılır.

E : Bir yıl içinde nüfus kütüğüne kayıtlarını yaptırmıyanlar yukarıdaki muafiyetten istifade edemezler.

F : Eski memleketlerinde askerlik ettiklerini veya bunun yerine bedel verdiklerini tevsik edenler tekrar muvazzaf hizmete tâbi tutulmayıp yaşları yerli efrat ile ihtiyata geçirilirler.

G : Türkiye içinde bir iskân mntakasından diğer bir iskân mntakasına Hükümetçe naklolunarak yerleştirilen vatandaşlardan muvazzaf hizmete tâbi olupta bunu henüz yapmamış olanların bu hizmetleri, yerleşecekleri yere vardıkları tarihten başlayarak, iki yıl geciktirililer ve en yakın piyade kıt'alarında yaptırılmak üzere altı aya indirilir.

H : Kanunen muhacir tanınmyan mülteciler ve ecnebilerden Türk vatandaşlığına girenler, vatandaşlığa alındıkları tarihte hangi yaşta iseler o yaştaki yerli efrat gibi askerliklerini yaparlar.

Fasıl : VI

Mali hükümler

Madde 39 — I : 1 ve 2 numaralı mntakalarda 12 ve 13 üncü maddelere mutabık olarak Hükümetçe iskân edilmiş veya edilecek muhacirlere, mültecilere, göçebelere ve naklolunanlara 885 numaralı kanun hükümlerine göre verilmiş veya bu kanun hükümlerine göre verilecek olan iskân haddi dahilindeki mütedavil sermaye, sanat ve ziraat alât ve edevatı, hayvanlar, koşum ve araba takımları, tohumluklar ve 1 numaralı mntakalardakilere iskân haddi içinde verilmiş veya verilecek toprak ve yapılar parasızdır. Bunlardan önce borçlanmış olanlardan tahsil edilmeyen taksitler tahsil olunmaz ve tahsil edilenler de geri verilmez.

Tevzi cetvelinin üçüncü bendine göre verilen topraklar da parasızdır.

II : 2 numaralı mntakada 885 numaralı kanun hükümlerine göre iskân edilmiş veya bu kanun hükümlerine göre iskân

edilecek muhacirlere, mültecilere, göçebelere ve naklolunanlara verilmiş veya verilecek yapılar ve topraklar borçlanmağa tabidir.

Borçlanma muameleleri Dahiliye; tahsilât, Tahsili Emval kanununa göre, Maliye Vekâletince yaptırılır.

III: Borçlanma: İskân sekizinci yılının Eylülünden başlamak ve yirmi yılda ve kırk müsavi taksitte ödenmek üzere yapılır. Borç yirmi sekizinci yıl sonunda tamamen tahsil edilmiş olur.

Peşin verenlerin borçlarının yarısı affolunur.

Bu kanundan önce iskân edilmiş olan muhacirlere, mültecilere, nakledilenlere ve göçebelere borçla iskân haddi içinde verilmiş olan topraklar ve yapıların bedeli iskân edildikleri tarihten sonra sekizinci yılın Eylülünden başlamak üzere yirmi yılda kırk müsavi taksitte tahsil olunur.

Madde 40 — İskân ameliyat ve inşaatı için, her yılın tahakkuk edecek miktarı o yıl bütçesinden verilmek üzere, gelecek yıllara sarı taahhütler yapmağa Hükümet salâhiyetlidir.

Madde 41 — Her yıl, Dahiliye Vekâleti bütçesine ayrı bir fasıl halinde, bu kanunda yazılan işleri görmeğe kâfi miktarda tahsisat konulur.

Fasıl : VII

İskân komisyonu

Madde 42 — Dahiliye Vekillîğinde Vekilin veya tevkil edeceği zatın reisliği altında Dahiliye, Millî Müdafaa, Hariciye, Maliye, Maarif, İktisat, Ziraat, Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekilliklerinde ve Ziraat Bankasının seçilecek zatlardan ve vukuf ve ihtisaslarından istifade edilmek üzere Dahiliye Vekâletince hariçten alınacak en çok üç zattan müteşekkil merkezî iskân komisyonu bulunur.

Merkezî iskân komisyonu başlıca Türkiyeye gelecek muhacirlerin veya Türkiyede naklolunacak vatandaşların iktisadî, içtimâî, sıhhi vasıflara ve şartlara göre mürettep yerlerini tetkik etmek, 1 ve 2 numaralı iskân mıntakaları ve programları hakkında tetkiklerde bulunmak, iskâna yarıyacak toprak ve yapıları araştırıp bulmak, muhacirlerin sevk şartlarını mütalea etmek, iskân tahsisatının safı yerleri hakkında mütaleada bulunmak, hariçten ve dahilden yeni yurtlarına yerleşecek olanların sevkleri ve müstahsil hale girinceye kadar bakımları ile alakadar olan Devlet daireleri şubelerinin muzaheretlerini ve çalışma birliğini yapmağa yarıyan tedbirleri düşünmek gibi vazifelerle mükelleftir. Kararları istişarî mahiyeti haizdir.

Merkez iskân komisyonunun çalışma tarzı Dahiliye Vekâletince tanzim ve İcra Vekilleri Heyeti tarafından tasdik edilecek bir talimatname ile tesbit olunur.

Fasıl : VIII

İcraî hükümler

Madde 43 — Muhacirlere, mültecilere, göçebelere ve naklolunanlara, yerleşecekleri kazaya eriştikleri gündün başlayarak en çok üç ay içinde istihkakları olan eldeki yapıların veya yerlerin ve toprakların tam olarak dağıtılıp teslim ve tevzi defterlerinin tapuya tevdi edilmiş ve tapuca da tescilleri yapılarak tapuları kendilerine verilmiş olması mecburidir. Çok miktarda birden toplu muhacir gelen kazalarda Dahiliye Vekili bu müddeti altı ay daha uzatabilir.

Tahsisat verilen yerlerde istihsal vasıtalarının veya bedellerinin tam olarak veya tahsisat miktarına göre kısmen üç ay içinde verilmiş bulunması mecburidir.

Muhacirlere ve naklolunanlara yapılacak yapıların veya yapı yardımlarının yurt yerine vasıl olduklarından itibaren bir yıl ve göçebelere üç yıl içinde yapılması mecburidir.

Zarurî hallerde idareî hususiyelerden, belediyelerden, köy sandıklarından ve imeci suretile halktan yardımlar temin olunabilir.

Bütün Hükümet memurları her şeyden önce bu madde hükümlerini yapmağa mecburdurlar.

Madde 44 — Muhacirlerin, mültecilerin, göçebelerin ve naklolunanların iskân edilmesinden, istihkaklarının eksiksiz olarak vaktinde dağıtılıp teslim olunmasından ve müstahsil hale getirilmesinden vali ve kaymakamlar mesuldürler.

Vilâyet ve kazada iskân teşkilâtı varsa, bunlar vali ve kaymakamın emrinde bu işleri görürler. İskân teşkilâtı olmayan veya olupta yetmiyen yerlerde vali ve kaymakamlar kendi vilâyet ve kazaları Devlet, idareî hususiyeye ve belediye memurlarından münasip gördüklerini muhacirleri, mültecileri, göçebelere ve naklolunanları yerleştirmek, bunlara verilecek yerleri ölçmek ve dağıtmak ve inşaatı bakmak gibi muhacir ve iskân ve nakil işlerine memur etmeğe salâhiyetlidirler. Bu memurlar her şeyden önce bu işleri yapmağa mecburdurlar.

Madde 45 — Valiler, kaymakamlar bu kanun hükümlerini, İcra Vekilleri Heyetince veya Dahiliye Vekillîğince verilecek talimat ve emirleri dikkat ve ehemmiyetle tatbik ve takip etmeğe, nahiye müdürleri, emniyet memurları ve jandarma bu emir ve talimatlara istinaden vali ve kaymakamlardan verilecek emirleri dikkat ve ehemmiyetle ve azamî süratle yapmağa mecburdurlar.

Yapmayan veya yapamayan veya yapıramayan veya bunda dikkatsizlik ve gevşeklik gösterenler vazifeden çıkarılırlar.

Madde 46 — 43, 44 ve 45 inci maddelerdeki mecburiyetleri yapmayan, bu maddelere muhalif hareket eden ve iskân işlerinde gevşeklik gösteren memurlar hakkında kaymakamlar onbeş günlüğe ve valiler bir aybığa kadar para cezası kesmeğe salâhiyetlidirler.

Madde 47 — Umumî müfettişlik teşkilâtı olan mıntakalarda umumî müfettişler muhacirlerin, mültecilerin, naklolunanların ve göçebelerin muayyen müddetlerde iskân ettirilip müstahsil hale gelmelerinden birinci derecede mesuldürler.

Fasıl : IX

Mâteferrik hükümler

Madde 48 — 18 teşrinievvel 1912 tarihinden bu kanunun neşri tarihine kadar Trakyada iskân edilip tapusu verilmiş olan gayrimenkul sahiplerinden boş kalmış yerlere yeniden Hükümetçe iskân edilmiş olanlar namına tapu senedi verilir ve bunların eski kayıtları terkin olunur.

Bu gayrimenkullerin sahipleri zuhur eder ve başka bir yere iskân edilmediği de anlaşılırsa kendilerine yeni muhacir gibi toprak ve yapı verilir.

Madde 49 — Bu kanunun icra sureti nizamname ve talimatnamelerle tayin olunur. Muhacirlerin, mültecilerin ve bu kanun hükümlerine göre 1 veya 2 numaralı mıntakalardan naklolunup yerleştirilenlerin bu kanundaki muafiyetlerden istifade etmek üzere ne yolda hareket edecekleri bu nizamnamelerde gösterilir.

Madde 50 — 31 mayıs 1926 tarih ve 885 numaralı, 3-IV-1933 tarih ve 2263 numaralı, mahalli iskânlarını bilâmezuniyet tebdil eden muhacir ve mültecilerle aşair hakkında 28 ikinci teşrin 1341 tarih ve 675 numaralı kanunlar, 22-III-1934 tarih ve 2396 numaralı muhacir ve mültecilerin gümrük muafiyeti hakkındaki kanunun muvakkat maddesinden maadaki maddeleri, 2 haziran 1929 tarih ve 1507 numaralı askerlik mükellefiyeti kanununun

muaddel ikinci maddesinin bu kanunun 38 inci maddesine mu-
gayir hükümleri ve bu kanuna muvafık olmayan bütün hüküm-
ler kaldırılmıştır.

Madde 51 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 52 — Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri
Heyeti memurdur.

17 inci maddeye ilişik (toprak tevzi cetveli)

I - Ziraat topraklarında :

A : İki nüfuslu bir aileye :

En az dekar	En çok dekar	
30	45	İyi topraklardan
45	60	Orta "
60	90	Aşağı "

B : İki den fazla her nüfus için aşağıdaki miktarlar ilâve
olunur :

En az dekar	En çok dekar	
10	15	İyi topraklardan
15	20	Orta "
20	30	Aşağı "

II - A : İki nüfuslu bir aileye :

Kasaba ve şehir civarlarında sulu bostan yerlerle küremlü
bağ ve yetişkin ve verimli narenciye bahçesi, zeytinlik, dutluk,
fidanlıklar ve her nevi meyva bahçelerinden :

En az dekar	En çok dekar
6	15

B : İki den fazla beher nüfus için (2) dekar arttırılır.

III - Bir aileye, yukarıki (1) veya (2) nci bentlerdeki yerlerin
birisinden veya bu hesaplara göre bir nisbet dahilinde her iki-
sinden toprak verilmekle beraber beher aileye bağ ve meyvelik
yapmak üzere (2-5) dekar bağ ve meyva yeri verilir. An-
cak bu yerler üç yıl içinde bağ ve meyvelik yapılmadığı tak-
dirde geri alınır.

İki yıl zarfında verilen bağ ve meyvelik yerlerini imar
edenlere talip olurlarsa yeniden on dekar bağ ve meyvelik ye-
ri verilebilir. Ancak üç yıl içinde imar edemedikleri kısımlar
geri alınır. İstirdat müddeti hastalar için iyi olduklarından ve
küçükler için rüşt yaşına girdiklerinden itibaren, hesap olunur.

Bütün yerlere ve ihtiyaçsız muhacirlere de aynı suretle
bağ yeri ve meyvelik verilebilir.

Bu topraklar, imanı müteakip, müddete bakılmaksızın tapu-
ya bağlanır.

IV - Muhacir ve mültecilerden yüksek mektep mezunlarile
Türkiye'ye veya Türk milletine iyi hizmetleri geçtiği Hükümetçe
tasdik olunanlar için birinci ve ikinci ve üçüncü fıkralardaki
miktarlar bir misli ve lise ve bu derecedeki mektep mezunları-
na üçte iki ve orta mektep mezunlarına üçte bir fazlasile
verilir.

V - (1) numaralı muntakaya iskân edilen müteakillerin ve
(2) ve (3) numaralı muntakalardan (1) numaralı muntakaya nak-
lolunan Türk ırk ve kültürüne mensup olanların yüksek ve lise
veya bu derecedeki mektep ve orta mektep mezunlarına da
hisseleri IV üncü bentteki fazlalarile beraber verilir.

19/6/1934

KARARNAME

Kararname №: 845

Muhtelif daire ve müesseseler tarafından dışarıdan getiri-
lecek olan ilişik listede yazılı eşya ve malzemenin, İktisat
Vekillığinin tasdikile kontenjana bakmadan memlekete sokul-
ması; Vekâleti müşarileyhanın 11/6/1934 tarih ve 4310/3/193
sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 13/6/1934 de
tasvip ve kabul olunmuştur.

13/6/1934

REİSÜLMUR
GAZİ M. KEMAL

Başvekil Adliye Vekili Millî Müdafaa Vekili Dahiliye Vekili
İSMET Ş. SARACOĞLU ZEKÂİ Ş. KAYA

Harcıye Vekili Maliye Vekili Maarif Vekili Nafia Vekili
Dr. T. RÜŞTÜ FUAT HİKMET ALİ

İktisat Vekili Sıhhat ve İhtimâi Muavenet Vekili
M. CELÂL Dr. REFAİK

Gümrük ve İhisarlar Vekili Ziraat Vekili
ALİ RANA Z. MUHLİS

Liste

1 — Sümer Bank tarafından tesis edilmekte olan kâğıt ve
karton fabrikası için kliring mukavelesi mevcut memleketlerden
getirilecek olan makineler ile tesisat ve inşaat malzemesi

2 — Kibrit ve Çakmak İhisarı İdaresi tarafından memle-
ketin bir senelik kibrit ihtiyacını temin için Rusya ve Roman-
yadan getirilecek olan takriben 3 000 mikâp metre yuvarlak
ağaç kütüğü.

3 — İstanbul Telefon Şirketi tarafından Macaristandan
getirilen takriben 1000 İsviçre francı değerindeki muhtelif elek-
trik ve telefon malzemesi.

4 — Ankara Palas Türk A. Şirketi tarafından çamaşır
makinesi için Fransadan getirilen takriben 2000 frank deđe-
rindeki pamuklu keçe.

5 — Çimento fabrikaları tarafından, laboratuvarlarda çi-
mento numarasının ve evsafının tesbiti için kliring mukavelesi
mevcut memleketlerden getirilecek olan, tarifinin 560 nci
numarasına giren ince elek telleri.

Madde 2 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.
Madde 3 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

20/6/1947

No.	Başlığı	Dünya Terkipi	Cilt	Sayı	Resmî Gazete Sayısı	
1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Kanunu ile Yorum, T. B. M. M. Kararı ve Tüzükleri:					
	A - Kanun:					
3202	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Kanunu	17/6/1937	3	18	1124	3629
	B - Yorum:					
238	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Kanununun 61 nci maddesinin 2 nci fıkrasının ifadesi	7/2/1942	3	23	249	5027
	C - T. B. M. M. Kararı:					
1045	Ziraat Bankasının 2002 sayılı kanunun mevzuatından istisna edilmesi 5/50 nci Devlete ait mevzuatlar mevzuatında yazmaya kanunî imkân olmadığı hakkında	4/5/1938	3	19	613	3898
	D - Tüzükler:					
2/10104	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Memurları Tahsis Standartı Nizamnamesi	5/1/1939	3	20	141	4103
1/2425	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Tüzüğü	27/3/1945	3	28	206	5991
1/5581	İstanbul Emvayet Menkulî Tüzüğü	22/3/1947	—	—	—	6563
	2 — Sözü geçen Kanunlar:					
2004	İhra ve İhtis Kanunu	19/6/1933	3	13	532	2128

Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin Adalet Bakanlığı kısmında değişiklik yapılması hakkında Kanun

Kanun No: 5097

Kabul tarihi: 17/6/1947

Madde 1 — Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 30/6/1938 tarihli ve 2656 sayılı Kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin Adalet Bakanlığı iler kısmına bağlı cetvelde, derece, ad, sayı ve aylıkları yazılı kadrolar eklenmiştir.

Geçici Madde 1 — 4/7/1934 tarihli ve 2556 sayılı kanunun 5 inci maddesinde yazılı şaja başlamış olanlardan bir yıllık süreli bitirmiş olanları 31/12/1948 tarihine kadar yardımcılık sınıfına tayin etmeye Adalet Bakanı yetkilidir.

Geçici Madde 2 — 1947 yılı Bütçe Kanununa bağlı (L) işaretli cetvelin Adalet Bakanlığı kısmında (29) yargıç adayı ve stajyer yargıç adayı kadrosu çıkarılmıştır.

Geçici Madde 3 — 1947 yılı Bütçe Kanununa bağlı (A) işaretli cetvelin Adalet Bakanlığı kısmındaki (180) mnci Aylıklar) bölümünün (1) inci (Memurlar aylığı) maddesine (202.500) lira ek ödenek verilmiştir.

Madde 2 — Bu kanun 30/6/1947 tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

20/6/1947

CETVEL

D.	Görevin çeşidi	Sayı	Aylık
11	Yargıç Adayı	121	30

1 — Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin Adalet Bakanlığı kısmında değişiklik yapılması hakkında Kanun 31/10/1946 tarihine kadar yayımlanmış ve değişikliği ile Yorumları, B. M. Meclisi Kararları, Yönetmelikleri ve Bakanlar Kurulu Kararları 31/10/1946 gün ve 6456 sayılı Resmî Gazete'ye ilâk edilmiştir. 7 nci maddesindeki, 4911 sayılı kanun başlığı altına tabiiye edilmiştir.

31/10/1946 tarihinden sonra yayımlanan:

No.	Başlığı	Dünya Terkipi	Cilt	Sayı	Resmî Gazete Sayısı	
4908	Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin Adalet Bakanlığı kısmında değişiklik yapılması hakkında Kanun	31/10/1946	—	—	6494	
4995	3656 sayılı kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin İçişleri Bakanlığının alt cetvelinde değişiklik yapılmasına dair Kanun	6/1/1947	—	—	6498	
5001	Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin Adalet Bakanlığının alt cetvelinde değişiklik yapılması hakkında Kanun	4/2/1947	—	—	6523	
5006	Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin Emvayet Genel Müdürlüğü kısmında bazı değişiklikler yapılmasına dair Kanun	21/2/1947	—	—	6538	
5007	Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanuna ek 4644 sayılı kanuna bağlı (1) sayılı cetvelde değişiklik yapılması hakkında Kanun	21/2/1947	—	—	6538	
5049	Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında Kanun	27/3/1947	—	—	6616	
5064	Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesi hakkında Kanun	4/5/1947	—	—	6635	
5065	Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan 3656 sayılı kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin İçişleri Bakanlığının alt cetvelinde değişiklik yapılması hakkında Kanun	16/6/1947	—	—	6635	
	2 — Sözü geçen Kanunlar:					
2556	Hükümler Kanunu	14/7/1934	3	15	1339	2751
4997	1947 yılı Bütçe Kanunu	2/1/1947	—	—	—	6495

İskân Kanununun bazı maddelerinin kaldırılmasına, değiştirilmesine ve bu kanuna yeniden bazı madde ve fıkralar ilâvesine dair Kanun

Kanun No: 5098

Kabul tarihi: 18/6/1947

Madde 1 — 2510 sayılı İskân Kanununun 2848 sayılı kanunla değiştirilen 1 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Muhacir ve mültecilerle göçebelere ve gezginler için yurt içinde yerleştirilmeleri; Türk kültürüne bağlılık ve nüfus oturma ve yayılımının düzenlenmesi amacıyla Bakanlar Kurulunca yapılacak programa uygun olarak içişleri ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarınca tertiplenir.

Madde 2 — 2510 sayılı Kanunun 2848 sayılı Kanunla değiştirilen 8 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Jeolojik olaylar ve tabii afetler dolayısıyla bir mahal halkının yerlerini terkmesinde lüzum ve zaruret bulunduğu, kendilerinin başvurmaları veya ilgili Bakanlığın teklifi üzerine Merkezi İskân Komisyonunca yapılacak inceleme sonunda anlaşıldığı takdirde Bakanlar Kurulu kararıyla o mahal halkı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca başka yerlere yerleştirilir.

Madde 3 — 2510 sayılı Kanunun 2848 sayılı Kanunla değiştirilen 9 uncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Göçebeler, gezginler için İçişleri Bakanlığının mütalâası alınarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca uygun görülecek yerlerde yerleştirilirler. Bunlar da bu kanunda yazılı yardımlardan ve her türlü muafiyetten istifade ederler.

Madde 4 — 2510 sayılı Kanunun 15 inci maddesinin 2 nci bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Hükümetçe içerde bir yerden diğer bir yere yerleştirilenlerden veya dışardan kendi kendine gelen muhacir ve mültecilerden ihtiyacı olanlar:

A) İskâna tabi tutulurlar.

B) Kendilerinin, zat, ev, sanat ve ticaret eşyalarının, alât ve edevatının, yiyeceklerinin, tohumluklarının, koşum ve damızlık hayvanlarının ve gümrükten muaf bütün eşyalarının kalktıkları yerden veya sınırdan yerlecekleri yere kadar nakliye masrafları Hükümetçe verilir.

C) Bunların kaldırdıkları veya sınırlarımızdan içeriye girdikleri gündün iskân edildikleri güne kadar geçen zaman zarfında ve iskânlarından itibaren bir yıl içinde yatacakları, yiyecekleri, yakacakları ve tedavileri Hükümetçe parasız temin olunur.

Ç) Bunlardan çok fakir olanlarına bir defalık giyecek de Hükümetçe verilir.

Madde 5 — 2510 sayılı Kanunun 17 nci maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir:

İskân edilecek her aileye nüfuslarına göre dağıtılacak çeşitli toprak miktarı ve dağıtış şekli Sağlık ve Sosyal Yardım ve Tarım Bakanlıklarınca hazırlanıp Bakanlar Kurulu tarafından tasdik edilecek bir cetvelle tesbit olunur.

Madde 6 — 2510 sayılı Kanunun 29 uncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Hükümetçe iskân edilen muhacir ve mülteciler en az on yıl süre ile yerleştirildikleri yerde oturmaya mecburdurlar. Bunlardan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının izni ile başka yerde yurt tutmak isteyenler haklarında 2510 sayılı Kanunun 15 inci maddesinin 5 inci bendi hükümü uygulanır.

Göçebe ve gezginler için göçebelere ve gezginlere dönmelelerine müsaade edilmez.

Bunlardan bu maksatla iskân yerlerini terkedenler yerleştirildikleri yere döndürülürler.

Madde 7 — 2510 sayılı Kanunun 30 uncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Hükümetçe iskân edilenlere borçlu veya borçsuz olarak iskân yoluyla verilen gayrimenkuller on yıl süre ile hiç bir suretle satılamaz, bağışlanamaz, terhin edilemez, haciz olunamaz. Tapularına o yolda kayıt düşürülür.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının izniyle Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasına terhini caizdir.

Madde 8 — 2510 sayılı Kanunun 3683 sayılı Kanunla değiştirilen 37 nci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Muhacir ve mültecilerle Hükümetçe bu kanun hükümlerine göre yerleştirilenler aşağıdaki muafiyetlerden faydalanırlar:

1 — Vergi muafiyeti:

A) Yukarıda yazılı kimseler beş yıl arazi, bina, kazanç, buhran, muvazene, hava kuvvetlerine yardım ve yol vergilerinden muaf tutulurlar. Bu muafiyet süresi Hükümetçe iskân edilene bu kanun hükümlerine göre yapılacak iskân yardımlarından bina ve arazi vergileri için gayrimenkullerin temlik edildikleri tarihi, kazanç, buhran, muvazene ve hava kuvvetlerine yardım ve yol vergileri için bu kimselerin yurda geldikleri ve serbest iskâna tabi olanlar da muhacir kâğıdının verildiği yılı takriben yıldıan başlar.

Ancak, muhacirlerin huduttan girdiği, mültecilerin yerleşmek talebinde buldukları, göçebelere ve İçerde bir yerden diğer bir yere yerleştirilenlerin iskânına başlandı tarihinden muafiyet başlangıcına kadar geçecek zaman zarfında mezkûr vergiler aranmaz.

Hükümetçe iskân yerleri değiştirilenler yeniden muafiyete mazhar olurlar. Şu kadar ki, nakil tarihinde eski muafiyeti hitama ermiş olanların naklin bittiği tarihten yeni mahallerinde iskân yardımlarının bittiği tarihe kadar geçen zamana ait vergileri de aranmaz.

Bu maddedeki yıl tarihi, taallük ettiği vergi kanunlarında mükellefiyete esas tutulmuş olan yılı ifade eder.

Eski iskân mevzuatına göre iskân hakkına malik olup da iskân Kanunu hükümlerine göre yerleştirilmeleri icabedenler hakkında da yukarıdaki hükümler uygulanır.

B) Bu kanun hükümlerine göre Hükümetçe temlik edilen toprak ve yapıardan bu temlik dolayısıyla veraset ve intikal vergisi ve ferağ harcı ve resmi alınmaz.

C) Noterlerce yapılacak borçlanma senetleri pula, harca ve ücrete tabi değildir.

2 — Tapu muafiyeti:

Bu kanuna göre gerek parasız ve gerek borçlu ve gerek peşin paralı olarak verilen bütün yapı ve topraklar harçsız, pul-suz tapuya başlanarak senedi verilir.

Temlik ve teffiz, kıymet takdiri, borçlanma ve ipotek konup kaldırma muameleleri hiçbir harca, masrafa ve pula tabi tutulmaz.

Madde 9 — 2510 sayılı kanunun 4062 sayılı kanunla değiştirilen 39 uncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

1 - Bu kanun hükümlerine göre veya bu kanundan evvel Hükümetçe iskân edilmiş ve iskân edilecek muhacirlerle mültecilere, göçebelere, gezginci çingenele ve İçerde bir yerden diğer bir yere yerleştirilmiş olanlara verilmiş veya verilecek olan laşe, ibate, döner sermaye, sanat ve ziraat alat ve edevatı ve hayvanlar, koşun ve araba takımları ve tohumluklar ile tedavi ve bilimum iskân yardımları ve iskân haddi dâhilindeki yapı ve topraklar ve bağ ve meyvelik yerleri parasızdır.

2 - Hükümetçe iskân edilene evvelce borçlanma suretiyle verilmiş olan yapı ve topraklardan iskân haddine tekabül eden borçların ödenmeyen taksitleri tahsil olunamaz ve tahsil otunanlar da geri verilmez.

Verilmiş olan yapı ve toprakların iskân haddinden fazla olan kısımları ile 2510 sayılı kanunun 15 inci maddesinin 3 üncü bendi muhacirce verilen ev yeri ve topraklar borçlanmaya tabidir.

Borçlanma muameleleri, 716 sayılı kanun hükümlerine göre Sağlık ve Sosyal Yardım, tahsilât da Maliye Bakanlığınca yapılır. İlk taksit sekizinci yılın Eylülünde başlar ve 20 yılda ve 40 taksitte alınır.

Vâdesinden evvel tediyeye edilen borçlar yıllık yüzde altı iskontoaya tabi tutulur.

3 - 2510 sayılı kanunun 29 uncu maddesinde yazılı süre içinde izinsiz iskân yerini terk veya gaybubet ederek iki yıl sonunda mürettep yerlerine avdetle yerleşmemiş veya aynı yerlere ideleri mümkün görülmemiş olanlarla iskân olduğu yerden Hükümetçe naklen başka yere iskân olunanlara, evvelce iskân edilmiş iken bilâhara serbest iskâna tabi tutulanlara, eski yerlerinde verilen gayrimenkuller tapuda namlarına tescil edilmiş olsa bile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının işarı üzerine vali ve kaymakamlar tarafından tapular: iptal ve verilen gayrimenkuller istirdat olunur.

Bunlardan izinsiz iskân yerini terk veya gaybubet edenlerin iskân hakları sakit olur.

Madde 10 — 2510 sayılı kanunun 42 nci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığında Bakanın veya temsil edeceği zatın başkanlığı altında Sağlık ve Sosyal Yardım, İçişleri, Millî Savunma, Dışişleri, Maliye, Millî Eğitim, Ekonomi, Tarım Bakanlıklarınca ve Ziraat Bankasınca seçilecek zatlardan ve vukuf ve ihtisaslarından istifade edilmek üzere Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca hariçten alınacak en çok üç zattan müteşekkil Merkezi İskân Komisyonu bulunur.

Merkezi İskân Komisyonu başlıca Türkiye'ye gelecek muhacirlerin veya bu kanuna göre İçerde yerleştirilecek vatandaşların iktisadi, iltisadi, sivil, siyasi vasıflara ve şartlara göre mürettep yerlerini tetkik etmek, iskân programları hakkında tetkiklerde bulunmak, iskâna yarıyacak toprak ve yapıları araştırıp bulmak, muhacirlerin sevk şartlarını mütalâa eylemek, iskân tahsisatının sarf yerleri hakkında mütalâada bulunmak, hariçten ve dâhilden yeni yurtlarına yerleşecek olanların sevkleri ve müs-tahsil hale girinceye kadar bakımlarıyla alakadar olan Devlet daireleri şubelerinin muzaheretlerini ve çalışma birliğini yapmaya yarıyan tedbirleri düşünmek gibi görevlerle mükelleftir. Kararları istişari mahiyettedir.

Merkezi İskân Komisyonunun çalışma tarzı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca tanzim ve Bakanlar Kurulu tarafından onanacak bir yönetmelikle tesbit olunur.

Madde 11 — 2510 sayılı kanunun 49 uncu maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Bu kanunun icra sureti tüzük ve yönetmelikler ile tayin olunur. Hükümetçe iskân edilene bütün muhacir ve mültecilerin bu kanundaki muafiyetlerden istifade etmek üzere ne yolda hareket edecekleri bu tüzükte gösterilir.

Madde 12 — 2510 sayılı kanuna aşağıdaki madde eklenmiştir:

Ağrı, Sason, Tunceli ve Zeylân yasak bölgelerine Bakanlar Kurulu Kararı olmadıkça hiç bir kimsenin girmesine, iskân ve ikametine izin verilemez.

Geçici Madde 1 — Bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce Bakanlar Kurulu kararıyla nakledilmiş olanların mürettep yerlerinde oturma mecburiyetiyle haklarındaki bütün kayıtlar kaldırılmıştır.

Geçici Madde 2 — 2510 sayılı kanunun hükümlerine göre nakledilmiş olup ta gerek haklarındaki kararnamelemler kaldırılması ve gerekse bu kanunun yürürlüğe girmesiyle serbest kalacak olanlar hakkında aşağıdaki esaslar dâhilinde muamele yapılır:

1 - Yasak bölge olarak tesbit edilmiş yerler halkından olup ta bu kanunun nesrinden itibaren bir yıl içinde iskânını isteyenlerden muhtaç olanlar eski illerinde veya bu illere civar illerde yerleştirilebilir.

Bu takdirde bunlara mürettep yerlerinde evvelce verilmiş olan yapı ve topraklar 2510 sayılı kanunun 39 uncu maddesi hükümlerine göre geri alınır.

2 - Birinci bentte tasrih edilen yerler dışında kalan bölgeler halkından olup ta 2510 sayılı kanunun 27 nci maddesi muhacirce geride bıraktığı gayrimenkuller karşılığında istihkak mazbatasına bakılmaksızın suretiyle malları Devlete intikal etmiş ve aynı kanunun 28 inci maddesi gereğince mürettep yerlerinde ellerindeki mazbatalara mukabil hiç mal almamış olanlara mazbata muhteviyatı olan malları tamamen geri verilir. Buna imkân bulunmadığı hallerde mazbata muhteviyatı dört misli üzerinden Hazinece nakden ödenir.

Ellerindeki mazbataları muhteviyatının tamamına veya bir kısmına mukabil mal almış olanların namlarına tescil edilmiş olsun olmasın bu malları geri alınmaz. Ancak istihkak mazbatasında bakıya kalan miktar hakkında yukarıdaki hükme göre muamele yapılır.

İstihkak sahibi olanların 1948 yılı sonuna kadar buldukları yerlerin en büyük mülkiye üstüne başvurmaları ve Hazinece de bu gibi istihkakların 1949 yılı sonuna kadar ödenmesi mecburidir.

3 - 2510 sayılı kanunun 27 nci maddesi gereğince kendileri tarafından veya Hükümetçe tasfiye edilmiyen mallar üzerinde bu gibiler her türlü tasarrufta serbesttirler.

Hükümetçe tasfiye olunmuş ve satış bedelleri sahiplerine ödenmiş veya ödenmek üzere emanete alınmış gayrimenkuller hakkında hiç bir iddia dinlenmez. Sahiplerinin hakları ancak bu bedellere inhisar eder.

Kendi yurtlarına dönenler Hükümetin uhdesinde veya idaresinde veya emanette bulunan menkul veya gayrimenkul mallarını tasarruf etmek isterlerse bu tasarruf tarihinden itibaren mürettep yerlerinde kendilerine Hükümetçe iskân yoluyla verilen gayrimenkuller 2510 sayılı kanunun 39 uncu maddesi hükümlerine göre geri alınır.

4 - Yukarıdaki hükümler gereğince bu gibiler aynen işe edilen gayrimenkuller için nakilleri tarihinden itibaren bu kanunun nesrini takibeden yıl sonuna kadar geçen süre içinde tahakkuk eden arazi ve binalara mütalâik her türlü vergiler aranmaz. Ancak bunlardan tahsil edilmiş olanlar geri verilmez.

5 - Hazine adına tescil edilmiş olup ta suretle geri verilmesi gereken gayrimenkullerden dolayı Hükümetçe eski sahiplerine yapılacak ferag ve tescil işlemlerinde harç ve resim aranmaz.

6 - Bu suretle serbest kalanlar, muhtaç olup olmadıklarına bakılmaksızın, gidecekleri yerlere kadar bir defaya mahsus olmak üzere bu kanuna göre parasız sevkolunurlar.

7 - Serbest kalıp ta yukarıdaki fıkralara göre işkân isteginde bulunmayanlar mürettep yerlerini terk ettikleri takdirde bunlara evvelce verilmiş gayrimenkuller hakkında 2510 sayılı kanunun 30 uncu maddesi hükümü uygulanmaz.

8 - Mukabilinde mal alınıp ta mahsubu yapılmayan mazbataların mahsupsuz kalan bakıyelerinin mahsupları, bütçeye irat ve masraf kaydı suretiyle yapılır.

Madde 13 — 2510 sayılı Kanununun 2848 sayılı kanunla değiştirilen 2 nci maddesi, 2510 sayılı kanununun 7 nci maddesinin (A) ve (B) fıkraları, 2510 sayılı kanununun 2848 sayılı kanunla değiştirilen 10 uncu maddesinin (C) ve (Ç) fıkraları, 2510 sayılı kanununun 2848 sayılı kanunla değiştirilen 11 inci maddesi, 2510 sayılı kanununun 12 nci maddesi, 2510 sayılı kanununun 2848 sayılı kanunla değiştirilen 13 üncü maddesi, 2510 sayılı kanununun 14, 26, 27, 28 inci maddeleri kaldırılmıştır.

Madde 14 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 15 — Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

20/6/1947

No.	İşlemler	Düzenleme Tarihi	Çifti	Sahife	Resmî Gazete Sayı
I — İskân Kanunu ile bunun ek ve değişiklikleri, Yorum ve Tüzet:					
A - Kanunlar:					
2310	İskân Kanunu	21/6/1934	3	15	2136
2610	İskân Kanunu'nun 44 üncü maddesine bir fıkra ilavesine dair Kanun	29/12/1934	3	16	2892
2637	İskân Hakkındaki 2310 sayılı Kanuna ek Kanun	31/10/1935	3	16	3144
2741	İskân Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair Kanun	21/11/1935	3	17	3162
3123	İskân Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair olan 2848 sayılı Kanuna ek Kanun	18/2/1937	3	18	349
3371	İskân Kanunu'na ek Kanun	25/1938	3	19	3896
3657	İskân Kanunu'nun bazı maddelerini değiştiren 2848 numaralı kanunun 3 uncu ve 2510 numaralı kanununun 31 inci maddelerinin bazı ekleri Kanun	5/7/1939	3	20	4250
3662	İskân Kanunu'nun 12 nci maddesinin Kanun değiştirilen ve 17 ve 23 üncü maddelerine birer fıkra ekliyen Kanun	11/7/1939	3	20	4255
3683	İskân Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair Kanun	12/7/1939	3	20	4256
3682	İskân Kanunu'nun 39 uncu maddesinin iddili hakkındaki Kanun	13/6/1941	3	22	4838
B - Yorum:					
221	İskân Kanunu'nun 31 inci maddesinin 1 inci fıkrasının eBa kısmının tefsiri	7/1/1937	3	18	3501
2/1777	İskân Kanunu'nun 11 maddesinin tefsiri	5/1/1935	3	16	2698
716	2 — Sürü göçen Kanun: Borçlanma Kanunu	24/1/1926	8	7	179

İLANLAR

Ankara Lv. A. Sa. Al. Komisyonu Başkanlığından

Kapalı zarf usulü ile 2467 ton balyalı kuru ot satın alınacaktır. Muhammen bedeli 246.700 lira ve ilk teminatı 18.509 liradır. Eksametesi iki Temmuz 1947 Çarşamba günü saat 16 da yapılacaktır. Evsaf ve şartları hergün komisyonunda görülebildiği gibi 1324 kurus mukabilinde istenilenlere verilir.

Tel balyalı kuru ot 627.829, 1011 ton olmak üzere ayrı ayrı ihale edilecektir. İsteklilerin teklif mektuplarını ihale saatinden bir saat evveline kadar Akköprüdeki Komisyona vermeleri.

1663/4-3

Kapalı zarf usulüyle 288 ton kuru ot satın alınacaktır. Muhammen bedeli 28800 lira olup muvakkat teminatı 2150 liradır. Evsaf ve şartnamesi her gün Ankara Lv. Amirliği Satınalma Komisyonunda görülebilir. İhalesi 9/7/1947 Çarşamba günü Komisyonunda saat 15.00 da yapılacaktır. İsteklilerin ihale günü saat 14.00 e kadar kanuni belgeleriyle beraber hazırlayacakları teklif mektuplarını Komisyona vermiş olmaları.

1665/4-1

Cebeci Askeri Hastanesi binaları gruplarından Ordu Hemşire Okulu binasında kalorifer tesisatı yapılacaktır.

Keşif bedeli (54.840) lira (88) kurus olup geçici teminat altıcaş (3992) lira (04) kurustur.

İhalesi kapalı zarf usulü ile 4 Temmuz 1947 Cuma günü saat 15.30 da komisyonunda yapılacaktır.

Keşif ve şartnameleri İstanbul Levazım Amirliğinde ve Ankara'da Bakanlık Satınalma Komisyonu binalarında her gün öğleden evvel görülebilir.

Bu işe gireceklerin ihale gününden en az üç gün evvel Bakanlık İnceleme Şubesi Müdürlüğünden vesika almaları şarttır.

İsteklilerin belli günde ihale saatinden bir saat evveline kadar kanuni belge ve teminatlarıyla teklif mektuplarını havi kapalı zarflarını Komisyon Başkanlığına makbuz mukabilinde vermeleri

1685/4-3

Siğir eti almak

Ayaştaki As. ihtiyaç için kapalı zarf usulüyle 60 ton siğir eti satın alınacaktır. Muhammen bedeli 75.960 lira olup ilk teminatı 5.692 lira 50 kurustur. Şartnamesi hergün Sarıkışla Satınalma Komisyonunda görülmür. İsteklilerin teklif mektuplarını ihale saatinden bir saat evvel Komisyona vermeleri.

1757/4-1

Kapalı zarf usulüyle 500.000 aded yumurta satın alınacaktır. Muhammen bedeli 25.000 lira olup muvakkat teminatı 2.625 liradır. Evsaf ve şartları hergün Ankara Lv. Amirliği Satınalma Komisyonunda görülmür. İhalesi 9 Temmuz 1947 Çarşamba günü saat 16 da yapılacaktır. Teklif olacakların kanuni belgeleriyle birlikte hazırlayacakları teklif mektuplarını ihale günü saat 15 te Komisyona vermiş olmaları.

1777/4-1

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Müessesesinden:

Adı	Miktarı Ton	Beher kilo Muh. bedeli Lira K.	Geçici teminat Lira K.	Ekallimlenme usulü yapılabildiği
Yulaf	120	17	1530 00	Kapalı zarf
Arpa	10	18	270 00	Pazarlık
Buğday	6	25	225 00	>
Kepek	15	10	225 00	>

Müessesemiz hayvanları ihtiyacı için yukarıda cins, miktar ve muhammen bedelleriyle geçici teminatı yazılı yerler hizalarında gösterilen usullerle satın alınacaktır.

Eksiltme 10/7/1947 Perşembe günü saat 15 te müessesede toplanacak Satınalma Komisyonunda yapılacaktır. Şartnameleri her gün müessesede görülebilir.

Taliplerin kanuni teklif mektuplarını eksiltme günü saat 14 e kadar komisyonuna vermiş olmaları ve geçici teminatlarını yatırmak üzere bir gün evvel gelecek birer irsaliye almaları, pazarlığa girmek için de belli gün ve saatte müessesede hazır bulunmaları.

1753/4-1

Nevşehir Asliye Hukuk Mahkemesinden:

Nevşehir Belediyesi tarafından aleyhine alacak davası açılan Belediye eski tahsil memuru Hamdi Parmaksız mirasçılarının Nevşehir'in Yeni Mahallesinden torunu Ahmet Turan adına gönderilen davetiye yerinin belli olmadığından bittir tebligat yapılmaması istemiş olmakla 9 Nisan 1947 tarihli Resmî Gazete ile yapılan ilâna rağmen adı geçen mahkemeye gelmemiş olduğundan bu defa da yine Resmî Gazete ile ve giyap kararı yerine kalmak üzere ilânen tebligat yapılmasına karar verilmiş ve bu sebeple yargılama 15/7/1947 gününe bırakılmıştır.

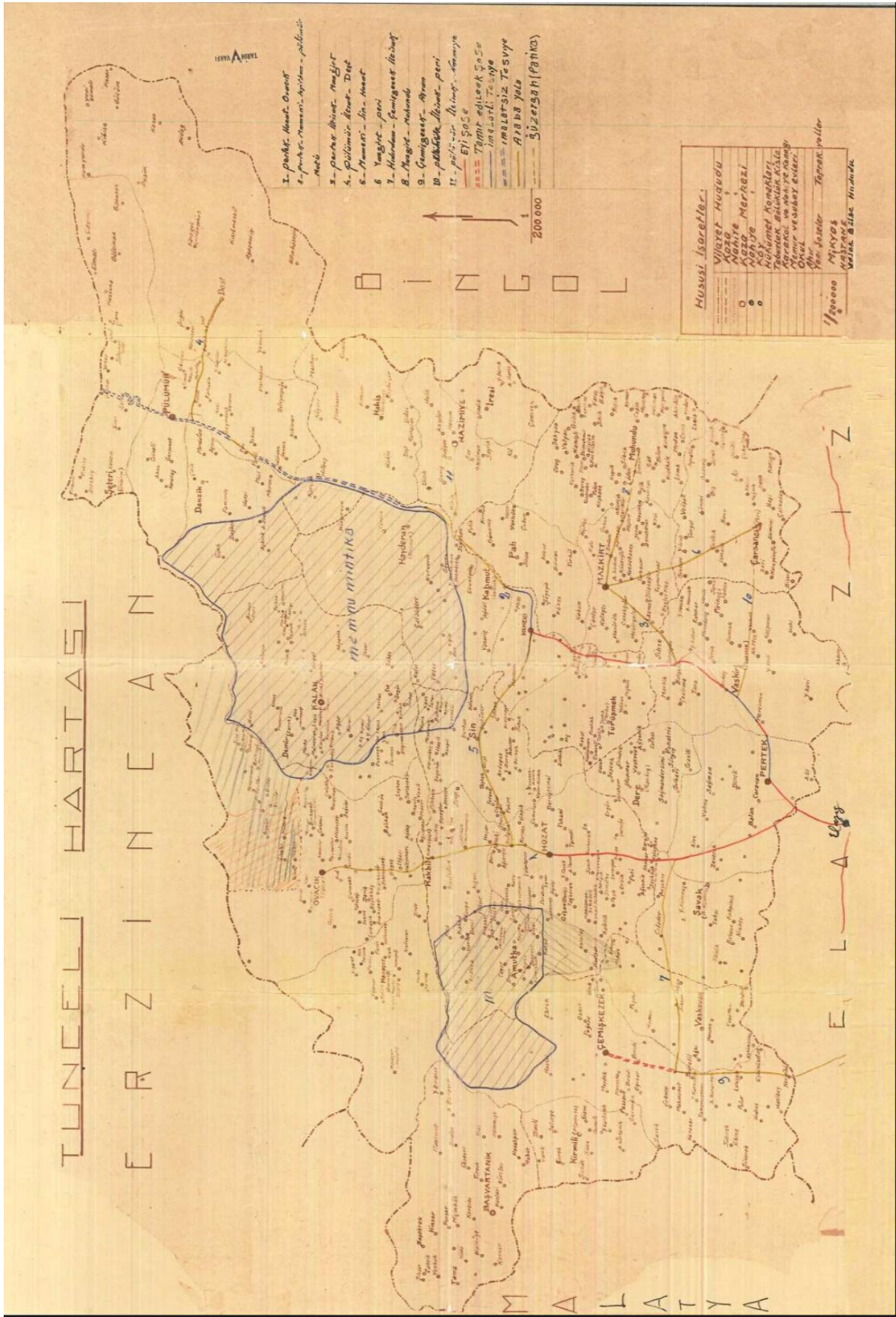
Yargılama gününde bizzat mahkemeye gelmediği veya kendisini temsilen bir vekil göndermediği takdirde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu gereğince yargılamaya giyabında bakılacağı ilân olunur.

1450

Bozabat Asliye Hukuk Yargıçlığından:

Bozabat'ın Camiikebir Mahallesinden Ahmet oğlu Mehmet Erkeçli'nin İstanbul Beşiktaş Şenlikdede Çatlakçeşme 26 numarada Afif yanında Zehra Erkeçli aleyhine Bozabat Asliye Hukuk mahkemesinde açmış olduğu boşanma davasından dolayı yapılan duruşmada: Dâva olunan Zehra Erkeçli'nin ikametgâhını terk ederek giyap kararı tebligat edilmiş olmakla giyap kararının ilânen tebligat edilmesine karar verilmiş olduğundan dâva olunan Zehra Erkeçli'nin duruşma günü olan 14/7/1947 Pazartesi günü Bozabat Asliye Hukuk Mahkemesinde hazır bulunması veyahut bir vekil göndermesi aksi takdirde giyaben yargılamaya devam olacağı ilân olunur.

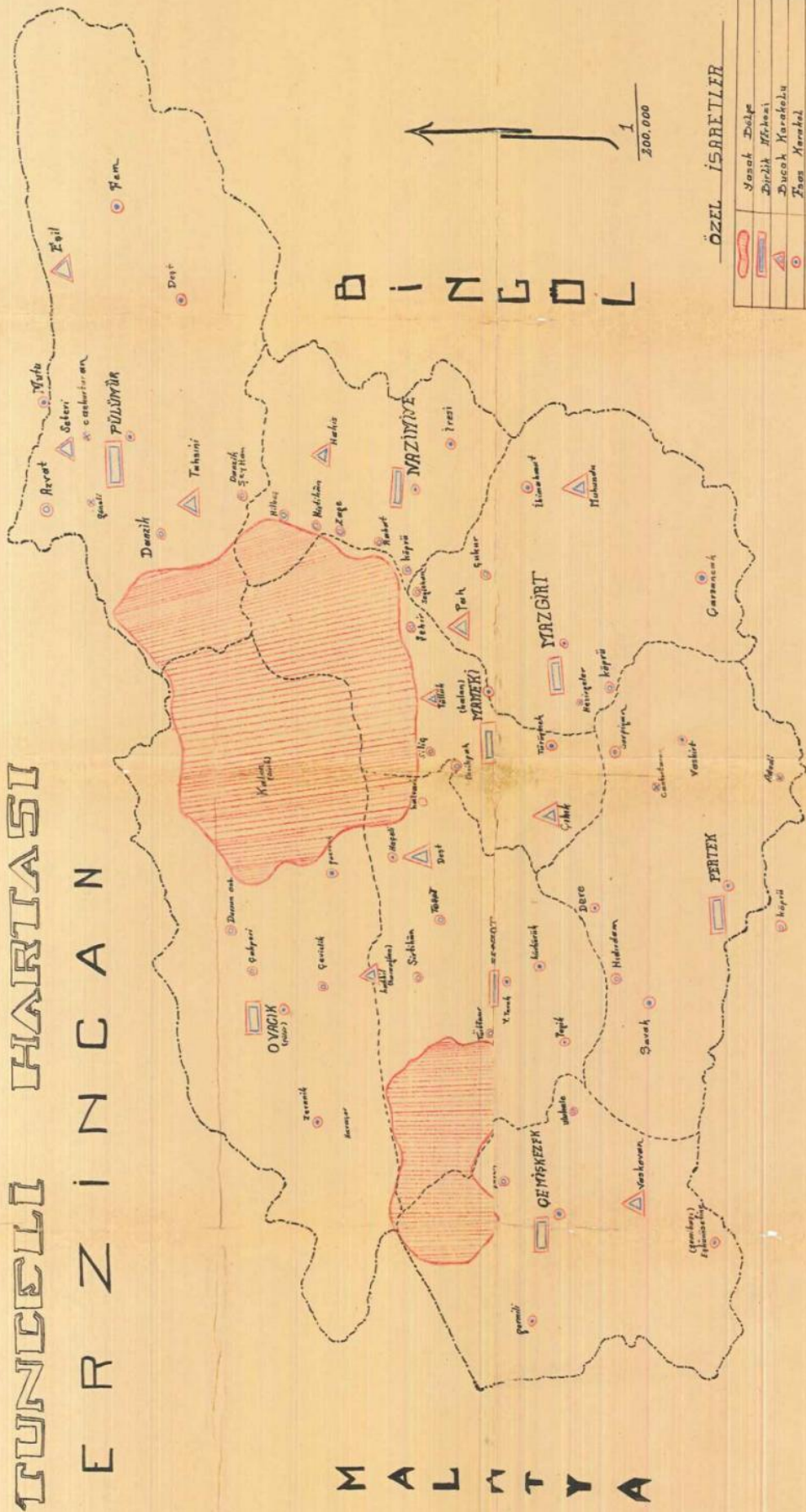
1536

Kaynak: Tarih Vakfı “Dersim ‘38’i Hatırlamak”

TUNCELİ HARİTASI

ERZİNCAN

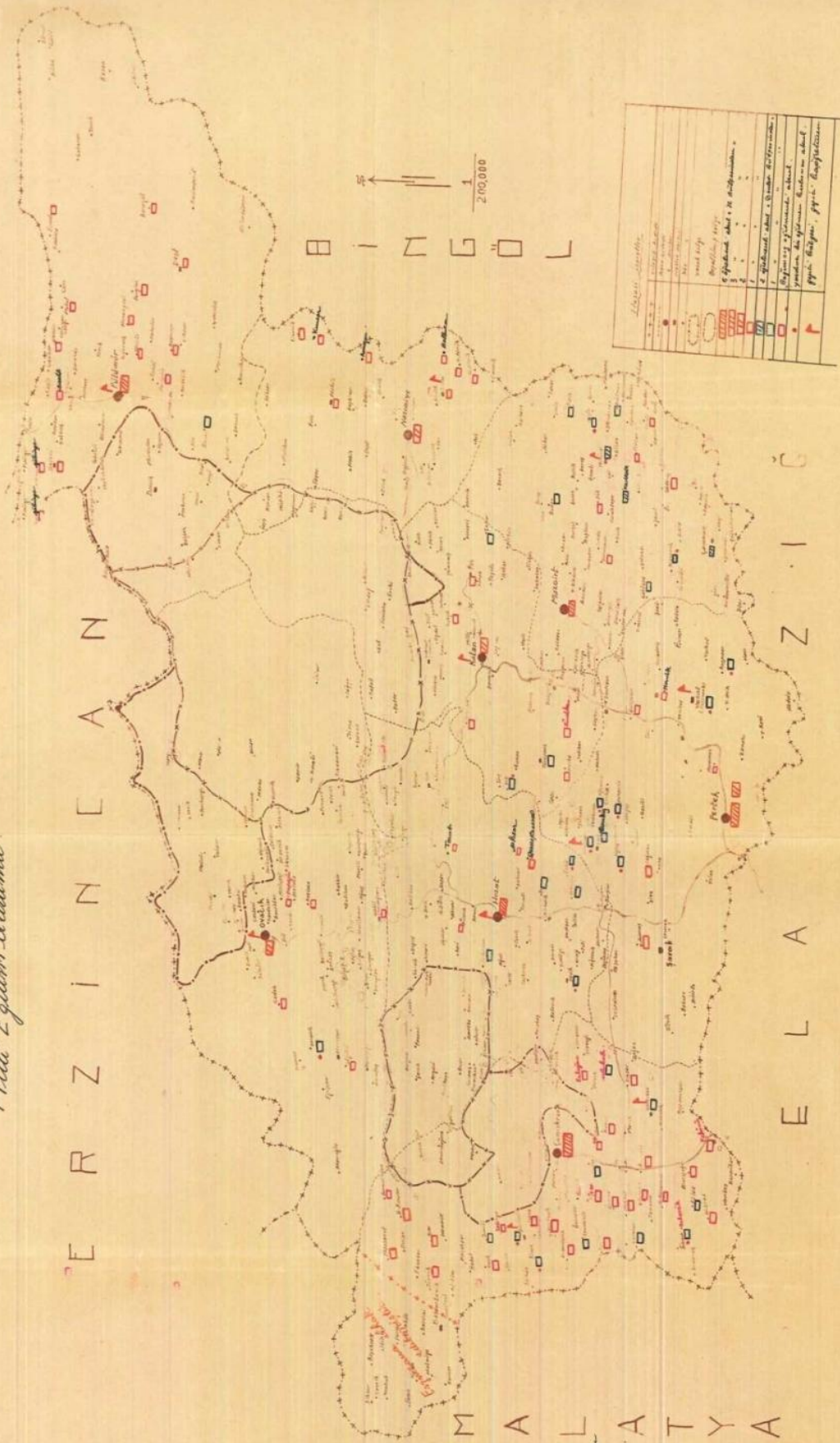
ÖZEL İSARETLER

	Yasak Bölge
	Büyük Köyler
	Düçük Köyler
	Yas Köyler
	Devlet Köyleri
	Devlet Köyleri

ELAZIĞ

TUNCELİ HARİTASI

Millî Eğitim Kurumu

1/ Kasım 1945 tarihinde Kurumun
114 şubesi
81 şubesi müdürlüğüne vevay olan şifreler
39 şubesi şifresizdir.
84 şubesi şifresizdir.
15 şubesi şifresizdir.
787 şifresizdir.

Tunceli Haritası	
1	Yerleşim yerleri
2	Yerleşim yerleri
3	Yerleşim yerleri
4	Yerleşim yerleri
5	Yerleşim yerleri
6	Yerleşim yerleri
7	Yerleşim yerleri
8	Yerleşim yerleri
9	Yerleşim yerleri
10	Yerleşim yerleri
11	Yerleşim yerleri
12	Yerleşim yerleri
13	Yerleşim yerleri
14	Yerleşim yerleri
15	Yerleşim yerleri
16	Yerleşim yerleri
17	Yerleşim yerleri
18	Yerleşim yerleri
19	Yerleşim yerleri
20	Yerleşim yerleri
21	Yerleşim yerleri
22	Yerleşim yerleri
23	Yerleşim yerleri
24	Yerleşim yerleri
25	Yerleşim yerleri
26	Yerleşim yerleri
27	Yerleşim yerleri
28	Yerleşim yerleri
29	Yerleşim yerleri
30	Yerleşim yerleri
31	Yerleşim yerleri
32	Yerleşim yerleri
33	Yerleşim yerleri
34	Yerleşim yerleri
35	Yerleşim yerleri
36	Yerleşim yerleri
37	Yerleşim yerleri
38	Yerleşim yerleri
39	Yerleşim yerleri
40	Yerleşim yerleri
41	Yerleşim yerleri
42	Yerleşim yerleri
43	Yerleşim yerleri
44	Yerleşim yerleri
45	Yerleşim yerleri
46	Yerleşim yerleri
47	Yerleşim yerleri
48	Yerleşim yerleri
49	Yerleşim yerleri
50	Yerleşim yerleri
51	Yerleşim yerleri
52	Yerleşim yerleri
53	Yerleşim yerleri
54	Yerleşim yerleri
55	Yerleşim yerleri
56	Yerleşim yerleri
57	Yerleşim yerleri
58	Yerleşim yerleri
59	Yerleşim yerleri
60	Yerleşim yerleri
61	Yerleşim yerleri
62	Yerleşim yerleri
63	Yerleşim yerleri
64	Yerleşim yerleri
65	Yerleşim yerleri
66	Yerleşim yerleri
67	Yerleşim yerleri
68	Yerleşim yerleri
69	Yerleşim yerleri
70	Yerleşim yerleri
71	Yerleşim yerleri
72	Yerleşim yerleri
73	Yerleşim yerleri
74	Yerleşim yerleri
75	Yerleşim yerleri
76	Yerleşim yerleri
77	Yerleşim yerleri
78	Yerleşim yerleri
79	Yerleşim yerleri
80	Yerleşim yerleri
81	Yerleşim yerleri
82	Yerleşim yerleri
83	Yerleşim yerleri
84	Yerleşim yerleri
85	Yerleşim yerleri
86	Yerleşim yerleri
87	Yerleşim yerleri
88	Yerleşim yerleri
89	Yerleşim yerleri
90	Yerleşim yerleri
91	Yerleşim yerleri
92	Yerleşim yerleri
93	Yerleşim yerleri
94	Yerleşim yerleri
95	Yerleşim yerleri
96	Yerleşim yerleri
97	Yerleşim yerleri
98	Yerleşim yerleri
99	Yerleşim yerleri
100	Yerleşim yerleri

Tuncelinde büyük ıslâhat programı

Köprüler kuruluyor kışlalar mektepler binalar yapılıyor

Elâziz (Hususî surette giden arkadaşımız yazıyor) — Eski Ankarayı bilenler ve yeni Ankaranın nasıl kurulduğunu görenler Tunceli'deki bayındırlık hareketinin manasını anlamakta güçlük çekmeyeceklerdir. Yerin altından kaçan suyu gökten düşenle birleştirerek Orta Anadolu yaylasında deniz yaratan cumhuriyet azmi; şimdi burada âsi ve serkeş bir tabiatle cenkleşmekle meşguldür.

Murad'ın yaz ve kış daima karlı olan dağlardan beslendiği, bir tarafı belki 2000 metrelik yalçın bir dağ, bir tarafı bakarken başınızın döndüğü bir uçurum olan yerlerinden birinde bir köprü kuruluyor. Bir köprü, Tunceli için bir medeniyet geçidi'dir.

SON DAKİKA

Tuncelinde

Bellibaşlı

Reisler teslim oldu

Kıtalarımıza silâhlarını teslim eden reisler, kanımız devlete halâldır, bir iştir oldu, çok pişmanız diyorlar

Elâziz, (Sabaha karşı saat dört sureti mahsusada giden arkadaşımızdan) — Plömer, Çimişkezek, Pertek, Oacık kazalarında hiç birşey yoktur. Nazimiyenin Haydaran, Lazkirdin Mahmut, Hoza-tın sin nahiyelerinde küçük arazide muhalefet var, bunların çoğu silâhlarını getirerek teslim oldular.

Suçlular korkarak geri çekildiler. Bunların kurtuluş imkânsızlığı karşısında yakında teslim olacakları anlaşılıyor.

Muhalifler şunlardır: Sin nahiyesinde Abbas uşağından Bahtiyar Kırgan Abbastır, Haydaran-da Harilli, Kahmutta kâmilen iş-tirak vardı. Fakat, Yusuf han grupu harekete başlarken kâmilen teslim oldular.

Burada iki aşiret yaşıyor: Biri Demenan diğeri Yusufhan.

Yusufhanlılar silâhtan tecrid

dildi. Demenanda suçlular geri çekildi. Muhaliflerin sayısı üç yüzü geçmiyor. Asî rüesası altıdır. Bunlar, Abbasuşağı reisi Seyid Rıza, Haydaran reisi Ağatrilî Kamer, Demenan reisi Cebrail, Yusufhan reisi Boznaklı Kamer, Bahtiyar reisi Şahin, Bahtiyar aşireti kâmilen teslim oldular. On iki kişi silâhlıdır. Zaten suçtan takibleniyorlarsa da esası yedi kisidir.

Kureysanın Syhan reisi Hisso da isyancılar arasındadır.

Roznaklı Kamer, Demenanlı Cebrail, Yusufhanlı Ağdatlı Kamer, Syhan Hisso ve Bahtiyardan Şahin Elâzizde mevkufturlar.

Kendilerile görüştüm. Diyorlar ki:

Biz hükûmete mutiiz, devlete hizmetlerimiz çoktu, büyük harpte ve Sait isyanında hükûmete milis olarak yardım ettik. Muhalifler adı suçlular olarak cahille

Atatürk'ün Diyarbakırlılara hitabı

Ispanyol Fasında Araplar Frankoya isyan ettiler

Şiddetli çarpışmalar oldu Araplar şehre girdiler

Tarihin tekerrürü

Bir asır evvelki Meter nich sistemine benzeyen bugünkü Alman-İtalyan - Japon antlaşmasına karşı İngiltere nasıl vaziyet alacak!

Romada Komünizm aleyhinde bir mizana Alman-İtalyan - Japon anlaşmasının en karakteristik noktası fikrimize gündüye kadar İtalya ile Almanya tarafından İspanya meselesinde takip edilen müdahale siyaseti ni beyan edilmiş bir aktörün bir sistem haline getirilmesidir. Zira, bazı Avrupa güçlerinin verdikleri malimata göre Alman - İtalyan - Japon antlaşmasının birinci maddesinde, İspanya'nın bir üç devlet bir gün Avrupa'nın birliği için Ceko-Slovakya ya veya bu üç devletin birleşmesi ve birleşme tutmak tavsiyesinde bulunabileceği, yahut üçler anlaşmasına itiraz hak etmesini isteyeceklerdir. Hatırlı bu tavsiyeyi ve talebi bir ultimatom ile de teyit edileceklerdir.

Çerçektin komünizm aleyhindeki Roma antlaşmasına böyle bir maddede mevcut bu bugün Avrupa işlerinde Almanya, İtalya ve Japonya devletlerinin aldıkları vaziyet tamamıyla bir asır evvelki Viyana kongresinden sonra Meter nich sistemini kabul eden müdahale devletlerin tuttukları siyaseti yoluna giriyor.

Vaktiyle Napolyonun bütün Avrupa'yı kendi tahakkümü altına almak için yaptığı teşebbüleri aynı kalkıkta bu sonra toplanan Viyana kongresi ile Avrupa'da bir rejim müdahalesi köpüştü. O zamanlar da şimdiki AL-
ASIM US
(Sona Sa. 4 88 5)

Çoruh için Hususi bir Hâve çıkarıyoruz

Çoruh, salâhat idaresinin Derzani kadar ilizal ettiği bir vilayettir. Derzani Türkce ve Kürtçe, deniyor diye Karadenizin bu cesur, çalakan ve cesurca evlâtlarına da Lazlar da dâvası varılıyor ve daima ilizme ve ilizme muamelesi görüyorlar. Böyle Derzani, gibi "Lazistan" da teşkil karanlıktır.

Orada her türlü bir çalışma ile hayata varış bir kalkınma olmaktadır.

Nıgazi Ahmet

Kendileri seyahatinde doğanın yeni kütübünü başta başta gezdi ve bütün Türk okuyucularını zevk ve heyecanlarla bir yazı serisi hazırladı.

Kurun'un Çoruh Hâvesi

Bu gün "İkinci Dünya" en güzel hatıraları ile ve en alaka verici yazılarla çıkmaktadır.

"Kahrolsun Franko!," diye yazılı bayraklar taşıyorlar

Frankoya ve seçtiği kurtarıcıları için bir resim

Tunes, 15 (A.A.) — İspanya'da bir Arap isyanı çıktı. İspanya'daki şayalar, iyi haber alan mahalleler tarafından takip edilmektedir. Hakikatle Sontesin'de iki Pas sosyalistlerin taraftarları arasında çıkan bir arbede volisin müdahalesi-
(Sona Sa. 4 88 4)

Hariciye Vekilimiz bugün şehrimizde

Ankara 15 (Telefon) — Hariciye Vekilimiz Doktor Aras bu şşam, ekspresle bağlanan hususî bir vagonla İstanbul'a hareket etmiştir. Doktor Hüsti Aras Vekâlet erkânı ve diğer zevat tarafından uğurlanmıştır.

N. cün bir edebiyat mükafatı ihdas ediliyor?

25 milyon fazla gösteren bütçemizden hiç değilse 25 bin lira ayıramamız mı?

Yazar: **Nizamettin Nazif**

Bütün İstanbulluların gitmeğe mecbur olduğu

Zehirli gaz kurslarının birinci dersi başladı

Alman okulunda kızların dersleri

(Yazın 10 sayfa sayfa)

Dün Diyarbakırı teşrif eden Büyük Under Halkevinde dedi ki:

Beşeriyetin medenî bir halkı huzurunda ve bu halkın evinde..

Bundan duyduğum zevk ve saadetin ne kadar yüksek olduğunu elbette takdir edersiniz

Maden, 15 (A.A.) — Geceri volda geçiren Atatürk, Çöğün Gölükte trenin inerek bir müddet levakkufun sonra seyhatlerine devamla saat 14,10 da Maden'e geldiler.

Bir saat kadar süren telektelecekte sonra İstasyon dinmüştü ve 15,20 de Diyarbakır'a doğru seyhatlerine devam etmişlerdir.

İstasyonda birer umumi müfettiş ve Diyarbakır valisi, Kaymakam ve halk tarafından karşılandılar.

Diyarbakır, 15 (A.A.) — Atatürk ve Diyarbakır valisi, Kaymakam ve halk tarafından karşılandılar.

Atatürk burada otomobile hakim müdahaleci okullarına kadar çıkıyor ve tesis, inşaat ve modern kütüphale hakkında alk edatışları mülakat almışlardır.

Merisim yapılmaması hakkındaki emirlerine rağmen Büyük Underin geleceğini daha birkaç gün evvelinden haber alan Diyarbakır
(Sona Sa. 4 88 4)

Yangına giden itfaiye arabası

Domuz soğagında bir kunduracı dükkânının içine girdi

Kunduracı yapan kunduracı dükkânından güçlükle çıkıyor
(Yazın 8 inci sayfa sayfa)

Seyid Rıza ve arkadaşları asıldı

idam edilenler 7 kişidir
Diğer idam mahkûmlarından 4 ilâhün cezası 30 sene hapse çevrildi. 32 suçlu da muhtelif cezulara çarptılar
(Yazın 4 nüfide)

Seyit Rıza